Agenda
Y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus a Gweinyddiaeth Gyhoeddus

Lleoliad:

Ystafell Bwyllgora 5 – Tŷ Hywel

Dyddiad: Dydd Mercher, 21 Chwefror 2024

Amser: 09.15-11:45

I gael rhagor o wybodaeth cysylltwch a:

Fay Bowen

Clerc y Pwyllgor

0300 200 6565

SeneddCCGG@senedd.cymru

Hybrid

Darlledir y cyfarfod hwn yn fyw ar www.senedd.tv

(Rhag-gyfarfod preifat)

(09:00-09:15)

1 Cyflwyniad, ymddiheuriadau, dirprwyon a datgan buddiannau

(09:15)

2 Papurau i'w nodi

(09:15-09:30)

2.1 Llythyr gan Grwp y Prif Swyddog Gweithredu Llywodraeth Cymru ar Benodiadau Cyhoeddus

(Tudalennau 1 - 2)

Dogfennau atodol:

PAPAC(06)-03-24-PTN1-Llywodraeth Cymru-Penodiadau Cyhoeddus

2.2 Ymateb Comisiwn y Senedd i adroddiad y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus a Gweinyddiaeth Gyhoeddus ar Graffu ar Gyfrifon 2022-23

(Tudalennau 3 - 7)

Dogfennau atodol:

PAPAC(06)-03-24-PTN2-Comisiwn y Senedd-Craffu ar Gyfrifon 2022-23

Senedd Cymru
Welsh Parliament

2.3 Llythyr gan Gyfarwyddwr Cyffredinol Grwp yr Economi, Trysorlys a Chyfansoddiad Llywodraeth Cymru ar Fferm Gilestone a Chynllun Cadwraeth y Gweilch (Y cynllun yn Saesneg yn Unig)

(Tudalennau 8 - 42)

Dogfennau atodol:

PAPAC(06)-03-24-PTN3-Llywodraeth Cymru-Fferm Gilestone a Chynllun Cadwraeth y Gweilch

2.4 Llythyr gan Gyfarwyddwr Cyffredinol Grwp yr Economi, Trysorlys a Chyfansoddiad Llywodraeth Cymru ar Amgueddfa Cymru

(Tudalennau 43 - 48)

Dogfennau atodol:

PAPAC(06)-03-24-PTN4-Llywodraeth Cymru-Amgueddfa Cymru

2.5 Llythyr gan Weinidog Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol Llywodraeth Cymru ar y Fframwaith Goruchwylio ac Uwchgyfeirio

(Tudalennau 49 - 50)

Dogfennau atodol:

PAPAC(06)-03-24-PTN5-Llywodraeth Cymru-Fframwaith Goruchwylio ac Uwchgyfeirio

2.6 Ymateb Llywodraeth Cymru i adroddiad y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus a Gweinyddiaeth Gyhoeddus ar Adroddiad Blynyddol a Chyfrifon Llywodraeth Cymru 2021-22

(Tudalennau 51 - 70)

Dogfennau atodol:

PAPAC(06)-03-24-PTN6-Llywodraeth Cymru-Craffu ar Gyfrifon 2021-22

3 Sesiwn dystiolaeth gyda Llywodraeth Cymru - Cyflenwi ar gyfer Absenoldeb Athrawon

(09:30-11:00) (Tudalennau 71 - 118)

<u>Swyddogion Llywodraeth Cymru</u>

- Sioned Evans - Cyfarwyddwr Cyffredinol, y Grŵp Gwasanaethau Cyhoeddus a'r Gymraeg
- Owain Lloyd - Cyfarwyddwr y Gymraeg ac Addysg

Dogfennau atodol:

PAPAC(06)-03-24-P1-Papur Briffio Archwilio Cymru

PAPAC(06)-03-24-P2-Archwilio Cymru-Trefniadau cyflenwi ar gyfer absenoldeb athrawon

4 Cynnig o dan Reol Sefydlog 17.42 i benderfynu gwahardd y cyhoedd o weddill y cyfarfod

(11:00)

(Egwyl)

(11:00-11:10)

5 Trafod y dystiolaeth a gafwyd - Cyflenwi ar gyfer Absenoldeb Athrawon

(11:10-11:30)

6 Ystyried ymateb Llywodraeth Cymru i adroddiad y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus a Gweinyddiaeth Gyhoeddus ar Adroddiad Blynyddol a Chyfrifon Llywodraeth Cymru 2021-22 - Y Camau Nesaf

(11:30-11:45) (Tudalennau 119 - 120)

Dogfennau atodol:

PAPAC(06)-03-24-PTN7-PAPUR PREIFAT I'W NODI-Llywodraeth Cymru - Craffu ar Gyfrifon 2021-22

Eitem 2.1

Grŵp y Prif Swyddog Gweithredu
Chief Operating Officer's Group

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Mark Isherwood AS
Cadair
Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus a Gweinyddiaeth Gyhoeddus
Senedd Cymru
Caerdydd
CF99 1SN

29 Ionawr 2024

Annwyl Mr Isherwood,

Yn ei gyfarfod ar 14 Rhagfyr 2023, gofynnodd aelodau PAPAC am y wybodaeth ganlynol yr ymrwymom i'w darparu (trawsgrifiad paragraff 121).

1. Ffigyrau o ran nifer y siaradwyr Cymraeg ar fyrddau cyhoeddus;

2. Canran y bobl sy'n byw y tu allan i Gymru yn eistedd ar fyrddau cyhoeddus yng Nghymru;

3. Manylion a yw Llywodraeth Cymru yn casglu data ar ble mae Penodiadau Cyhoeddus yn byw h.y. casglu'r rhan gyntaf o godau post y penodwyd i fapio unrhyw batrymau lle mae Penodiadau Cyhoeddus yn byw a ph'un a oes gan rai ardaloedd gyfran uwch o Appwyntyddion Cyhoeddus nag eraill;

4. O ran datblygu piblinell o dalent, cyfeiriwyd (trawsgrifiad paragraff 170) at raglen Cysgodi Swyddi a dewiswyd 15 unigolyn i eistedd ar Fyrddau i ennill profiad. Manylion pellach ar sut y cafodd yr unigolion hyn eu dewis ar gyfer y rhaglen i'w darparu (trawsgrifiad paragraff 172).

O ran camau 1-3, gallaf gadarnhau nad yw'r wybodaeth hon yn cael ei chasglu fel rhan o'r data a gasglwn wrth wneud penodiadau cyhoeddus. Fel yr eglurais yn PAPAC, mae Unedau Tystiolaeth Cydraddoldeb, Hil ac Anabledd Llywodraeth Cymru wedi cynnal astudiaeth beilot i gasglu data gwaelodlin gan gyrff cyhoeddus ar gyfansoddiad amrywiaeth Byrddau. Ni chasglodd y cam peilot wybodaeth Bwrdd am sgiliau iaith Gymraeg neu leoliad/man preswyl ond gellir ystyried hyn ar gyfer casgliadau data yn y dyfodol. Rhagwelir y bydd canfyddiadau'r astudiaeth beilot yn cael eu cyhoeddi yn ystod hanner cyntaf eleni.

O ran y 15 unigolyn sydd wedi cael eu dewis i eistedd ar y Byrddau i ennill profiad, hoffwn egluro bod y rhain i gyd yn raddedigion rhaglenni Arwain Parod ac Arweinwyr Cyhoeddus y Dyfodol Llywodraeth Cymru a gafodd eu rhedeg gan Chwarae Teg y llynedd. Rydym yn y broses o fynd ar fwrdd y 15 ymgeisydd sydd wedi cadarnhau eu

Parc Cathays ● Cathays Park
Caerdydd ● Cardiff
CF10 3NQ

Ffôn ● Tel 03000 257829
Tim.Moss@gov.wales

diddordeb a'u paru â'r Byrddau sy'n cymryd rhan yn y rhaglen. Rydym yn rhagweld y bydd y mentoreion yn mynychu eu cyfarfodydd Bwrdd cyntaf ym mis Mawrth.

Rwy'n gobeithio y bydd hyn o gymorth i'r Pwyllgor wrth ystyried ei Ymchwiliad i Benodiadau Cyhoeddus.

Yn gywir

Tim Moss

Cyfarwyddwr Cyffredinol a Phrif Swyddog Gweithredol

Llywodraeth Cymru

Manon Antoniazzi
Prif Weithredwr a Chlerc y Senedd
Chief Executive and Clerk of the Senedd

Eitem 2.2

29 Ionawr 2024

Mark Isherwood AS
Cadeirydd y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus a Gweinyddiaeth Gyhoeddus
Senedd Cymru

Annwyl Mark,

Adroddiad y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus a Gweinyddiaeth Gyhoeddus ar Graffu ar Gyfrifon 2022-23.

Rwy'n ysgrifennu mewn ymateb i adroddiad y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus a Gweinyddiaeth Gyhoeddus ar Graffu ar Gyfrifon 2022-23. Hoffwn ddiolch i'r Pwyllgor am ei waith craffu.

Mae'r Comisiwn yn nodi barn a sylwadau'r Pwyllgor ynghyd â'ch argymhellion o ran y Comisiwn. Rydym wedi rhoi sylw i'r rhain yn yr Atodiad ynghlwm. Os hoffech gael rhagor o wybodaeth am unrhyw fater a gynhwysir yn yr Atodiad, mae croeso i chi roi gwybod i mi.

Hoffwn achub ar y cyfle hwn i roi sicrwydd i'r Pwyllgor ein bod yn parhau i fod mor ymrwymedig ag erioed i ddarparu mwy o eglurder a sicrwydd drwy waith craffu ac archwilio allanol, yn ogystal â thrwy ein fframwaith llywodraethu mewnol. Mae'r Comisiwn bob amser yn ceisio gweithredu mewn ffordd agored, dryloyw a chlir.

Yn gywir,

Manon Antoniazzi

Manon Antoniazzi
Prif Weithredwr a Chlerc y Senedd / Chief Executive and Clerk of the Senedd

Croesewir gohebiaeth yn Gymraeg neu Saesneg. We welcome correspondence in Welsh or English.

Senedd Cymru
Bae Caerdydd, Caerdydd, CF99 1SN
Contact@senedd.cymru
0300 200 6565

Welsh Parliament
Cardiff Bay, Cardiff, CF99 1SN
Contact@senedd.wales
0300 200 6565

Atodiad 1

Adroddiad y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus a Gweinyddiaeth Gyhoeddus ar Graffu ar Gyfrifon 2022-23.

Argymhelliad 1. Dylai'r Comisiwn sicrhau bod gan y Pwyllgor y wybodaeth ddiweddaraf am y cynnydd o ran gweithredu prosiectau fel rhan o'r Strategaeth Carbon Niwtral cyn i'r Pwyllgor graffu ar Gyfrifon y flwyddyn ariannol nesaf, gan gynnwys gwariant fesul prosiect, y cynnydd hyd y pwynt hwnnw ac arwydd o unrhyw orwariant neu danwariant.

Derbyniwyd

Rydym yn croesawu gwaith craffu'r Pwyllgor a'i gais am ragor o wybodaeth am gynnydd y Comisiwn wrth roi prosiectau ar waith fel rhan o'r Strategaeth Carbon Niwtral. Byddwn yn sicrhau bod y Pwyllgor yn cael adroddiad sy'n ymdrin â gwariant fesul prosiect, y cynnydd hyd yma ac unrhyw arwyddion sydd gennym o orwariant neu danwariant fesul prosiect cyn craffu ar Gyfrifon Ariannol 2023-24.

Argymhelliad 2. Dylai'r Comisiwn roi diweddariadau bob chwe mis i'r Pwyllgor, gan ddechrau yng ngwanwyn 2024, ar gynnydd y Strategaeth Ffyrdd o Weithio a'r adnoddau sydd wedi'u dyrannu i gyflawni'r prosiectau sy'n gysylltiedig â'r Strategaeth.

Derbyniwyd

Rydym yn cytuno i roi'r wybodaeth ddiweddaraf i'r Pwyllgor ddwywaith y flwyddyn ar gynnydd y rhaglen Ffyrdd o Weithio, gan gynnwys manylion yr adnoddau a ddyrannwyd i'r prosiectau sydd i'w cyflawni. Byddwn yn darparu ein hadroddiad cyntaf yn ystod y gwanwyn 2024.

Argymhelliad 3. Fel rhan o'r Adroddiad Blynyddol a'r Cyfrifon, dylai'r Comisiwn ystyried cynnwys amcangyfrif o'r tebygolrwydd y bydd risg yn codi, er mwyn llywio ystyriaeth well o broffil risg y Senedd yn y dyfodol.

Derbyniwyd

Nodwn gais y Pwyllgor, a byddwn yn sicrhau bod gwybodaeth am yr amcangyfrifon o'r tebygolrwydd y bydd risg yn codi yn cael ei chynnwys yn yr Adroddiad Blynyddol yn y dyfodol.

Argymhelliad 4. Dylai'r Comisiwn roi'r wybodaeth ddiweddaraf i'r Pwyllgor am waith y grwpiau sy'n edrych ar rôl Deallusrwydd Artiffisial yn y Senedd cyn i'r Pwyllgor graffu ar y Cyfrifon ar gyfer 2023-24.

Derbyniwyd

Cytunwn i roi'r wybodaeth ddiweddaraf i'r Pwyllgor am waith y grwpiau sy'n edrych ar rôl Deallusrwydd Artiffisial yn y Senedd cyn i'r Pwyllgor graffu ar y Cyfrifon ar gyfer 2023-24. Byddem yn awgrymu y gallai'r diweddariad hwn elwa o sesiwn friffio i aelodau'r Pwyllgor rannu'r wybodaeth y gofynnwyd amdani. Pe bai'n well gan y Pwyllgor gael adroddiad, byddwn yn sicrhau bod hwnnw yn cael ei ddarparu cyn y sesiwn graffu nesaf hefyd.

Argymhelliad 5. Yn y dyfodol dylai'r Comisiwn ystyried rhoi cynlluniau recriwtio ar waith, fel rhan o'i Gynllun Gweithlu, er mwyn annog ceisiadau gan unigolion o amrywiaeth o gefndiroedd cymdeithasol-economaidd a daearyddol, a hynny er mwyn sicrhau bod y Senedd yn adlewyrchu'n well y wlad y mae'n ei chynrychioli. Byddai'r Pwyllgor yn gwerthfawrogi cael y wybodaeth ddiweddaraf am sut y gellid gweithredu hyn ac unrhyw dargedau sydd gan y sefydliad ar gyfer mynd i'r afael â'r anghydbwysedd presennol.

Derbyniwyd

Mae'r Comisiwn wedi ymrwymo i gyflawni amcan y Senedd o sicrhau bod y Senedd yn adlewyrchu'n well y genedl y mae'n ei chynrychioli.

Fel y cyflwynir yn **Adroddiad Blynyddol Amrywiaeth a Chynhwysiant 2022-23** y Comisiwn, dyma'r flwyddyn gyntaf i ni gasglu data ar y gweithlu, ac mae dwy flynedd ers i ni ddechrau casglu data recriwtio yn ymwneud â chefndir economaidd-gymdeithasol, ac felly mae'r cyfresi data yn dechrau dod i'r amlwg. Mae'n werth nodi mai dim ond ychydig o dan hanner gweithlu'r Comisiwn (47%) a ddatganodd ei gefndir economaidd-gymdeithasol; mae hyn yn cymharu â chyfraddau ymateb o 90% ar gyfartaledd ar gyfer y nodweddion gwarchodedig. Mae'r wybodaeth sydd gennym yn rhoi data sylfaenol i ni, a byddwn yn parhau i ganolbwyntio ar ddatblygu cyfresi data cyfoethocach i ddarparu craffter mwy soffistigedig o ran proffil daearyddol ac economaidd-gymdeithasol ein gweithlu. Bydd y dadansoddiad o ddata amrywiaeth cynhwysfawr ar ein gweithlu ar gael yn yr Adroddiad Blynyddol Amrywiaeth a Chynhwysiant 2023-24 sydd i'w ystyried gan y Comisiwn yn nhymor yr haf ac a gaiff ei roi i'r Pwyllgor wedi hynny.

Yn ddiweddar, mae'r Rhaglen Ffyrdd o Weithio wedi sefydlu dau grŵp llywio ar gyfer y Gweithlu ac ar gyfer Amrywiaeth a Chynhwysiant yn y drefn honno. Mae cael gafael ar gyfresi data cyfoethocach a mwy cyflawn yn ffocws i'r ddau grŵp hyn, a fydd yn gweithredu yn gydnaws â'i gilydd. Yn sgil y grwpiau llywio hyn, byddwn yn gallu datblygu ein strategaeth ddenu ymhellach, i annog ymgeiswyr o amrywiaeth eang o gefndiroedd economaidd-gymdeithasol a daearyddol i ymgeisio am rolau yn y Comisiwn. Mae'r Comisiwn yn cytuno y gwnaiff roi unrhyw fewnwelediadau perthnasol ynghylch data i'r Pwyllgor wrth iddynt ddod i'r amlwg.

Er hwylustod, dyma'r data economaidd-gymdeithasol a geir yn **Adroddiad Blynyddol Amrywiaeth a Chynhwysiant 2022-23**:

Graff 10: Cefndir economaidd-gymdeithasol y gweithlu

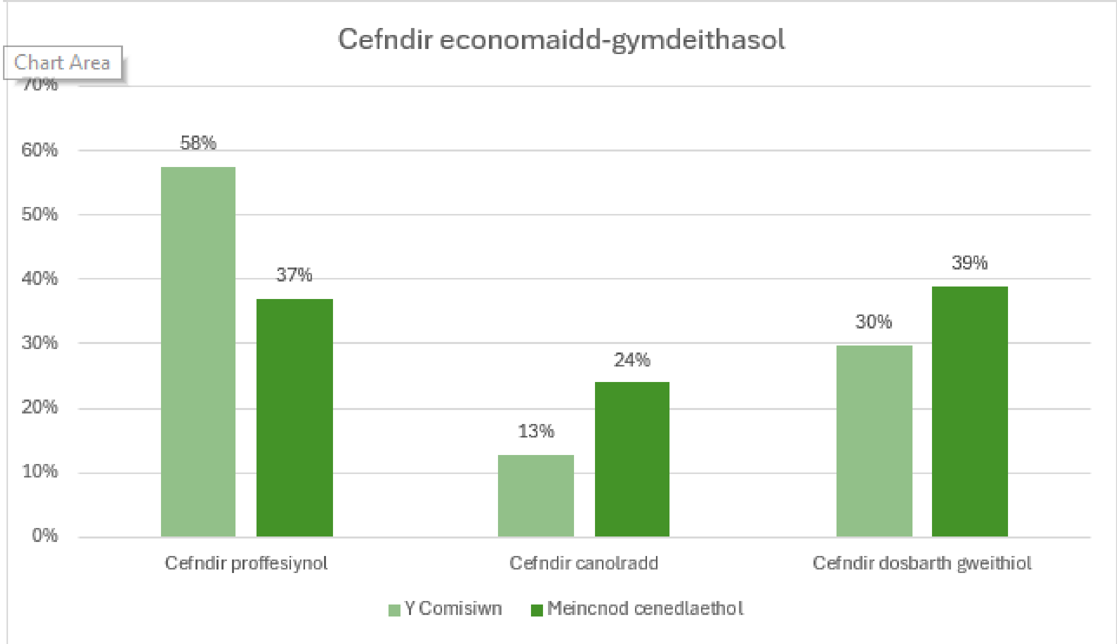

Graff 11: Gradd a chefndir economaidd-gymdeithasol

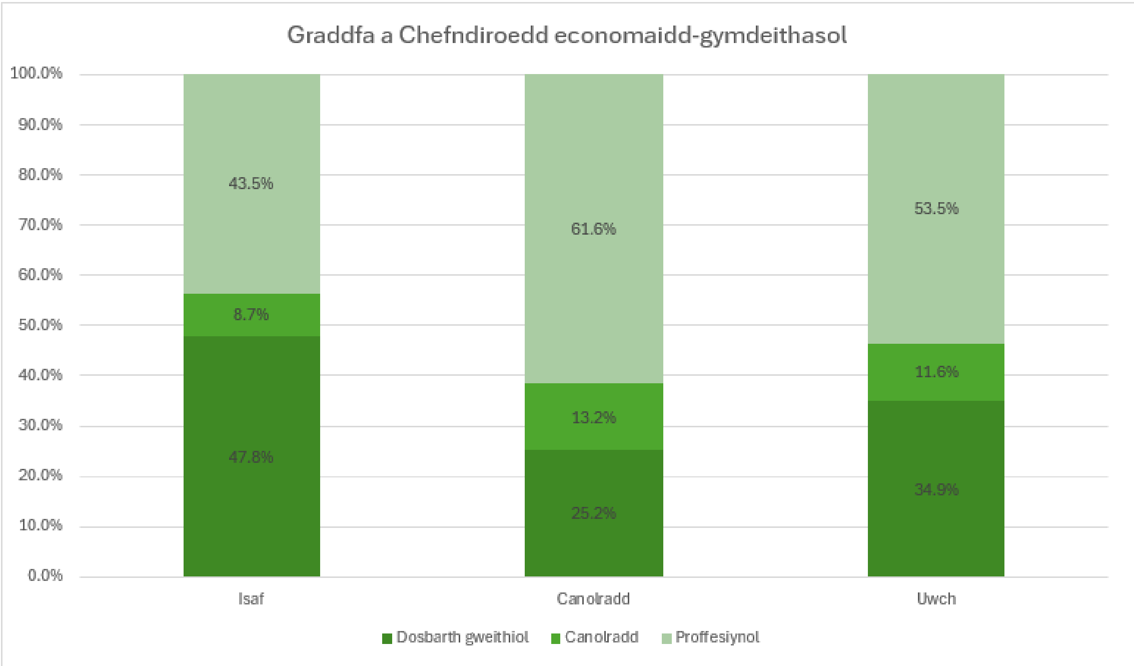

Argymhelliad 6. Dylid rhannu'r Cynllun Gweithlu ac unrhyw allbynnau o'r Fframwaith Adnoddau Tymor Canolig â'r Pwyllgor cyn gynted ag y byddant ar gael, er mwyn sicrhau ein bod yn cael y wybodaeth ddiweddaraf am gynlluniau'r Comisiwn yn y dyfodol o ran Diwygio'r Senedd ac o dan y Strategaeth Ffyrdd o Weithio.

Derbyniwyd

Rydym yn cytuno i roi'r wybodaeth ddiweddaraf i'r Pwyllgor am allbynnau, pan fyddant yn codi a chyn y sesiwn graffu flynyddol yn hydref 2024, i sicrhau bod y Pwyllgor yn cael y wybodaeth ddiweddaraf am gynlluniau'r Comisiwn ar gyfer y dyfodol o ran Diwygio'r Senedd, ac o dan y Strategaeth Ffyrdd o Weithio.

Argymhelliad 7. Dylai'r Comisiwn nodi sut y mae'n bwriadu ystyried safbwyntiau'r Aelodau a'u staff fel rhan o'r gwaith cynllunio ar gyfer y dyfodol o dan y Strategaeth Ffyrdd o Weithio ac unrhyw ffrwd arall o waith sy'n mynd i'r afael â goblygiadau Diwygio'r Senedd.

Derbyniwyd

Mae'r Comisiwn wedi ymrwymo i sicrhau bod safbwyntiau'r Aelodau a'u staff yn cael eu hadlewyrchu yn y strategaeth Ffyrdd o Weithio ynghyd ag unrhyw ffrydiau gwaith eraill sy'n rhoi sylw i oblygiadau Diwygio'r Senedd. Byddwn yn ceisio cael dealltwriaeth o'r safbwyntiau hynny drwy'r grwpiau a'r gweithgareddau ymgysylltu a ganlyn.

- **Prosiect Siambr 2026** - Ceisir ymgysylltu a chael barn drwy grŵp cyfeirio Aelodau (ynghyd â'r Comisiwn) ar gyfer y prosiect hwn. Gweithredodd y Llywydd ac un o'r Comisiynwyr fel sylwedyddion yn ystod proses gaffael ar gyfer gwasanaethau pensaernïol gan roi sicrwydd bod y safbwyntiau'n llywio canlyniad y prosiect.

- **Prosiect Tŷ Hywel 2026** – Ceisir ymgysylltu a chael barn drwy grŵp defnyddwyr Aelodau a grŵp defnyddwyr y Pennaeth Staff. Bydd y Comisiynwyr hefyd yn ymgysylltu â'u pleidiau i ddeall eu safbwyntiau ac yn darparu'r safbwyntiau hynny i Fwrdd y Prosiect.

- **Prosiect Bae Caerdydd 2032** – Y Llywydd / Arweinyddion grwpiau dwyblaid fydd y prif bwyntiau ymgysylltu â'r Aelodau a'u staff ar y cam cynnar hwn o'r prosiect. Bydd y Comisiynwyr hefyd yn ymgysylltu â'u pleidiau i ddeall eu safbwyntiau a byddant yn darparu canlyniad y sgyrsiau hynny i Fwrdd y Prosiect.

  Bydd lefelau a dulliau ymgysylltu yn newid wrth i'r prosiectau fynd drwy'u camau cyflawni. Caiff hyn ei fonitro a'i addasu i ddiwallu anghenion camau pob prosiect, a chaiff ei adolygu i sicrhau bod ymgysylltu llwyddiannus yn digwydd. Yn ogystal ag ymgysylltu i gasglu gwybodaeth a safbwyntiau, bydd adborth ac ymgysylltu a chyfathrebu achlysurol ar adegau allweddol o'r prosiectau.

Grŵp yr Economi, y Trysorlys a'r Cyfansoddiad
Economy, Treasury and Constitution Group

Cyfarwyddwr Cyffredinol – Director General

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Mark Isherwood AS
Cadeirydd

Y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus a Gweinyddiaeth Gyhoeddus
Senedd Cymru
Bae Caerdydd
Caerdydd
CF99 1NA

2 Chwefror 2024

Annwyl Gadeirydd

FFERM GILESTONE

Byddwch chi ac aelodau'r Pwyllgor wedi gweld y Datganiad Ysgrifenedig a gyhoeddwyd yn gynharach yr wythnos hon gan Weinidog yr Economi, yn ymwneud â dyfodol Fferm Gilestone.

Fel y dywed Gweinidog yr Economi yn y Datganiad, ac fel y trafodais gyda'r Pwyllgor yr hydref diwethaf, roedd dyfodiad pâr o weilch y pysgod sydd wedi penderfynu nythu ar y safle yn Fferm Gilestone yn syndod i bawb. Dyma'r tro cyntaf i weilch y pysgod gael eu gweld mor bell i'r de yng Nghymru ers tua 200 mlynedd.

Ar ôl i'r adar gyrraedd, fe wnaethom gymryd camau ar unwaith i'w diogelu hwy a'u nyth. Gan adlewyrchu eu prinder mae gweilch y pysgod yn rhywogaeth Atodlen 1 a ddynodir o dan *Ddeddf Bywyd Gwyllt a Chefn Gwlad 1981* ac maent yn destun ystod o gamau diogelu statudol arbennig. Gwnaethom y penderfyniad, gyda chefnogaeth lawn y Dyn Gwyrdd, i oedi ein hasesiad a diwydrwydd dyladwy ar eu cynnig busnes, gan gynnwys gwaith ar asesiadau amgylcheddol a thrwyddedau sy'n ymwneud â gweithgareddau arfaethedig ar y safle.

Er mwyn diogelu'r adar, gwnaethom weithredu'n gyflym gyda chofnodwyr adar lleol i osod system wyliadwriaeth a mesurau diogelwch ar y safle. Fe wnaethom hefyd benodi arbenigwr blaenllaw'r DU ar weilch y pysgod, Dr Tim Mackrill, i lunio Cynllun Cadwraeth y Gweilch ar gyfer Fferm Gilestone. Roedd hyn er mwyn ein cynghori ar y ffordd orau o

BUDDSODDWYR MEWN POBL | INVESTORS IN PEOPLE

Parc Cathays/Cathays Park
Caerdydd/Cardiff
CF10 3NQ

Ffôn/Tel: 0300 025 6162
E-Bost/E-Mail: andrew.slade@gov.wales

reoli'r safle wrth symud ymlaen, a helpu ein dealltwriaeth o'r modd yr effeithiodd presenoldeb yr adar a'u nyth ar y gweithgareddau arfaethedig sydd wedi'u cynnwys yng nghynnig busnes y Dyn Gwyrdd.

Cawsom adroddiad y cynghorydd arbenigol ym mis Rhagfyr. Mae copi o Gynllun Cadwraeth y Gweilch ar gyfer Fferm Gilestone, sy'n cael ei baratoi i'w gyhoeddi cyn bo hir, ynghlwm. Fe welwch fod y ddogfen wedi'i nodi yn DDRAFFT, ond mae testun yr adroddiad ar ei ffurf derfynol – roeddem yn meddwl y byddai'r Pwyllgor yn gwerthfawrogi cael cip cynnar ar ei gynnwys.

Ar ôl ystyried argymhellion yr adroddiad, cyflwynwyd cyngor i Weinidog yr Economi gan nodi bod y canfyddiadau allweddol yn golygu'n ymarferol na ellid gwireddu amcanion masnachol ac elusennol llawn Grŵp y Dyn Gwyrdd mewn perthynas â'r defnydd arfaethedig o Fferm Gilestone mwyach. Yn bennaf, roedd hyn oherwydd bod yr adroddiad yn gofyn am greu parth gwarchod o 750m o amgylch y nyth lle bydd cyfyngiadau trwm ar unrhyw weithgarwch gan bobl. Yn ogystal, rhoddodd yr adroddiad gyngor ar ddull gofalus o ymdrin â gweithgarwch gan bobl ar y safle ehangach, hyd yn oed y tu hwnt i'r hyn sydd o fewn y parth cyfyngu penodol. Derbyniodd Gweinidog yr Economi yr argymhellion hyn, ac yn unol â hynny daethpwyd â'r trafodaethau masnachol i ben rhwng Llywodraeth Cymru a'r Dyn Gwyrdd ynghylch les ar gyfer y safle.

Am y tro, yn sgil argymhellion Adroddiad Cadwraeth y Gweilch hefyd, mae Gweinidog yr Economi wedi cymeradwyo cytundeb Tenantiaeth Busnes Fferm newydd gyda'r tenant presennol, ar delerau masnachol, am gyfnod o flwyddyn. Bydd y cytundeb newydd hwn yn cynnwys cymal terfynu pe bai Llywodraeth Cymru yn dymuno rhoi darpariaethau eraill ar waith ar gyfer y safle yn ystod y cyfnod hwn.

Yn dilyn gweithredu Cynllun Cadwraeth y Gweilch a'r casgliad dilynol nad oes modd cyflawni cynnig y Dyn Gwyrdd mwyach fel cynnig masnachol yn Fferm Gilestone, caiff y safle ei drin fel un nad oes bellach ei angen ar Lywodraeth Cymru o ran yr amcanion polisi cychwynnol a nodir yn y rhesymeg dros gaffael y safle. Mae gan Lywodraeth Cymru ganllawiau sy'n bodoli eisoes ar gyfer amgylchiadau o'r fath, Nodi a Gwaredu Tir ac Adeiladau Dros Ben Anghraidd Llywodraeth Cymru, a fydd yn cael eu defnyddio i lywio penderfyniadau ynghylch y camau nesaf. Yn y lle cyntaf, byddwn yn ystyried a all y safle gyflawni cynigion polisi eraill a byddwn yn siarad â chyrff cyhoeddus eraill a chyrff anllywodraethol am botensial cadwraeth a thwristiaeth bywyd gwyllt y fferm.

Cafodd cydweithwyr gyfarfod adeiladol gyda chynrychiolwyr cymunedol lleol yn Nhal-y-bont ar Wysg heddiw ar 30 Ionawr i drafod Adroddiad Cadwraeth y Gweilch, y penderfyniad ar gynnig busnes y Dyn Gwyrdd, a'r camau nesaf ar gyfer y safle a'i reolaeth. Rydym yn parhau i weithio'n agos gyda chydweithwyr yng Nghyngor Sir Powys ac Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog ar y materion hyn.

Byddaf yn ysgrifennu at y Pwyllgor eto gyda'r wybodaeth ddiweddaraf unwaith y bydd penderfyniad terfynol wedi'i wneud gan Lywodraeth Cymru ar ddyfodol y safle.

Gyda dymuniadau gorau.

Yn gywir

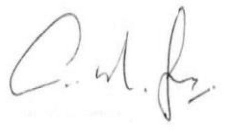

Andrew Slade
Cyfarwyddwr Cyffredinol, yr Economi, y Trysorlys a'r Cyfansoddiad

Osprey Conservation Plan – Gilestone Farm

Author: Dr Tim Mackrill, Roy Dennis Wildlife Foundation

Version 1.1 (February 2024)

This document was commissioned by Welsh Government

Contents

List of Figures ***3***

List of Tables ***3***

Executive Summary ***4***

1. Aim and scope of the plan ***5***

2. The Osprey in Wales ***6***

3. Ospreys in the Usk Valley ***7***

4. Legal protection of Ospreys and relevance to Gilestone Farm ***11***

5. Nest site ***12***

5.1. Nest site location **12**

5.2. Condition of nest **14**

5.3. Installation of CCTV and other security measures at the nest **16**

5.4. Ospreys and disturbance **18**

5.4.1. Sensitivity of Ospreys to disturbance 18

5.4.2. Management zones around the nest 19

5.4.3. Additional sources of disturbance 24

5.5. Public viewing of the Osprey nest **24**

5.6. Monitoring of the Osprey nest **27**

5.6.1. Data recording 27

5.6.2. Ringing of chicks 29

5.6.3. Evaluation of annual monitoring and publication of data 29

5.7. Establishment of voluntary group **29**

5.8. Establishment of an Osprey Steering Group **30**

6. Conclusion and summary of recommendations ***30***

References ***31***

List of Figures

Figure 1. Female Osprey with a blue ring on its right leg, Llangorse Lake on 28th May 2023 (photo by Will Lewis) 8
Figure 2. The unringed male perched on the nest (photo by Steve Wilce). 9
Figure 3. The unringed male taking off from the nest. 9
Figure 4. A view of the nest, taken on 26th August 2023 (photo by P.J. Seaman). 10
Figure 5. The Osprey pair (female on left) at Gilestone Farm on 28th August 2023 (photo by P.J. Seaman). 10
Figure 6. Aerial imagery showing the location of the nest, close to the River Usk. 12
Figure 7. Location of the nest in relation to the Gilestone Farm land holding (red line indicates boundary) 13
Figure 8. View of the nest and nest tree from a drone, November 2023 13
Figure 9. Drone view of the nest with timber support from original artificial nest just visible. 14
Figure 10. Drone view of the nest, showing weak supporting branches. 14
Figure 11. Location of proposed new artificial nest 16
Figure 12. Location of intrusion detection cameras, situated either side of the nest tree.....17
Figure 13. Exclusion zones around nest. Red = exclusion zone, blue = restriction zone, blue = outer zone, yellow = no fishing zones. 20
Figure 14. Location of proposed public viewpoint site at Gilestone Farm. 25
Figure 15. View towards the nest from the proposed viewpoint location. 26
Figure 16. The proposed viewpoint location. 26
Figure 17. The large pond close to the proposed Osprey viewpoint at Gilestone Farm. 27

List of Tables

Table 1. Recommended land-use zones around Gilestone Farm Osprey nest. 23

Executive Summary

The Osprey, a bird of prey which feeds exclusively on fish and migrates mainly to West Africa for the winter, is one of the rarest and most spectacular birds in Wales. There were eight known breeding pairs in 2023 and, as such, every nest site is of considerable national importance.

In summer 2023 a male Osprey built a nest in an oak tree at Gilestone Farm, Talybont-on-Usk, and attracted a female. It is highly likely, given the usual behaviour of young Ospreys, that the birds will return to the site in 2024 and attempt to breed for the first time. The present breeding range of the species in Wales extends from Llyn Brenig in the north, to Llyn Clywedog in the south. The Gilestone Farm nest, lying 82 miles south of Llyn Brenig, and 40 miles south of Llyn Clywedog, is thus of particular significance, given that it doubles the current geographical range of the species within Wales.

The Osprey is protected as a Schedule 1 species under the Wildlife and Countryside Act 1981. This highest level of legal protection means it is an offence to disturb it when it is building a nest, or at any stage of the breeding season. Furthermore, the nest itself is protected year-round. This plan sets out the conservation measures required to protect the Ospreys, particularly in relation to other activities that currently take place, or are planned for the future, at Gilestone Farm, which is owned by Welsh Government.

Recommendations outlined in the plan include the installation of a CCTV camera system at the nest and establishment of specific exclusion zones to prevent disturbance to the Ospreys. The presence of Ospreys in other parts of Wales generates great interest and has been shown to give a significant boost to the rural economy through increased visitor spending. The Ospreys at Gilestone Farm thus present an exciting ecotourism opportunity. As such, it is also recommended that a public viewpoint is established and live images from the nest streamed online in 2024.

The plan also outlines the monitoring required to record the breeding behaviour of the Ospreys and to enhance security. It is recommended that an Osprey Steering Group is set-up to oversee the implementation of the plan and to undertake a formal annual review of the effectiveness of the exclusion zones and other conservation measures.

1. Aim and scope of the plan

The Osprey *Pandion haliaetus* is an extremely rare breeding species in Wales. In 2023 eight breeding pairs reared a total of 18 young at sites in North and Mid Wales, with the most southerly nest at Llyn Clywedog in Powys. Ospreys generate significant public interest, with several public viewing sites attracting thousands of visitors each summer and thus providing a significant boost to the rural economy.

As numbers of Ospreys have increased in Wales, the species has become regular visitor to the Usk valley, particularly since 2021. In summer 2023 a male Osprey built a nest in an oak tree at Gilestone Farm and attracted a female. It is highly likely, given the usual behaviour of young Ospreys, that the birds will return to the site in spring 2024 and attempt to breed for the first time. This would be a significant development in the conservation of Ospreys in Wales given that the site is more than 40 miles south of Llyn Clywedog and 82 miles south of the most northerly nest, at Llyn Brenig, thus doubling the range of the species within the country.

As a Schedule 1 species under the Wildlife and Countryside Act, the Osprey has the highest level of legal protection, making it an offence to disturb a breeding pair, whether intentionally or otherwise, at their nest. The nest itself is also protected year-round. Further details are included in section 4.

The key aim of this plan is to set out the conservation measures required to protect the Ospreys at Gilestone Farm, including the establishment of exclusion zones around the nest. In addition, the plan outlines the monitoring required to record the breeding behaviour of the Ospreys and to enhance security. It also explores potential eco-tourism opportunities.

It is recommended that an Osprey Steering Group is set-up to oversee the implementation of the plan and to undertake a formal annual review of the effectiveness of the exclusion zones and other conservation measures.

2. The Osprey in Wales

The Osprey is exclusively piscivorous and readily breeds close to freshwater and saltwater habitats (Poole 1989, Dennis 2008).

The species' fishing prowess has been well known for centuries, and evidence suggests that its piscivorous diet led to extensive persecution across Europe. Yalden and Albarella (2009) estimated that there may have been as many as 3,800 breeding pairs in Mesolithic Britain and historical references indicate the Osprey was still widespread during the tenth and eleventh centuries. Dennis (2008), however, suggests that the early selective-killing of fish-eating raptors occurred across Britain and Western Europe during the Middle Ages due to the strict religious requirement to eat fish on Fridays, and that this led to dramatic declines in the numbers of breeding Ospreys.

Although there are no historical breeding records of Ospreys in Wales, it seems likely that this is because the species was exterminated before ornithological records were kept (Dennis 2008). Evans (2014) reported that a Flemish engineer working on wetland drainage systems on the Dyfi estuary in Mid Wales in 1604 mentioned several 'fishery hawks' breeding close together along the banks of the River Dyfi. Meanwhile, the wildlife historian Twm Elias recorded at least ten different names for the Osprey in Welsh, dating back to 1604 (Evans 2014). Furthermore, the coat-of-arms of the city of Swansea, granted in 1316, and of West Glamorgan both feature an Osprey (Mackrill 2019). This evidence, coupled with the species' ecological requirements, imply that the Osprey was probably widespread in Wales, before being persecuted to extinction.

The Osprey recolonised Wales in 2004, when breeding pairs were found at two sites (Evans 2014). By 2023 there were at least eight breeding pairs, with a total of 149 chicks fledging since 2004. Young Osprey usually breed for the first time at three-five years of age (Dennis 2008) and males in particular tend to show strong natal philopatry, usually, but not always, choosing to breed close to their natal site (Dennis 2008, Poole 2019). Females, on the other hand, may disperse considerable distances, as exemplified by the fact that five different females originating from the Rutland Water population in central England have bred successfully in Wales since 2011, while two females from Poole Harbour in Dorset have bred at sites in the Glaslyn valley in North Wales.

Once a pair is established at a nest, they tend to show strong site fidelity and can breed for ten years or more (Poole 1989, Dennis 2008). Satellite tracking and colour ringing studies have shown that most Ospreys from the UK winter in West Africa, with smaller numbers in Portugal and Spain (Mackrill

2017). Breeding birds return to nests in late March and early April and remain until late August or early September.

Young Ospreys usually spend the whole of their second calendar year on the wintering grounds, before returning to their natal area for the first time in the spring of their third calendar year (Dennis 2008, Mackrill et al. 2013, Poole 2019). Young birds prefer to take over an established nest than build their own, and so active nests are regularly visited by young non-breeders prospecting future breeding sites (Dennis 2008, Mackrill 2019). This means that if a breeding bird fails to return, it is usually replaced by another, and, as such, the same nests are often used by successive generations of Ospreys (Dennis 2008). Nevertheless, some young birds build their own nests and these individuals can be key in the geographical expansion of the population. This is particularly the case if they build at a site away from the existing core range, as observed in the Usk valley.

3. Ospreys in the Usk Valley

There has been a notable upturn in the number of Ospreys visiting the Usk valley in recent years, culminating in a male Osprey building a nest at Gilestone Farm during June and July 2023, and pairing up with a female. Much of this activity has been document in the Breconshire Bird Reports for 2021 and 2022 (in press). Additional data has been supplied by Andrew King, Breconshire bird recorder.

On 30th March 2021 a blue-ringed male Osprey was observed fishing at Llangorse Lake. This bird was subsequently identified as JW2, which had been ringed as a nestling at Loch Lomond in Scotland in 2018. Given its age, this individual was unlikely to have an established territory further north, and it subsequently spent much of the spring in and around the Usk valley, being observed on at least four occasions at Gilestone Farm between 1st April and 22nd May, as well as at Llangorse Lake. There were no confirmed sightings of this bird during June and July but it may have been one of a group of three Ospreys seen in the area on 4th August. An individual was also seen 4km downstream of Gilestone Farm at Tor-y-foel, Llandetty on 14th August.

Sightings became even more frequent during 2022. The first sighting was on the River Usk near Brecon on 11th May, and there followed in excess of 20 observations of summering Ospreys in an area spanning some 20km of the Usk valley, between Brecon and Crickhowell, including Llangorse Lake and with Gilestone Farm at the centre. Two birds were seen together on a number of occasions, but there were no confirmed sightings of JW2, although it was suspected that this bird was one of those present

in the area. Interestingly it was observed and photographed at its wintering site at the Sine Saloum Delta in Senegal by the same observer, ornithologist Jean-Marie Dupart, on 8/12/21 and 14/12/22.

In 2023 there were a total of ten sightings of Ospreys at Llangorse Lake during May, and another observation of a bird at Old Ford, Llanhamlach on 29th May. A female, photographed at Llangorse on 28th May, had a blue ring on its right leg. The colour rings currently used on Ospreys in the UK have a three-digit inscription, and although only the first digit and part of the second were visible on the best photo taken that day, this was sufficient to indicate it was likely to be one of two two-year-old females from Poole Harbour in Dorset which were seen in Wales during 2023 (Figure 1), and most likely 379, a female which was observed intruding at the Cors Dyfi nest in Mid Wales on 1st May. Two other Poole Harbour females bred successfully in Wales in 2023 and a third, 372, paired with a young male at a nest in North Wales.

Figure 1. Female Osprey with a blue ring on its right leg, Llangorse Lake on 28th May 2023 (photo by Will Lewis)

The fist sighting of the year at Gilestone Farm was made on 1st June. Two birds, an unringed male and a female with a blue ring on its right leg (likely the bird seen at Llangorse Lake on 28th May) were perched together on a riverside dead tree at Gilestone Farm on 17th June and it is thought that the male began nest building around this time. No nest was present on 1st June, but by the end of the

month a significant structure had been constructed in the top of an oak tree near the river, by the Ospreys, with the majority likely undertaken by the male (Figure 2). This is the typical time of year for young Ospreys to build a nest.

Figure 2. The unringed male perched on the nest (photo by Steve Wilce).

Figure 3. The unringed male taking off from the nest (photo by Steve Wilce).

The two birds remained in the vicinity of the nest at Gilestone Farm for the remainder of the summer and were also frequently seen at Llangorse Lake. The nest visibly grew in size during July and August (Figure 4) and the two birds were still present together on 28th August, when they were photographed in a dead tree near the nest (Figure 5).

Figure 4. A view of the nest, taken on 26th August 2023 (photo by P.J. Seaman).

The female was not seen after 28th August, but the male remained at Gilestone Farm into early September, with the last sighting on 6th.

Figure 5. The Osprey pair (female on left) at Gilestone Farm on 28th August 2023 (photo by P.J. Seaman).

4. Legal protection of Ospreys and relevance to Gilestone Farm

The Osprey is listed as a Schedule 1 species under the Wildlife and Countryside Act 1981 (WCA), giving it the highest level of legal protection.

Section 1 of the legislation (https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/69/section/1) states the following:

> 5) Subject to the provisions of this Part, if any person intentionally or recklessly—
>
> > (a)disturbs any wild bird included in Schedule 1 while it is building a nest or is in, on or near a nest containing eggs or young; or
> >
> > (b)disturbs dependent young of such a bird,
>
> he shall be guilty of an offence.

In addition, Osprey nests are protected throughout the year, even when not in use, because the species is listed with two others (Golden Eagle *Aquila chrysaetos* and White-tailed Eagle *Haliaetus albicilla*) on Schedule ZA1 (Birds which re-use their nests), as follows:

Section 1 of the WCA states the following:

> 1) Subject to the provisions of this Part, if any person intentionally—
>
> > (a) kills, injures or takes any wild bird;
> >
> > (aa) takes, damages or destroys the nest of a wild bird included in Schedule ZA1;
> >
> > (b) takes, damages or destroys the nest of any wild bird while that nest is in use or being built; or
> >
> > (c) takes or destroys an egg of any wild bird,
>
> he shall be guilty of an offence.

Having built the nest and summered at the site, evidence from other areas indicates that it is highly likely that the Ospreys will return and attempt to breed for the first time in 2024 (Dennis 2008, Mackrill et al. 2013). Even if one of the birds was to fail to return, the increasing number of Ospreys in Wales means that the missing individual would likely be replaced by a different Osprey. Given the protected status of the Osprey and the significance of the nest from a conservation perspective, particularly in relation to the continued recovery of the species in Wales, it is essential that steps are taken to ensure that the birds are protected. As described above, the location of the nest effectively doubles the range of the Osprey in Wales.

5. Nest site

5.1. Nest site location

The nest is located in the top of an oak tree situated in arable fields adjacent to the River Usk, in the North-West of the Gilestone Farm land holding (Figure 6 and Figure 7). The Ospreys were regularly observed foraging at Llangorse Lake, situated 1.6 miles to the north-east, and in the River Usk, during the course of summer 2023. Interestingly an artificial nest had been constructed in the same tree more than 15 years ago, in an effort to attract Ospreys into the area, but was not successful (A. King *pers. comm.* 2023). The structure was not maintained and was eventually blown out of the tree, leaving just a single timber support located approximately one metre below the natural nest built by the Ospreys in 2023. This is visible in Figure 9.

Figure 6. Aerial imagery showing the location of the nest, close to the River Usk.

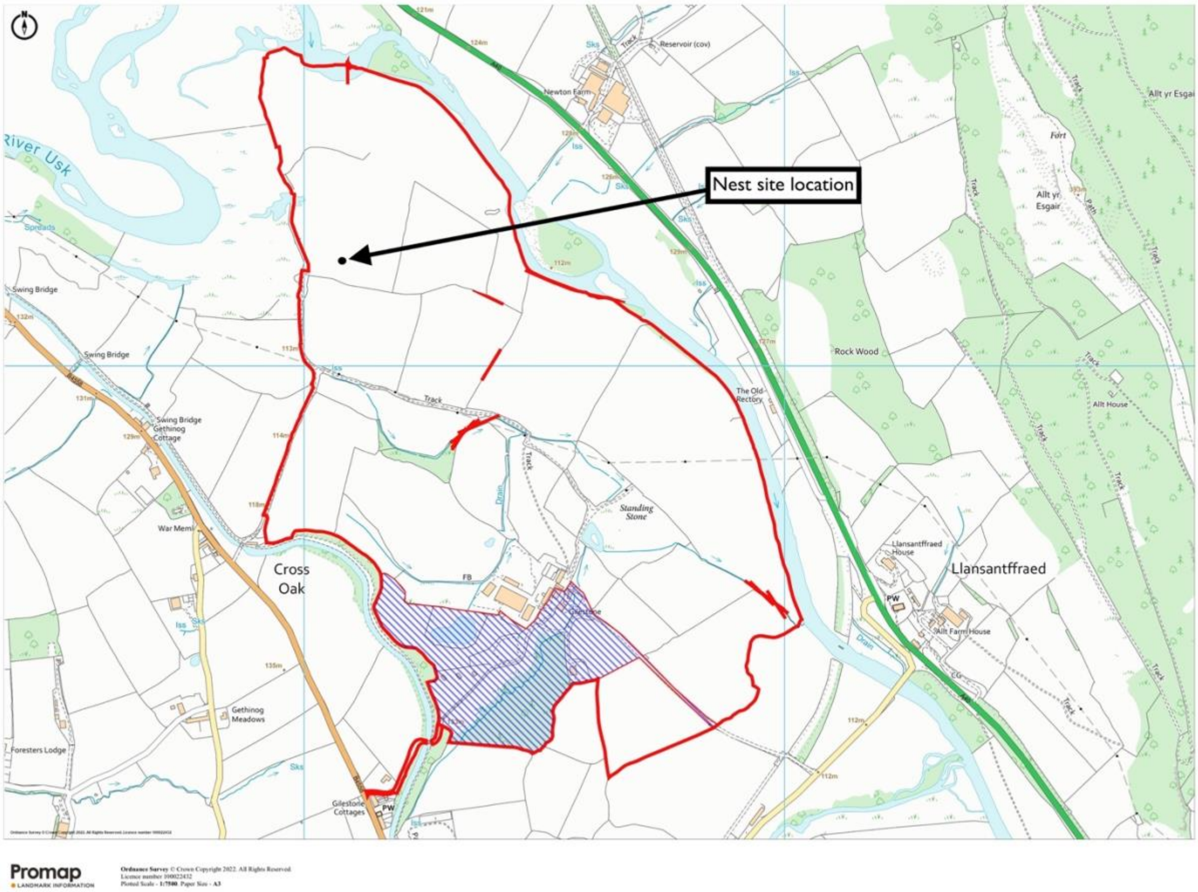

Figure 7. Location of the nest on Gilestone Farm land holding (red line = boundary)

Figure 8. View of the nest and nest tree from a drone, November 2023

5.2. Condition of nest

On 14th November, over two months after the Ospreys left the site, a visual inspection of the nest was caried using a drone. Almost all of the structure was still intact despite recent heavy rain and strong winds, but it was noted that the branches supporting the nest appeared relatively weak and, potentially, prone to breaking (Figure 9 and Figure 10).

Figure 9. Drone view of the nest with last remaining timber support from original artificial nest just visible.

Figure 10. Drone view of the nest, showing supporting branches.

Ospreys show very high nest site fidelity and once a pair become established at a nest, the same site can be used by successive generations because young birds generally prefer to take over at an established nest than construct their own (Poole 1989). Some Scottish nests have been occupied since the early 1960s for this reason (Dennis 2008). The fact that the same nest is used each year means they can become very large, heavy structures which are prone to collapsing. Where there is a risk of this occurring a more secure artificial nest can be installed in the tree, which Ospreys readily accept. This work was pioneered by Roy Dennis during the early years of the Scottish recovery in the 1960s and 1970s and is now standard conservation practice, which has greatly facilitated the Osprey's re-establishment in the UK (Dennis 2008). This methodology was used successfully at the Glaslyn nest in North Wales where a pair nested for the first time in 2004. That year, the nest, built by Ospreys on top of a pine, collapsed in summer storms, killing the two chicks. An artificial nest was constructed in its place and was used by the birds the following year. The nest has been occupied each year since with a total of 47 chicks fledging successfully (Glaslyn Ospreys 2023).

It was noted that the branches supporting the nest appeared relatively weak, with some evidence of rot, when the drone survey was carried out on 14th November. This means they may be vulnerable to collapsing under the weight of the nest, particularly during periods of heavy rain and high winds. It is possible that the existing structure could be secured with supports, or it may be necessary to build a replacement nest in the adjacent part of the crown, where there is no issue with rotting timber, as indicated in Figure 11. This structure would be built to look as natural as possible and experience shows that it will be readily accepted by the Ospreys. It was not possible to determine the best course of action without climbing the tree, but either option will require a licence from Natural Resources Wales (NRW). It is therefore recommended that a licence is applied for as soon as possible, covering the two alternative methods. One possibility would be to secure the existing nest prior to the return of the Ospreys in 2024, and then, if necessary, install a replacement structure the following winter. [Edit – a licence application was submitted to NRW on 21st December 2023. Further investigations were carried out on 16th January, after consultation with NRW. This indicated that the existing nest structure could be secured in its current location.]

There are a number of dead trees in close proximity to the nest and along the River Usk. These provide excellent perching opportunities for Osprey and it is important that they are left in situ.

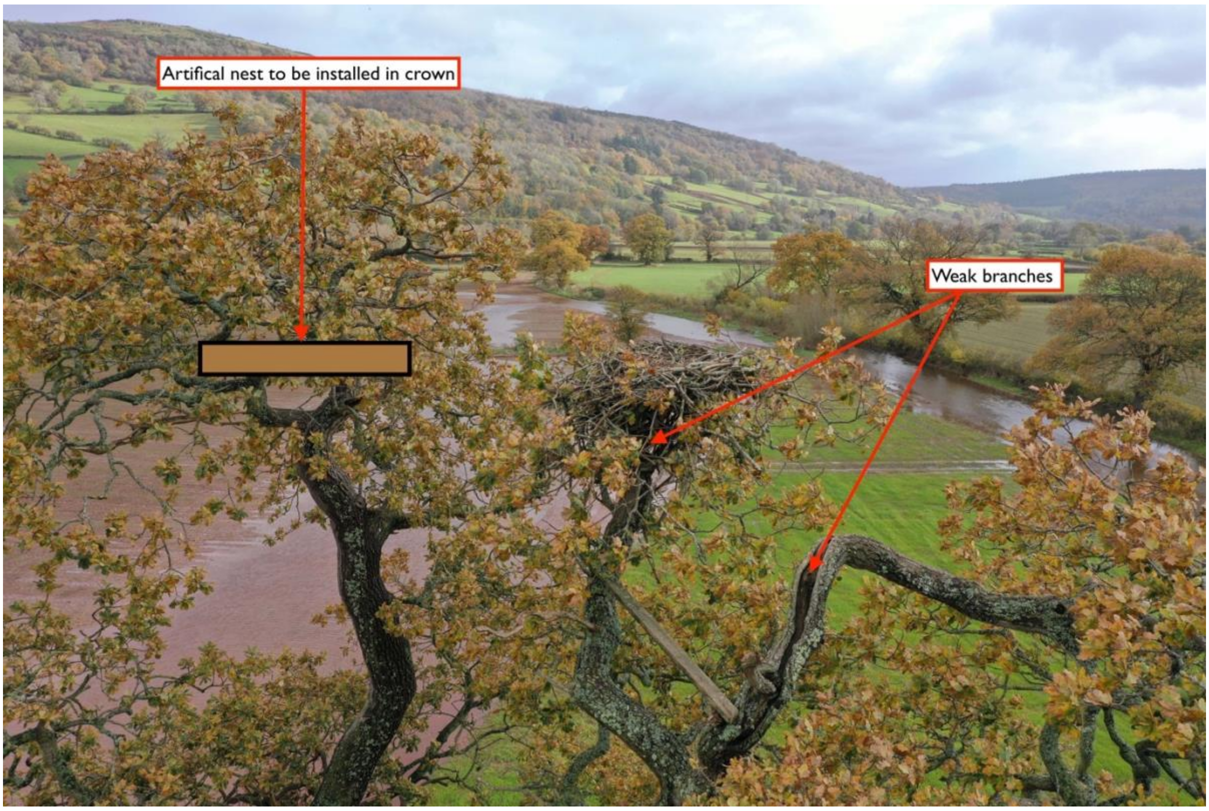

Figure 11. Proposed location of new nest, if further investigation shows it is required.

5.3. Installation of CCTV and other security measures at the nest

The presence of the Ospreys in the Usk valley is likely to create significant public interest, and indeed this has already proved to be the case, with an article appearing in The Times on 15th September 2023. It is important, therefore, that consideration is given to how the nest can be protected should, as is likely, the Ospreys return in 2024.

Two intrusion detection cameras were installed at ground level adjacent to the nest tree during summer 2023. These cameras are monitored on a 24-hour basis by a security company, with an agreed response protocol. There are two detectors, located on opposite sides of the nest tree, each providing 360-degree security over a radius of approximately 12.5m (Figure 12, also see Figure 8). When triggered, the detectors sound a voice message warning that police have been notified, and capture a short video clip. It has been agreed that this this system is kept in place throughout winter 2023/24 in addition to the period when the Ospreys are present, as an additional security measure.

In addition to the intrusion detection cameras, signs have been placed on gates and key access points around the farm. The signs state there is no access and that video surveillance is in operation. CCTV cameras will be installed at key access points into the farm over winter 2023/24.

Figure 12. Location of intrusion detection cameras, situated either side of the nest tree.

Closed circuit television (CCTV) cameras are routinely fitted to Osprey nests both as a nest protection method, and as a public engagement tool. Live footage from other Osprey nests in Wales in the Glaslyn valley, at Cors Dyfi, Llyn Brenig, and Llyn Clywedog is streamed online to an audience of thousands and generates great interest. Climbing the tree to undertake remedial work would provide an opportunity to install such a system on the Gilestone Farm nest. It is recommended, therefore, that an application is made to NRW to undertake work to secure the nest, as detailed above, and to install a CCTV camera system. This application should be made before Christmas 2023 so that work can be undertaken prior to the Osprey's return in late March/early April 2024. It is recommended that the camera system enables footage to be viewed live, continuously recorded on site, and streamed online. In addition to the camera sited in the tree, a second wide-angle camera with pan-tilt-and-zoom capabilities should be located in the hedge immediately to the south of the nest tree. It will be important for both cameras to be accessible remotely, but with public live streaming from the nest camera only. [Edit – application sent to NRW on 21st December 2023.]

5.4. Ospreys and disturbance

5.4.1. Sensitivity of Ospreys to disturbance

Research has shown that human disturbance through a range of different sources, can have a negative impact on the breeding success of Ospreys. Predictable disturbance that is concurrent with nesting initiation, is usually better tolerated than sporadic disturbance or new sources of disturbance that occur during incubation and the early nestling stage, but it varies on a case-by-case basis (Levenson 1979, Poole 1989). Disturbance that causes the adult birds to leave the nest frequently or for extended periods during incubation or when there are small dependent young is particularly serious and can lead to reduced brood size, or complete failure, either through chilling or predation (Levenson and Koplin 1984, Monti et al. 2018). Under normal circumstances one of the adult Ospreys will remain on the nest at all times, particularly during incubation and while young are small. The female undertakes the majority of incubation, with the male taking over for short stints, usually to allow her to feed. This means the eggs are only uncovered for a few seconds while the birds change-over. Once young hatch the female remains on the nest at all times to brood and protect them (Dennis 2008, Mackrill et al. 2013). Leaving the nest unattended during these stages can leave eggs or young vulnerable to predation by opportunistic corvids, as observed at another Welsh Osprey site, Llyn Brenig, in 2020. Thus, periods where eggs or small dependent young are left for even a short period (i.e. as little as one minute) can provide clear evidence of disturbance during these critical periods of the breeding season. A bird leaving the nest under these circumstances will usually give an alarm call at the same time, which becomes more vociferous as the level of disturbance increases. Thus, the alarm call gives a useful indication as to whether the adult Osprey has left the nest for a short exercise flight (usually a few seconds) or due to disturbance. Clearly the longer the adult Ospreys are kept off the nest, the more serious the disturbance incident.

Ospreys tend to be more prone to being disturbed by people on foot, and Ruddock and Whitfield (2007) asked selected experts to record the distance at which Ospreys typically showed a ‘static’ (e.g. alarm calling) and an ‘active’ (e.g. taking flight) behavioural response to a single pedestrian observer walking in full view towards an active nest. They received a wide range of opinions, but mean values were 329m for ‘static’ and 225m for ‘active’ disturbance during incubation, and 325m for ‘static’ and 221m for ‘active’ during chick rearing. Fieldwork has also shown that adult birds become more sensitive to disturbance when young are close to fledging.

The type of disturbance can also be a factor. While Ospreys are easily disturbed by people on foot, they can become habituated to some agricultural activities if operatives remain inside vehicles. For example, 80% of Osprey breeding attempts in the Rutland Water area since 2001 have been in nests on or adjacent to arable fields. Ospreys usually accept the presence of tractors or combine harvesters near the nest, but easily flush upon sight of a person. Section 4(2)(c) of the WCA states the following: "Notwithstanding anything in the provisions of section 1 or any order made under section 3, a person shall not be guilty of an offence by reason of any act made unlawful by those provisions if he shows that the act was the incidental result of a lawful operation and could not reasonably have been avoided." This clause means that essential agricultural operations are permitted near Osprey nests, but there is still a legal responsibility to act with due care given the protected status of the species. It is particularly important to consider that there is individual variation in the tolerance of Ospreys to disturbance. Younger birds raising chicks for the first time may be more prone to disturbance than older, more experienced individuals in a well-established territory (Dennis 2008). As such agricultural work close to Osprey nests should only take place after consultation with a relevant expert. This approach is undertaken successfully in the Rutland Water area.

5.4.2. Management zones around the nest

In view of the protected status of the Osprey and the sensitivity of breeding pairs to disturbance, it is recommended that land-use management zones are implemented while the birds are present (mid-March to mid-September). These zones, shown in Figure 13, and outlined below, are based on the published literature and evidence from other Osprey nests in the UK.

It is important to recognise that if an activity was found to be causing disturbance to the Ospreys, it would have to stop or be modified immediately. As such a precautionary approach is advised.

Figure 13. Zones around nest. Red = exclusion zone, white = restriction zone, blue = outer zone, yellow = no fishing zones.

Exclusion zone - 0-350m from nest

Disturbance can be caused by a range of sources, but, as described above, is most likely to be caused by people on foot. The work of Ruddock and Whitfield (2007) shows that this is particularly the case within 330m of the nest. It is recommended, therefore, that a 350m exclusion zone (to allow for some contingency) should be established around the nest, to which there is no access on foot (Figure 13). This zone extends to the riverbank in two locations, and, as such, no fishing should be undertaken along the section of the river indicated on Figure 13 because accessing these areas would necessitate entering the exclusion zone. Signage should be installed in the appropriate locations to identify these no fishing zones. Fishing can continue as normal elsewhere, but it is essential that anglers do not encroach into the 350m exclusion zone at any point in order to access these other areas. Likewise, any form of shooting should not take place within the 350m zone while the Ospreys are present.

The field in which the nest tree is located, as well as four others situated within the 350m exclusion zone, are currently cultivated. Ospreys can become habituated to arable farming activity if it is undertaken sensitively, and, as such, there is scope for essential agricultural activities to continue, as described above. It will be important, however, to avoid undertaking work in the vicinity of the nest during the most sensitive periods of the breeding season, including the incubation period, when small chicks are present in the nest, and at fledging time. As such, close liaison with those monitoring the

Osprey activity will be required when agricultural work is planned in the exclusion zone. It will also be very important that any person undertaking essential agricultural activity within the 350m exclusion zone remains in a vehicle whenever possible, because this greatly reduces the risk of disturbance to the Ospreys. This is particularly important when any work is being undertaken in the field in which the nest is located. In addition, agricultural machinery or vehicles should not be left in the exclusion zone while not in use, and bird scarers should not be used while Ospreys are present.

It is recommended that an Osprey Steering Group is set-up to oversee the implementation of this plan (Section 5.8). It would be advisable for any planned agricultural activities in the exclusion zone to be agreed in advance with this group.

In view of the fact that the field in which the nest is located, and others adjacent to it, regularly flood, making arable farming difficult, (Figure 8) consideration could be given to wetland habitat creation in this area. This would benefit a range of other species, including Curlew *Numenius arquata*, a red-listed species of conservation concern, and would greatly enhance the biodiversity value of Gilestone Farm, which is already known to be high. As such, there would be value in producing a whole-site conservation plan. In the short-term, it is recommended that a 50 metre uncultivated grass buffer zone is established around the nest for the 2024 season to reduce the risk of disturbance to the Ospreys by essential farming activities.

The 350m exclusion zone also extends to fields outside the Gilestone Farm landholding. These fields are grazed by sheep and cattle by neighbouring farmers. Like the arable farming, grazing can continue in these fields, but it will be important for those monitoring the Osprey nest to liaise closely with these farmers, particularly during sensitive periods of the breeding season. Livestock checks should be carried out from a vehicle, and any essential work should be undertaken as far as possible from the Osprey nest.

No other activities should take place within the 350m exclusion zone while the Ospreys are present.

Restricted zone - 350-750 metres from nest

Although disturbance is most likely to occur in the 350m exclusion zone, other activities may cause disturbance to Ospreys at significantly greater distances. This is particularly the case for any unusual or conspicuous activities that take place within line of sight of the nest. It is therefore essential that a 350-750 metre restricted zone is also established. A zone of this nature has been successfully

implemented around the Osprey nest at Llyn Brenig to prevent higher-risk activities from disturbing the nesting Ospreys (Mackrill 2022).

The risk of disturbance means that no unusual or conspicuous activities including, but not limited to, events and gatherings of any sort should be held within the restricted zone (i.e. within 750 metres of the nest).

No shooting of any sort should take place in the restricted zone. Likewise, no fireworks should be used.

In recent years the use of drones has become a common recreational activity, and picturesque locations such as the Usk valley are particularly popular. The presence of Ospreys will add further interest. Drones have the potential to cause significant disturbance at Osprey nests and, as such, should not be used within 750 metres of the nest. No fly signage should be installed at relevant locations and an airspace restriction should be applied for via the UK Civil Aviation Authority (CAA) (https://www.caa.co.uk/drones/airspace-and-restrictions/airspace-restrictions-for-remotely-piloted-aircraft-and-drones/).

Normal agricultural activities, such as drilling, spraying and harvesting arable crops, or tending to livestock, can be carried out in the restricted zone, however it is recommended that the use of bird scarers is avoided when Ospreys are present.

The A40 highway passes through the north-east of the zone, but is in excess of 500 metres from the nest at its closest point and well-shielded by trees and hedgerows. Similarly, the B4558 passes through the south-west of the zone, but is also in excess of 500 metres from the nest at the closest point and lined by trees and hedgerows. As such, any required roadworks could be undertaken as normal along either of these roads.

The canal tow path walking route runs through the south-west of the zone, but like the B4558 is sufficiently distant (>500m) and screened by trees and hedgerows for walkers not to create any disturbance. Similarly, there is no risk of disturbance from canal boats. There are no other recorded public rights of way within the restricted zone.

Fishing is acceptable in this zone, assuming that any anglers accessing the river do so without encroaching into the 350 metre exclusion zone, as detailed above.

Outer zone - 750-1000m

Usual day-to-day activities can proceed as normal when they are >750 metres from the nest, but it is recommended that any unusual or larger scale events in an outer zone, 750-1000 metres from the nest, should be judged on a case-by-case basis in consultation with relevant experts and the Osprey Steering Group (Section 5.8). Monitoring may be required to ensure that any such events do not disturb the nesting Ospreys.

The three zones are summarised in Table 1 below.

Table 1. Recommended land-use zones around Gilestone Farm Osprey nest

For the period mid-March to mid-September		
Disturbance can reasonably be considered as: • Any activity that causes the Ospreys to repeatedly make alarm calls; • Any activity that causes the Ospreys to leave the nest or nearby perches, particularly if they leave eggs or small dependent young unattended.		
Zone	**Rule**	**Exceptions**
Exclusion zone 0-350m	• No access on foot or in vehicles. • No shooting or fishing. • No flying of drones. • No fireworks.	• Essential agricultural activity. Every effort should be made to remain in vehicles at all times. • Planned management/monitoring of Osprey nest, carried out under licence.
Restricted zone 350-750m	• No unusual or conspicuous activities including, but not limited to, events and gatherings. • No shooting. • No flying of drones. • No fireworks.	• Normal agricultural operations. • Fishing where permission has been granted. • Use of canal and canal tow path. • Construction works on the highway.
Outer zone 750-1,000m	• Most activities can proceed as usual, but any larger scale events or activities should be judged on a case-by-case basis. • Permitted activities may need to be monitored.	• Normal day-to-day activities can proceed.

If monitoring showed any activity, in any of the zones, was causing disturbance it would need to stop or be modified as continuing would be a breach of the Wildlife and Countryside Act.

5.4.3. Additional sources of disturbance

There are two other potential sources of aerial disturbance, in addition to drones. Military aircraft regularly fly low along the Usk Valley during summer, which has the potential to cause significant disturbance. It would therefore be advisable to request a Notice to Aviation (NOTAM) regarding the presence of the Osprey nest. In addition, aerial inspections of the power distribution network by very low flying helicopters occasionally takes place at Gilestone Farm, which could also create significant disturbance. As such it would be advisable to request that the utility company do not undertake routine inspections during the period when Ospreys are present.

5.5. Public viewing of the Osprey nest

As described above the presence of Ospreys at Gilestone Farm is now public knowledge and, given the significant interest in the species, it would be advisable to provide the opportunity for visitors to view the nest from a safe distance where there is no risk of disturbance to the birds. This would help prevent any unauthorised access onto the land by people wishing to see the Ospreys, and it would also provide a valuable eco-tourism opportunity.

Dickie et al. (2006) estimated that 290,000 people visit Osprey watching sites in the UK each year, contributing approximately £3.5 million to local economies in the process. It seems likely that these figures are now considerably higher given the growing number of Osprey-watching sites around the country. A study by Natural Resources Wales showed that in 2011, when 40,000 people visited the Cors Dyfi nest in Mid Wales, £180,000 of visitor spend was directly attributable to visits to the site. Furthermore, the presence of Ospreys was a key factor in decisions to visit the area and the overall economic impact of these trips was estimated to be £2.15 million (Munday et al. 2015). This shows that while Ospreys are now becoming more common and widespread, the bird's popularity is showing no signs of waning and this has significant benefits for the communities in areas where they breed.

In the initial instance a temporary viewing facility could be established near the self-catering lodges at Gilestone Farm. The location, shown in Figure 14, is approximately 880 metres from the nest, but the elevated location gives outstanding views along the Usk valley, looking north-west towards the nest (Figure 15). This orientation would allow for good viewing conditions all day, and high-powered optics would provide views of the nest that are similar to some other Osprey viewing sites in the UK. The popular Glaslyn Osprey site near Porthmadog in North Wales is situated significantly further from a nest which has been in use since 2004, although a second pair now also breed in closer proximity.

High-definition CCTV images are shown in a small visitor centre which is run by Bywyd Gwyllt Glaslyn Wildlife (BGGW), predominantly by volunteers. BGGW was initially set up as a Community Interest Company and gained charitable status in 2017.

Most Osprey viewing sites are open on a daily basis while Ospreys are present, but a more realistic option for Gilestone Farm, at least in 2024, would be to follow a model established by conservation charity Birds of Poole Harbour (BOPH) in Dorset. BOPH organised guided public watches of a nest on private land for small groups of ten, up to three times per day, during the peak of the breeding season (https://www.birdsofpooleharbourbookings.co.uk/ospreys). Viewing was from a specially built platform and had to be booked in advance at a price of £15 per person for a two-hour session. All sessions were fully booked, with a total of 750 attending the watches over the course of the summer (P Morton *pers. comm.* 2023).

The proposed CCTV system would enable live images from the nest to be shown close to the viewpoint, using a large screen television that could be sited in one of the existing farm buildings nearby. Visitors could be given a short introductory talk at this location, before proceeding to the viewpoint. It would be advisable to provide a temporary shelter, such as a gazebo, so that those viewing the nest are protected from any inclement weather. A more permanent structure could follow in due course if public watches prove successful. Hard standing nearby would provide some limited all-weather parking (Figure 16).

Figure 14. Location of proposed public viewpoint site at Gilestone Farm.

Specialist guides would be required to lead public watches, and as such, it may be helpful to establish a voluntary group to support the delivery of this work (section 5.7). Alternatively, a partnership could be established with a local conservation or tourism organisation. As an example, North Wales Wildlife Trust run an Osprey viewpoint at Llyn Brenig, which is owned by Dŵr Cymru Welsh Water. A Friends of Usk Ospreys group is currently being set-up and this may provide a valuable source of highly-motivated volunteers. This would be an excellent way to engage the local community in activities at the farm and would replicate the situation at Glaslyn in North Wales, where the Osprey viewpoint is a community-led initiative run by Bywyd Gwyllt Glaslyn Wildlife, as described above.

Figure 15. View towards the nest from the proposed viewpoint location.

Figure 16. The proposed viewpoint location.

An added, longer-term possibility, is that a large pond, close to the proposed viewpoint, could be stocked with fish (Figure 17). Ospreys readily fish in water bodies of this size, and in some locations, special hides have been constructed to give very close views of hunting Ospreys. In Rutland a photography hide at Horn Mill Trout Farm has proved hugely successful and has become a key element of the trout farm's business model, with photographers paying £87 for a dawn or evening session in the hide which can accommodate up to six people (https://www.rivergwashtroutfarm.co.uk/horn-mill-osprey-hide/).

Figure 17. The large pond close to the proposed Osprey viewpoint at Gilestone Farm.

5.6. Monitoring of the Osprey nest

5.6.1. Data recording

A key element of the work at Gilestone Farm will be to closely monitor the Ospreys when they return from migration, particularly as their presence is now in the public domain. This will be greatly aided by the installation of the CCTV system described in section 5.3.

As with a public viewpoint, monitoring would be best achieved with assistance from a voluntary group (section 5.7). Nest watches could be undertaken at the viewpoint, or remotely using the live stream.

The most important periods for monitoring are during the incubation and chick-rearing stages. The threat of egg collecting, a major issue for Ospreys and other rare birds until custodial sentences were introduced in 2000, is now significantly reduced, but if capacity allows 24-hour monitoring of the nest could be undertaken remotely during the incubation period. The CCTV system will include continuous 24-hour recording of footage.

It is important to establish a clear protocol for reporting and responding to any any incidents that might occur in the vicinity of the nest, during the day or at night, as per the intrusion detection camera protocol. This should be agreed in advance with the Dyfed-Powys police.

It would be helpful to devise standardised data collection forms to facilitate consistent recording of Osprey activity. Key ecological data to collect includes:

- Time spent incubating by female and male;
- Instances of eggs being left uncovered, or young being unattended;
- Duration of foraging trips;
- Fish species brought to the nest;
- Time spent feeding chicks;
- Intrusions by other Ospreys.

It is particularly important to record any specific time periods when the Ospreys are away from the nest, and, where possible, to identify the cause. Any instances of disturbance observed on camera or at the site should be recorded. Disturbance to breeding Ospreys is an offence at any point during the breeding season.

Any disturbance incidents should be carefully recorded, including the total time the adult Ospreys remained off the nest. Efforts should also be made to identify the source of disturbance, whether natural (e.g. an intruding Osprey) or anthropogenic (e.g. a person walking near the nest). Audio from the nest should be used to ascertain whether the female or male (if appropriate) gave alarm calls prior to leaving the nest, or when in flight nearby. This will help to determine whether the bird left the nest in response to disturbance (the source of which may not be visible).

Additional monitoring may be required for certain activities, as described in section 4.4.2. It is recommended that this should be organised on a case-by-case basis in consultation with relevant experts and the Osprey Steering Group.

5.6.2. Ringing of chicks

Ringing provides a valuable means to monitor the expanding population of Ospreys in Wales. Individual birds are fitted with a metal British Trust for Ornithology (BTO) ring on the left leg, and a colour ring, with an alpha-numeric inscription, on the right leg. This enables individual birds to be identified in the field and on nest cameras, and greatly facilitates post-release monitoring. It is important, therefore, that any young are ringed when they are approximately 5-6 weeks of age by an appropriately licensed ringer. Standard biometric measurements, including weight and wing length, should be recorded at the same time. The ringing process should be undertaken in good weather, and in a time-sensitive manner. It is recommended that ringing of the chicks is included on the Schedule 1 licence application that also covers remedial work on the nest and installation of CCTV cameras, as described in section 5.2.

5.6.3. Evaluation of annual monitoring and publication of data

The results of monitoring outlined in section 5.6.1. will help to determine the effectiveness of the zoning described in section 4.4.2 as well as the other conservation measures outlined in this report. It is recommended that these findings should be published in an annual monitoring report.

5.7. Establishment of voluntary group

Volunteers play a key role in monitoring Osprey activity and engaging with the public at different sites in Wales and across the UK. As described earlier it is recommended that a volunteer group is established to:

- Assist with monitoring of the nest in order to record Osprey behavioural data and to enhance security;
- Support the development of Osprey eco-tourism and to lead guided Osprey watches;
- Have input into the Osprey Steering Group (Section 5.8).

5.8. Establishment of an Osprey Steering Group

It is recommended that an Osprey Steering Group is established to oversee the implementation of this plan and to review its effectiveness. As a minimum it would be advisable for this group to include representatives from Welsh Government and tenants, along with representatives of any Osprey voluntary group that is set up (as per section 5.7), and any other organisation engaged in monitoring and/or public engagement work at the site, as well as Natural Resources Wales. An Osprey expert may also be valuable, particularly in year one. It is recommended that this group should meet on a monthly basis and to undertake a formal annual review of all work undertaken as part of the plan, including the effectiveness of zoning and other conservation measures.

6. Conclusion and summary of recommendations

The key recommendations of this plan are as follows:

- Undertaken remedial work on the nest to secure it in its present location, or to move it to a different part of the crown in the same tree. This work requires a licence from NRW, which should be applied for before Christmas 2023 [Edit – licence applied for on 21/12/23];
- Install a CCTV system with a camera on the nest tree looking directly into the nest and a second camera nearby to provide a wide-angle view of the nest tree and surrounding area. There should be remote access to both cameras to facilitate monitoring;
- Live stream images from the main nest camera for public viewing and have 24-hour recording of all footage;
- Continue to use intrusion detection cameras as additional security around the nest tree;
- Implement the zoning system outlined in this plan;
- Closely monitor Osprey breeding activity, using a team of volunteers or a relevant organisation. Monitoring could be carried out remotely via the live stream or from the watchpoint. This could include 24-hour monitoring of the nest during the incubation period, if capacity allows;
- Keep a record of any instances of disturbance at the nest;
- Establish an emergency protocol in case of any incidents at the nest, and agree this with the Dyfed-Powys police;
- Ring any chicks in the nest, when they are aged approximately 5-6 weeks;
- Trial an Osprey watchpoint in 2024 near the lodges at Gilestone Farm, supported by volunteers or a relevant organisation. This would include high-powered optics to view the nest and a live stream from the Osprey nest camera, shown in the one of nearby farm buildings;

- Establish a volunteer group to assist with Osprey monitoring and public viewings of the nest;
- Establish an Osprey Steering Group to oversee the implementation of this plan and to monitor its effectiveness in a formal annual review.
- Publish annual summary of the results of monitoring at the nest, including a review of the effectiveness of exclusion zones.

It is hoped that the recommendations laid out in this plan will facilitate the successful breeding of Ospreys at Gilestone Farm, which would be a significant development in terms of the recovery of the species in Wales. Furthermore, it will help to demonstrate Welsh Government's commitment to the Environment (Wales) Act, which states, in section 6(1), that a public authority must 'seek to maintain and enhance biodiversity'.

It is clear that the presence of Ospreys, one of Wales' most iconic and much-loved birds, provides an exciting eco-tourism opportunity. Evidence from other sites in Wales indicates that this has the potential to engage large numbers of people with nature and to make a valuable contribution to the rural economy.

Ongoing monitoring will be vital to the critical evaluation of the proposed exclusion zones and other conservation measures detailed in this plan. It will be important for the Osprey Steering Group to review progress on a monthly basis and to conduct a formal annual review. Publishing an annual monitoring report will provide an important summary of these findings.

References

Dennis, R. 2008. *A Life of Ospreys.* Whittles Publishing, Caithness, Scotland.

Evans, E. 2014. *Ospreys in Wales: The First Ten Years.* Cambrian Printers, Aberystwyth.

Glaslyn Ospreys. 2023. https://www.glaslynwildlife.co.uk/glaslyn-osprey-chick-statistics/

Levenson, H. and J.R. Koplin. 1984. Effects of human activity on productivity of nesting Ospreys. *The Journal of Wildlife Management* 48: 1374-1377.

Mackrill, T.R. 2017. *Migratory behaviour and ecology of a trans-Saharan migrant raptor, the Osprey Pandion haliaetus*. Doctoral dissertation, University of Leicester.

Mackrill, T.R. 2019. *RSPB Spotlight Ospreys*. Bloomsbury Publishing, London, UK.

Mackrill, T.R. 2022. *Osprey Conservation Plan – Llyn Brenig.* Brenig Osprey Project.

Mackrill, T.R, Appleton, T. and McIntyre, H. 2013. *The Rutland Water Ospreys*. Bloomsbury Publishing, London, U.K.

Monti, F., O. Duriez, J.-M.Dominici, et al. 2018. The price of success: integrative long-term study reveals ecotourism impacts on a flagship species at a UNESCO site. *Animal Conservation* 21: 448-458.

Munday, M., C. Jones, and N. Roch. 2015. *The Economic Impact of the Communities and Nature Environment for Growth (E4G) Strategic Project.* Report for Natural Resources Wales.

Poole, A.F. 1989. *Ospreys: a natural and unnatural history*. Cambridge University Press, Cambridge, NY U.S.A.

Poole, A.F., 2019. *Ospreys: the revival of a global raptor*. JHU Press.

Ruddock, M., and Whitfield, D.P. 2007. A review of disturbance distances in selected bird species. *Report from Natural Research (Projects) Ltd to Scottish Natural Heritage 181*.

Yalden, D.W., and Albarella, U. 2009. *The History of British Birds*. Oxford University Press, Oxford, UK.

Eitem 2.4

Grŵp yr Economi, y Trysorlys a'r Cyfansoddiad
Economy, Treasury and Constitution Group

Y Cyfarwyddwr Cyffredinol - Director General

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Mark Isherwood AS
Cadeirydd
Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus a Gweinyddiaeth Gyhoeddus
Senedd Cymru
Bae Caerdydd
Caerdydd
CF10 3NQ

6 Chwefror 2024

Annwyl Gadeirydd

Amgueddfa Cymru

Diolch ichi am eich llythyr dyddiedig 8 Rhagfyr 2023 ac ynddo ragor o gwestiynau y mae'r Pwyllgor wedi'u gofyn ar ôl y sesiwn dystiolaeth yn ymwneud ag Amgueddfa Cymru y bûm yn bresennol ynddi ar 29 Tachwedd 2023. Mae fy ymatebion i'w gweld isod.

Trefniadau galw i mewn a gwersi eraill a ddysgwyd

A yw Llywodraeth Cymru yn derbyn yr argymhellion y mae'r Archwilydd Cyffredinol yn eu gwneud yn ei Adroddiad er Budd y Cyhoedd ac, os felly, pa gamau y mae'n eu cymryd i'w rhoi ar waith a sicrhau nad yw'r materion yn Amgueddfa Cymru yn cael eu hailadrodd mewn mannau eraill yn y sector cyhoeddus?

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn gwneud dau argymhelliad yn ei adroddiad sy'n ymwneud yn benodol â Llywodraeth Cymru. Rydym yn cytuno'n llwyr â nhw ac roeddem eisoes wedi nodi eu bod yn feysydd y mae angen rhoi blaenoriaeth iddynt. Rydym eisoes wedi paratoi canllawiau drafft ar sut i ymdrin â phryderon a chwynion a ddaw i law yn erbyn uwch-arweinwyr yn y sector cyhoeddus. Mae'r canllawiau hynny wedi cael eu cyflwyno i Brif Weithredwyr ein Cyrff Hyd Braich er mwyn iddynt gael cynnig eu sylwadau yn eu cylch. Unwaith y byddwn wedi ystyried eu hadborth nhw ac wedi diweddaru'r canllawiau yn unol â hynny, byddwn yn eu cyflwyno i Grŵp y Sector Datganoledig er mwyn ymgynghori arnynt unwaith eto cyn inni gyhoeddi'r fersiwn derfynol.

Rydym hefyd wrthi'n ystyried sut y gallai'r argymhellion fod yn berthnasol i amgylchiadau eraill lle gallai Llywodraeth Cymru ei chael ei hun yn barti i gynnig gan Gorff Hyd Braich sy'n arwain at wariant ariannol newydd, at wariant sy'n ddadleuol neu at wariant ac iddo ôl-effeithiau.

BUDDSODDWYR MEWN POBL | INVESTORS IN PEOPLE

Parc Cathays/Cathays Park
Caerdydd • Cardiff
CF10 3NQ

Tel/Ffôn: 0300 025 6162
E-Bost/E-Mail: andrew.slade@gov.wales

Yr Adolygiad Teilwredig

Beth mae canfyddiadau Panel yr Adolygiad wedi'i Deilwra yn ei ddweud wrth Lywodraeth Cymru ynghylch a yw Amgueddfa Cymru yn parhau i fod yn addas i'r diben ac wedi'i llywodraethu'n dda? A yw'n briodol atebol ac a yw wedi rhoi'r sicrwydd gofynnol i Weinidogion a'r Prif Swyddog Cyfrifyddu?

Rôl y Panel Adolygu oedd herio, a nodi meysydd lle mae angen gwella, er mwyn ein helpu, wrth inni edrych at y dyfodol, i ddysgu gwersi yn sgil yr hyn sydd wedi digwydd yn ddiweddar. Mae gennym hyder yn y ffordd y mae Amgueddfa Cymru yn cael ei llywodraethu, ond rydym hefyd yn awyddus i weithio gyda chyd-swyddogion yn Amgueddfa Cymru, o dan arweiniad y Cadeirydd a'r Prif Swyddog Gweithredol newydd, i ymateb i argymhellion y Panel Adolygu. Mae'r Panel yn cyflwyno cynigion ar gyfer gwneud newidiadau sylweddol i drefniadau a phrosesau llywodraethu Amgueddfa Cymru, a bydd y newidiadau hynny'n helpu i leihau'r risg y bydd problemau tebyg i'r rhai diweddar yn codi eto yn y dyfodol.

Mae Amgueddfa Cymru wedi sefydlu Grŵp Gorchwyl a Gorffen i ystyried argymhellion Panel yr Adolygiad, gan weithio gyda swyddogion Llywodraeth Cymru sy'n aelodau o'r Grŵp hwnnw. Mae dogfennau cychwyn prosiect wrthi'n cael eu paratoi ar gyfer pob argymhelliad, neu ar gyfer pob cyfres gysylltiedig o argymhellion, ac mae'r Grŵp yn cyfarfod yn fisol. Bydd uwch-reolwyr yn cael diweddariadau rheolaidd am hynt y gwaith hwnnw ac am y cynnydd a wneir.

Mae'n trefniadau partneriaeth a'n trefniadau monitro ehangach yn parhau hefyd. Mae Amgueddfa Cymru a Thîm Partneriaeth Llywodraeth Cymru yn cyfarfod unwaith bob chwarter i drafod perfformiad a'r cynnydd sy'n cael ei wneud ar wireddu'r prif amcanion yng nghynllun gweithredol yr Amgueddfa. Mae Dirprwy Weinidog y Celfyddydau, Chwaraeon a Thwristiaeth yn cyfarfod â'r Cadeirydd a'r Prif Swyddog Gweithredol ddwywaith y flwyddyn, a bydd swyddogion yn cynnal yr adolygiad blynyddol o berfformiad y Cadeirydd ar ran y Dirprwy Weinidog. Mae'r trefniadau hyn yn gyson â'r trefniadau ar gyfer Cyrff Hyd Braich eraill ar draws Grwp yr Economi, y Trysorlys a'r Cyfansoddiad.

A oedd canlyniad yr Adolygiad wedi'i Deilwra yn dweud unrhyw beth wrth Lywodraeth Cymru a'i thîm noddi nad oeddent yn ei wybod eisoes am Amgueddfa Cymru?

Roeddem yn gwybod am lawer o'r cyd-destun y cyfeirir ato yn adroddiad yr Adolygiad Teilwredig. Ond, wedi dweud hynny, mae'r canfyddiadau sydd ynddo yn ein herio ni ac Amgueddfa Cymru i ystyried sut y gallwn wneud pethau'n well, mewn ffordd fwy effeithlon, gan gadw'r cyd-destun Cymreig a rhyngwladol ehangach mewn cof. Mae hefyd yn rhoi cyfle inni ystyried a meddwl am ein perthynas ag Amgueddfa Cymru ac am y prosesau sydd gennym ar waith ar hyn o bryd. Er enghraifft, mae'r Adroddiad yn awgrymu y dylai'r newid yn Llywodraeth Cymru oddi wrth dimau 'noddi' i dimau 'partneriaeth' fod yn seiliedig ar drefniadau cydweithio newydd mwy ffurfiol ar gyfer gweithio mewn partneriaeth. Rydym wrthi'n ymchwilio i hynny ar hyn o bryd.

Gwnaeth Panel yr Adolygiad wedi'i Deilwra 77 o argymhellion yn ei adroddiad terfynol, gan nodi yr awgrymwyd ei fod yn blaenoriaethu rhai o'r argymhellion mwy pellgyrhaeddol. A yw hyn yn rhywbeth y gofynnodd Llywodraeth Cymru amdano ac os felly, pam?

Mae swyddogion yn cofio bod hwn yn fater a godwyd yn ystod trafodaethau gyda'r panel. Roeddem yn ymwybodol pan gynhaliwyd yr adolygiad o'r heriau ariannol a oedd yn ein hwynebu ni oll ar y pryd – a dim ond gwaethygu y mae'r heriau hynny wedi gwneud ers i adroddiad y Panel gael ei gyhoeddi. O'r herwydd, awgrymodd swyddogion y gallai fod yn fuddiol i'r Panel

flaenoriaethu ei argymhellion. Rydym yn deall pam y penderfynodd aelodau'r Panel beidio â gwneud hynny, oherwydd eu bod yn dymuno i'r un gwerth gael ei roi ar ei holl gynigion ac argymhellion, ac oherwydd eu bod yn awyddus i'r holl agweddau arnynt gael eu hystyried.

Pa argymhellion y mae Llywodraeth Cymru yn eu hystyried fel y rhai mwyaf hanfodol i Amgueddfa Cymru?

Rydym o'r farn bod yr argymhellion am lywodraethu yn hollbwysig. Mae'r adroddiad yn cynnig sawl newid i'r drefn llywodraethu corfforaethol, gyda'r nod, yng ngeiriau'r Panel, 'o wella'r broses gwneud penderfyniadau a thryloywder, er mwyn cydymffurfio'n llawnach ag arweiniad ac arfer llywodraethu da ac i wneud defnydd llawnach o sgiliau, profiad a thalentau ymddiriedolwyr ac uwch reolwyr.' Mae'r argymhellion hyn yn allweddol er mwyn ein helpu i symud ymlaen ar ôl yr hyn sydd wedi digwydd yn ddiweddar. Bydd cryfhau trefniadau llywodraethu Amgueddfa Cymru yn helpu hefyd i sicrhau ein bod yn ymateb yn fwy effeithiol i'r argymhellion pwysig eraill yn Adroddiad Terfynol Panel yr Adolygiad Teilwredig.

Argymhellodd Panel yr Adolygiad wedi'i Deilwra y dylai Llywodraeth Cymru ddarparu cyllid i Amgueddfa Cymru ar sail buddsoddi i arbed er mwyn rhoi ei hargymhellion ar waith. A yw wedi gwneud hyn ac os felly, a allwch roi manylion?

Mae argymhelliad 75 yn adroddiad Panel yr Adolygiad yn awgrymu 'y dylai Llywodraeth Cymru ystyried rhoi cyllid i gyflwyno'r newidiadau ar sail buddsoddi i arbed'. Ers i'ch llythyr dyddiedig 8 Rhagfyr ddod i law, byddwch yn gwybod am gynnwys y gyllideb ddrafft a gyhoeddwyd ar 19 Rhagfyr 2023 ac am yr heriau ariannol aruthrol sy'n wynebu Llywodraeth Cymru. Er bod argymhelliad 75 yn dal i fod yn rhywbeth inni ei ystyried, mae'n ddibynnol iawn ar y gyllideb a fydd gennym dros y blynyddoedd nesaf.

Yn fan cychwyn, mae swyddogion sy'n aelodau o'r Grŵp Gorchwyl a Gorffen yn gweithio gyda chyd-swyddogion yn Amgueddfa Cymru i ddeall goblygiadau ariannol yr argymhellion a wnaed gan Banel yr Adolygiad, gan gadw'r cyd-destun ariannol sydd ohoni mewn cof wrth iddynt wneud hynny.

Yn dilyn y cynllun peilot yn Llyfrgell Genedlaethol Cymru, dywedodd Llywodraeth Cymru y byddai holl adroddiadau'r Adolygiad wedi'i Deilwra yn cael eu cyhoeddi "er mwyn sicrhau bod camau'n cael eu cymryd mewn ymateb i argymhellion ac i rannu arfer da". O ystyried hyn, pam na chafodd adroddiad interim Panel yr Adolygiad wedi'i Deilwra ar lywodraethu corfforaethol yn Amgueddfa Cymru ei gyhoeddi na'i rannu â'r Pwyllgor hwn?

Cafodd yr adroddiad interim ar lywodraethu corfforaethol ei rannu gydag aelodau o uwch-dîm gweithredol Amgueddfa Cymru, ei Bwrdd, a swyddogion perthnasol yn Llywodraeth Cymru, ym mis Rhagfyr 2022. Y bwriad bob amser oedd cael adborth cychwynnol am ganfyddiadau'r Panel, hyd at y pwynt hwnnw, yn hytrach na threfnu bod yr adroddiad ar gael yn ehangach.

Cafodd canfyddiadau'r adroddiad interim eu cynnwys yn yr adroddiad terfynol, a ystyriwyd yr adborth a ddaeth i law a'r dystiolaeth a gasglwyd rhwng mis Rhagfyr 2022 a mis Mawrth 2023. Rydym yn parhau'n ymrwymedig i gyhoeddi copïau terfynol o adroddiadau am Adolygiadau Teilwredig.

Pwyntiau dilynol

A yw’r holl argymhellion o’r Adolygiad wedi’i Deilwra o Lyfrgell Genedlaethol Cymru wedi’u rhoi ar waith a phryd y cawsant eu rhoi ar waith, yn y drefn honno?

Mae'r Llyfrgell Genedlaethol yn rhoi'r wybodaeth ddiweddaraf am gynnydd i swyddogion pan fo'n prosesau monitro ehangach yn cael eu cynnal. Mae'r diweddariad a ddaeth i law oddi wrth gydweithwyr yn y Llyfrgell fis diwethaf yn amlinellu ei bod wedi gweithredu ar 29 o'r 34 o argymhellion, a bod y gwaith yn parhau ar rai ohonynt.

Cytunwyd y gallai'r argymhelliad ar ddatblygu strategaeth ar gyfer casgliadau digidol fod yn rhywbeth i'w ystyried yn y Strategaeth Ddiwylliant newydd. Mae gofod storio yn parhau'n broblem, ac felly hefyd sefyllfa ariannol y Llyfrgell. Ers i'r adroddiad am yr Adolygiad Teilwredig gael ei gyhoeddi, mae camau wedi'u cymryd i helpu'r Llyfrgell i fod yn gynaliadwy yn ariannol, gan gynnwys darparu cyllid ychwanegol i fynd i'r afael â phwysau o ran cyflogau, costau byw a chyfleustodau. Fodd bynnag, o gofio'r hinsawdd economaidd ac ariannol sydd ohoni, mae'r trafodaethau am sefyllfa ariannol y Llyfrgell yn parhau.

Bydd swyddogion hefyd yn gweithio gyda chydweithwyr yn y Llyfrgell i ddiweddaru ei dogfen fframwaith bresennol, gan ystyried yr argymhelliad a wnaed gan Banel yr Adolygiad Teilwredig o Amgueddfa Cymru i gyflwyno cytundeb partneriaeth.

Bydd y gwaith o weithredu argymhellion Panel yr Adolygiad Teilwredig o Lyfrgell Genedlaethol Cymru yn parhau i gael ei drafod gyda swyddogion yn ystod y cyfarfodydd monitro chwarterol.

Sut y penderfynwyd ar y cyllid anghylchol o £750,000 i Lyfrgell Genedlaethol Cymru fel swm, ar gyfer beth y’i dyrannwyd, yn benodol, a pha ganlyniadau penodol a gyflawnodd?

Ar ôl i'r adroddiad am yr Adolygiad Teilwredig gael ei gyhoeddi ym mis Tachwedd 2020, dechreuodd Llyfrgell Genedlaethol Cymru ddatblygu cynllun gweithredu er mwyn rhoi'r argymhellion a wnaed yn yr adroddiad ar waith, gan ganiatáu, drwy wneud hynny, i Lywodraeth Cymru ddatblygu'r gyllideb weithredu angenrheidiol. Ar 3 Chwefror 2021, cyhoeddodd y Dirprwy Weinidog Diwylliant, Chwaraeon a Thwristiaeth ar y pryd y byddai swm o £750,000 yn cael ei roi i'r Llyfrgell er mwyn cyflymu'r gwaith o weithredu ar ganfyddiadau'r Adolygiad Teilwredig. Roedd hynny'n rhan o becyn cyllido ehangach ar gyfer y Llyfrgell Genedlaethol ac Amgueddfa Cymru yn 2020/21 a 2021/22.

Cafodd yr arian ychwanegol ei ddefnyddio at amryfal ddibenion i helpu'r Llyfrgell i wireddu'r argymhellion. Yn eu plith, comisiynwyd adroddiadau am sut i greu incwm, am y potensial sydd gan y Llyfrgell i fod yn gyrchfan ddiwylliannol i ymwelwyr ac adroddiad i fesur effaith y sefydliad ar yr economi leol, ranbarthol a chenedlaethol. Bu'r arian ychwanegol yn fodd hefyd i'r Llyfrgell ddechrau ar raglen trawsnewid digidol uchelgeisiol a phroses ailstrwythuro gorfforaethol. Aed ati hefyd i ystyried y rôl sydd gan y Llyfrgell i'w chwarae yng nghyswllt llyfrgelloedd ac archifdai lleol yng Nghymru.

Pa bryderon, os o gwbl, a nodwyd yn adolygiad perfformiad cyn-Lywydd Amgueddfa Cymru?

Pan gynhaliwyd adroddiad perfformiad y cyn-Lywydd ym mis Mai 2021, mynegodd rhai cydweithwyr yn Amgueddfa Cymru, yn bennaf aelodau o'r tîm uwch-swyddogion gweithredol, bryderon am lywodraethu. Roedd yr adborth a gafwyd yn dangos bod perfformiad y Llywydd yn hollti barn, ac, oherwydd hynny, ac oherwydd y materion a gafodd eu codi, daethpwyd â'r broses

adolygu i ben am y tro a chafodd y pryderon eu huwchgyfeirio o fewn Llywodraeth Cymru. Fel y nodir yn adroddiad yr Archwilydd Cyffredinol, daeth cwynion ffurfiol i law y mis wedyn a arweiniodd at yr ymchwiliad annibynnol a gyflwynodd ei adroddiad ym mis Tachwedd 2021.

Pryd y bydd y fersiwn ddiwygiedig o Arian Cyhoeddus Cymru yn cael ei chyhoeddi a sut y bydd yn wahanol i'r iteriad blaenorol?

Mae'r gwaith o ddiwygio Rheoli Arian Cyhoeddus Cymru yn cael ei arwain gan gydweithwyr yng Ngrŵp y Prif Swyddog Gweithredu. Ar hyn o bryd, maent wrthi'n adolygu'r trefniadau galw i mewn, a bydd y fersiwn ddiwygiedig o Rheoli Arian Cyhoeddus Cymru yn adlewyrchu canlyniad y gwaith hwnnw.

A yw Llywodraeth Cymru wedi asesu a oes dyfarniadau ariannol wedi'u gwneud mewn tribiwnlysoedd cyflogaeth sy'n cyfateb i swm y setliad perthnasol hwn, lle nad oedd elfen allweddol yr achos yn cynnwys honiadau o wahaniaethu rhywiol neu hiliol?

O ran y sylw a roddwyd i Lywodraeth Cymru yn ystod trafodion y Tribiwnlys Cyflogaeth, roeddem wedi mynd ati ar sail cyfraith achosion a setlwyd i asesu maint y dyfarniad posibl i'r cyn Gyfarwyddwr Cyffredinol pe bai'n llwyddo i ddadlau bod Llywodraeth Cymru yn atebol am yr hyn yr honnir i'r cyn-Lywydd ei wneud. Ar ôl yr asesiad hwnnw, ynghyd â dadansoddiad a gafodd ei ystyried yn ofalus o fuddion a chostau amddiffyn y mater yr holl ffordd i wrandawiad 12 diwrnod gan y Tribiwnlys Cyflogaeth, daethpwyd i'r casgliad bod y £10,000 am niweidio teimladau a'r £10,000 am golli cyfraniadau cyflogaeth, a dalwyd gan Lywodraeth Cymru yn rhesymol.

Nid oedd modd gweld cyfatebiaeth rhwng dyfarniadau blaenorol y Tribiwnlys Cyflogaeth a'r cyfanswm o dan y cytundeb setlo, oherwydd bod y ddau achos yr oedd gofyn iddo eu hystyried yn ehangach eu cwmpas o lawer na chylch gwaith y Tribiwnlys Cyflogaeth. Felly, nid oedd unrhyw achosion tebyg y gallai'r Tribiwnlys Cyflogaeth eu hystyried.

Beth oedd cyfansoddiad y Panel Her a pha allbynnau a gynhyrchwyd ganddynt a oedd yn bwydo i'r Adolygiad wedi'i Deilwra?

Roedd dau o uwch-swyddogion Llywodraeth Cymru ac aelod annibynnol yn aelodau o'r Panel Her:

- Tim Moss – Prif Swyddog Gweithreu Llywodraeth Cymru;
- Peter Kennedy – Cyfarwyddwr Pobl a Lleoedd Llywodraeth Cymru ar y pryd; ac
- Elan Closs Stephens – Cadeirydd Interim y BBC, Aelod Annibynnol o Fwrdd yr Ysgrifennydd Parhaol a Chadeirydd ei Bwyllgor Llywodraethu Corfforaethol, ac uwch-academydd mewn maes sy'n gysylltiedig â diwylliant a darlledu.

Cyfarfu'r Panel Her â Phanel yr Adolygiad Teilwredig ar 11 Mai 2023 i drafod yr adroddiad drafft, a oedd wedi ystyried yr adborth a gafwyd oddi wrth Amgueddfa Cymru a swyddogion Llywodraeth Cymru. Rhannodd pob Aelod o'r Panel Her ei farn a'i sylwadau am yr adroddiad a'i argymhellion. Edrychodd y Panel Adolygu ar yr adborth hwnnw, ac os oedd yr aelodau'n cytuno yn cytuno, aed ati i newid yr adroddiad terfynol.

Roedd y newidiadau a wnaed mewn ymateb i sylwadau Aelodau'r Panel Her yn ymwneud â blaenoriaethu, strwythur a darllenadwyedd yn hytrach nag ag egwyddorion sylfaenol yr adroddiad a'i argymhellion, a oedd yn seiliedig ar y dystiolaeth yr oedd Panel yr Adolygiad wedi'i chasglu dros yr wyth mis blaenorol.

A yw’n arfer cyffredin i Lywodraeth Cymru gymryd rhan mewn cyfryngu pan fydd y parti arall yn pennu cyfryngwr penodol? A nododd cyn-Gyfarwyddwr Cyffredinol Amgueddfa Cymru y byddai ond yn cymryd rhan mewn cyfryngu pe bai’n gallu dewis y cyfryngwr?

Roedd pob un o'r partïon â buddiant wedi cytuno ar delerau'r broses gyfryngu. Mae'r cytundeb setlo yn cynnwys cymalau priodol a rhesymol sy'n ymwneud â pheidio â datgelu gwybodaeth. Cytunodd pob parti arnynt yn ystod y broses gyfryngu. Mae hyn yn cynnwys manylion y broses gyfryngu sy'n cyfyngu ar yr hyn y gellir ei rannu'n gyhoeddus.

Fel y nodais yn ystod y sesiwn dystiolaeth ym mis Tachwedd, nid fy nghyfrifolyw polisi Llywodraeth Cymru ar benodiadau cyhoeddus, cyrff cyhoeddus a materion Adnoddau Dynol – materion i'm cydweithiwr Tim Moss a Grwp y Prif Swyddog Gweithredu yw'r rheini. Gan mai Grwp y Prif Swyddog Gweithredu sy'n gyfrifol hefyd am Reoli Arian Cyhoeddus Cymru, mae swyddogion priodol yn y Grwp hwnnw wedi cyfrannu at y gwaith o baratoi'r llythyr hwn, ac mae copi ohono'n cael ei anfon at Tim Moss.

Gyda dymuniadau gorau.

Yn gywir,

Andrew Slade
Cyfarwyddwr Cyffredinol
Yr Economi, y Trysorlys a’r Cyfansoddiad

cc Tim Moss, Prif Swyddog Gweithredu, Llywodraeth Cymru

Eluned Morgan AS/MS
Y Gweinidog Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol
Minister for Health and Social Services

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Russell George AS
Cadeirydd, Y Pwyllgor Iechyd a Gofal Cymdeithasol
SeneddIechyd@senedd.cymru

Mark Isherwood AS
Cadeirydd, Y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus a Gweinyddiaeth Gyhoeddus
SeneddCCGG@senedd.cymru

6 Chwefror 2024

Annwyl Russell a Mark

Ysgrifennais atoch fis Tachwedd diwethaf a chytunais i roi diweddariad ar y fframwaith goruchwylio ac uwchgyfeirio. Fel yr ydych yn ymwybodol eisoes, cafodd y fframwaith ei ailgyhoeddi gennyf ar 22 Ionawr 2024. Gellir dod o hyd iddo yn Fframwaith Goruchwylio ac Uwchgyfeirio.

Cyflwynwyd y fframwaith uwchgyfeirio ac ymyrryd blaenorol yn 2014 yn dilyn argymhellion blaenorol y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus. Ers ei gyflwyno, mae'r tri phartner – Llywodraeth Cymru, Arolygiaeth Gofal Iechyd Cymru ac Archwilio Cymru – ynghyd â'r sefydliadau iechyd, wedi dysgu gwersi drwy ddarparu'r trefniadau a'u gweithredu. Mae llawer o bethau wedi newid o ganlyniad i'r hyn a ddysgwyd. Mae peth arwyddion bod y trefniadau presennol yn dangos rhywfaint o dystiolaeth o welliannau ymhlith y byrddau iechyd hynny sy'n destun camau uwchgyfeirio.

Mae cryn dipyn o waith wedi'i wneud ar y Fframwaith hwn. Mae'r fersiwn sydd wedi'i diweddaru yn adeiladu ar yr ymgysylltu a gafwyd a'r adborth a dderbyniwyd dros y blynyddoedd diwethaf – drwy gyfrwng gweithdai, holiaduron a thrafodaethau â sefydliadau'r GIG. Roedd y broses adolygu yn cynnwys asesiad o'r prosesau sydd ar waith yn Lloegr a'r Alban, ac mae wedi nodi nifer o feysydd yr oedd angen mynd i'r afael â nhw gan gynnwys:

- Mae angen diweddaru'r fframwaith uwchgyfeirio ac ymyrryd presennol.
- Nid yw'r meini prawf ar gyfer isgyfeirio wedi'u diffinio'n glir bob amser. Mae angen fframwaith a dangosyddion ariannol clir sy'n pennu ar ba lefel o'r fframwaith y dylid gosod pob sefydliad a beth sy'n sbarduno camau isgyfeirio.
- Mae angen pennu lefelau cymorth a gweithredu cliriach ar gyfer pob lefel o'r fframwaith.
- Mae gormod o bwyslais yn y system bresennol ar wasanaethau iechyd acíwt – yn hytrach nag ar 'y system gyfan'.
- Nid oes digon o bwyslais ar ddod at 'wraidd' yr anawsterau (er mwyn sicrhau bod yr ymateb mwyaf priodol/effeithiol yn cael ei fabwysiadu).

- Gellir ei ddehongli fel ymateb cosbol yn hytrach na chefnogol (‘yn cael ei wneud i'r’ Byrddau yn hytrach na thrwy weithio gyda nhw).
- Dim dewis i Fyrddau fynd ati eu hunain i geisio cefnogaeth.
- Ansawdd / argaeledd pecynnau cymorth priodol (dod o hyd i’r sgiliau perthnasol).

Mae cynrychiolwyr o sefydliadau'r GIG a'r tri sefydliad partner wedi cael cyfle i wneud sylwadau ar y fersiynau drafft o'r fframwaith diwygiedig ac, lle yr oedd hynny yn briodol, mae eu sylwadau a'u hawgrymiadau wedi'u hymgorffori yn y ddogfen derfynol.

Mae'r fersiwn sydd wedi'i diweddaru yn adeiladu yn helaeth ar yr hyn a ddysgwyd a phrofiadau'r byrddau iechyd sydd wedi bod o dan fesurau arbennig. Mae'r fframwaith goruchwylio ac uwchgyfeirio yn nodi'r amgylchedd statudol y mae'r fframwaith yn gweithredu ynddo, gan gynnwys dolenni i'r fframweithiau cynllunio a pherfformiad. Mae'n nodi'r broses a ddefnyddir gan Lywodraeth Cymru i gael sicrwydd ynghylch cyrff y GIG a sut y mae'r broses ar gyfer uwchgyfeirio ac isgyfeirio yn gweithio. Mae hefyd yn nodi'r parthau (sy'n seiliedig ar y safonau ansawdd) y mae pob sefydliad yn cael ei asesu a'i herio yn eu herbyn. Ceir yn y fframwaith hefyd lefel uwchgyfeirio newydd – “lefel 2”. Diben y diweddariad hwn yw galluogi Llywodraeth Cymru a Gweithrediaeth y GIG i weithio gyda'r bwrdd iechyd mewn modd rhagweithiol er mwyn osgoi camau uwchgyfeirio ffurfiol.

Rwy'n gobeithio bod yr wybodaeth hon am y sefyllfa ddiweddaraf yn ddefnyddiol. Rhowch wybod imi os oes angen unrhyw wybodaeth arall arnoch am y materion hyn.

Yn gywir

Eluned Morgan AS/MS
Y Gweinidog Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol
Minister for Health and Social Services

Eitem 2.6

Dr Andrew Goodall
Ysgrifennydd Parhaol
Permanent Secretary

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Mark Isherwood AS
Cadeirydd, y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus a Gweinyddiaeth Gyhoeddus
Senedd Cymru
Bae Caerdydd
CF99 1SN

12 Chwefror 2024

Annwyl Mr Isherwood

Y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus a Gweinyddiaeth Gyhoeddus – Adroddiad Blynyddol a Chyfrifon Llywodraeth Cymru 2021-22

Ymhellach i gyhoeddi adroddiad y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus a Gweinyddiaeth Gyhoeddus ar Graffu ar Gyfrifon Llywodraeth Cymru 2021-22 ar 20 Hydref 2023, a'm llythyr dilynol innau ar 7 Tachwedd 2023, amgaeir ymatebion Llywodraeth Cymru i'r argymhellion a wnaed yn yr adroddiad.

Er mwyn hwyluso'r broses o ystyried yr ymatebion, darperir tair dogfen sy'n cyd-fynd â'r llythyr hwn:

Atodiad 1 – Ymatebion i'r argymhellion
Atodiad 2 – Ymateb i argymhelliad 7
Atodiad 3 – Ymateb i Argymhelliad 9 (Darperir hwn yn gyfrinachol gan ei fod yn ymwneud â data personol)

Yours,

Andrew Goodall

Dr Andrew Goodall
Ysgrifennydd Parhaol/ Permanent Secretary
Llywodraeth Cymru / Welsh Government

BUDDSODDWYR MEWN POBL | INVESTORS IN PEOPLE

Parc Cathays • Cathays Park
Caerdydd • Cardiff
CF10 3NQ

Ffôn • Tel 0300 025 6935
PS.PermanentSecretary@gov.wales
Gwefan • website: www.gov.wales

Rydym yn croesawu derbyn gohebiaeth yn Gymraeg. Byddwn yn ateb gohebiaeth Gymraeg sy'n dod i law yn Gymraeg ac ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi. Dilynwch y ddolen i gael arweiniad ar sut y byddwn yn trin a defnyddio'ch data, yn unol â'r Rheoliadau Diogelu Data Cyffredinol. https://llyw.cymru/hysbysiad-preifatrwydd-llywodraeth-cymru

We welcome receiving correspondence in Welsh. Any correspondence received in Welsh will be answered in Welsh and corresponding in Welsh will not lead to a delay in responding. Please follow the link for guidance on how we will handle & use your data, in accordance with the General Data Protection Regulations. https://gov.wales/about-welsh-government-privacy-notice/?lang=en

Atodiad 1:
Craffu ar Gyfrifon Llywodraeth Cymru 2021-22
Ymatebion i'r Argymhellion

Argymhelliad 1

Mae Llywodraeth Cymru yn adolygu cynnwys ei chyfrifon i sicrhau ei bod yn adrodd mewn ffordd briodol hanes ei gwariant a’r hyn y mae wedi’i gyflawni. Dylai Llywodraeth Cymru, yn benodol, ystyried y wybodaeth y mae'n ei chynnwys am ei chyllid grant, sy'n rhoi cyfrif am gyfran sylweddol o'i gwariant ond nid adlewyrchir hyn yng nghydbwysedd y wybodaeth yn y cyfrifon.

Derbyn

Mae Llywodraeth Cymru yn gweithio bob blwyddyn i sicrhau bod y cyfrifon yn rhoi trosolwg priodol i'r darllenydd o'r ystod eang o weithgareddau yr eir iddynt a gweithgarwch cyflawni a wneir fel Llywodraeth. Gall hyn fod yn gydbwysedd heriol, ond mae'n fwriad bob amser ddarparu darlun hygyrch a chyflawn. Fel rhan o'n proses barhaus byddwn yn adolygu cynnwys y cyfrifon o ran cwmpas, strwythur a llif i sicrhau ei fod yn adrodd yr hanes mewn ffordd briodol.

Mae'r cyfrifon ar gyfer 2022-23 yn cynnwys naw tudalen yn Rhan 1 mewn perthynas â Gweinyddu Grantiau, gan gynnwys cyllid WEFO, sy'n yn darparu gwybodaeth hefyd am gyllid grant wedi'i neilltuo a heb ei neilltuo. Byddwn yn adolygu'r adran hon i weld ble y gellir gwneud gwelliannau i'w gwneud yn fwy cryno neu'n haws ei ddefnyddio o bosibl.

Gwrthod

Er y bydd Llywodraeth Cymru'n adolygu cynnwys y cyfrifon i ystyried a gwneud diwygiadau i sicrhau eu bod yn adrodd yr hanes yn iawn, hoffem nodi y bydd y dadansoddiad manwl o alldro gwariant ar Lefel Gwariant y Gyllideb (BEL) yn flynyddol yn parhau i gael ei adrodd yn yr adroddiad alldro, ni fydd y cyfrifon yn dyblygu'r wybodaeth hon. Y prif fecanwaith ar gyfer adrodd ar gyflawni amcanion a chanlyniadau polisi'r Rhaglen Lywodraethu fel y cytunwyd arnynt gyda'r Prif Weinidog yw Adroddiad Blynyddol Llywodraeth Cymru o hyd. Ni fydd y cyfrifon yn dyblygu'r wybodaeth hon.

Argymhelliad 2

Mae'r Pwyllgor yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn ystyried sut y gall gyflwyno ei chyfrifon mewn modd mwy hygyrch. Gellid cyflawni hyn drwy ddogfennau cryno neu offer rhyngweithiol ar gyfer cyflwyno'r wybodaeth yn gliriach, yn hytrach na chynnwys y copi PDF yn unig o'r cyfrif llawn, fel y mae’n gwneud ar hyn o bryd.

Derbyn

Mae Llywodraeth Cymru yn gweithio bob blwyddyn i wella cyflwyniad y cyfrifon gan gynnwys cydbwysedd rhwng cynnwys y naratif, y tablau a'r ffeithluniau a bydd yn parhau i wneud hynny. Mae'r gwelliannau hyn wedi cael eu cydnabod gan Drysorlys Ei Fawrhydi yn ei ‘Best Practice Financial Reporting Review’ gan nodi defnydd Llywodraeth Cymru o ffeithluniau dros yr ychydig flynyddoedd diwethaf yn ei henghreifftiau Arferion Gorau.

Rydym wrthi'n archwilio gyda chydweithwyr Digidol Corfforaethol y prosesau a'r adnoddau y mae eu hangen i ddarparu fersiwn HTML o'r cyfrifon yn y dyfodol.

Argymhelliad 3

Dylai Llywodraeth Cymru ddarparu lincs i'r cyhoeddiadau a'r adroddiadau y mae'n cyfeirio atynt yn ei chyfrifon, gan fod y Pwyllgor o'r farn ei bod yn anodd dod o hyd i ddogfennau allweddol ar wefan Llywodraeth Cymru. Dylai Llywodraeth Cymru hefyd adolygu ei gwefan i sicrhau ei bod yn haws i bobl ei llywio a dod o hyd i'r wybodaeth y mae ei hangen.

Derbyn

Ar gyfer Cyfrifon 2022-23 rydym wedi ceisio sicrhau bod dolenni i'r cyhoeddiadau a'r adroddiadau y cyfeirir atynt yn y ddogfen wedi'u hymgorffori yn y ddogfen a byddwn yn parhau i wneud hynny mewn cyhoeddiadau ar gyfrifon yn y dyfodol. Ymhellach, byddwn yn diweddaru'r tudalennau gwe sy'n cynnal y cyfrifon i gynnwys dolenni i'r adroddiadau allweddol canlynol er hwylustod:

- Cyllidebau Llywodraeth Cymru
- Yr Adroddiad Alldro
- Adroddiad Blynyddol Llywodraeth Cymru
- Adroddiad Llesiant Cymru
- Adroddiad Tueddiadau'r Dyfodol

Mae gwaith yn mynd rhagddo i wella strwythur pynciau'r wefan a'r swyddogaeth chwilio. Dylai hyn wella gallu defnyddwyr i ddod o hyd i'r wybodaeth y mae arnynt ei

hangen. Dylai gwelliannau cychwynnol fod ar waith erbyn ail chwarter 2024. Yna bydd gwelliannau pellach yn dilyn.

Argymhelliad 4

Mae'r Pwyllgor yn ailadrodd argymhelliad y Pwyllgor a'i rhagflaenodd ar gyhoeddi'r Adroddiad ar Alldro. Er ein bod yn cydnabod y rhwystrau ymarferol i gyhoeddi pob adroddiad ariannol ar yr un pryd, mae'r Pwyllgor yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn ceisio cyhoeddi'r dogfennau hyn naill ai ar yr un pryd neu mor agos â phosibl at ei gilydd. Yn benodol, rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn cyhoeddi ei hadroddiad ar Alldro cyn gynted â phosibl ar ôl gosod ei chyfrifon bob blwyddyn ac yn ddigon prydlon i alluogi'r Pwyllgor i ystyried ei gynnwys cyn ei sesiynau craffu ar y cyfrifon.

Derbyn

Byddai cyhoeddi'r Adroddiad ar Alldro yr un pryd â'r cyfrifon yn rhoi baich diangen ar adnoddau ar adeg pan fo'r tîm (bach) yn ymwneud â'r paratoadau ar gyfer yr Ail Gyllideb Atodol yn ogystal ag adrodd i randdeiliaid yn y flwyddyn ariannol bresennol. Mae aros nes y caiff y cyfrifon eu cyhoeddi yn lleihau'r baich ar y tîm, yn enwedig o ran golygu a chyfieithu.

Prif ddiben yr adroddiad erioed fu i'r Gweinidog sy'n gyfrifol am gyllid rhoi'r newyddion diweddaraf i'r Pwyllgor Cyllid. Mae cyhoeddi o fewn tair wythnos i'r cyfrifon yn ymrwymiad diweddar ac mae'n un heriol. Serch hynny, byddwn yn parhau ar y sail honno.

Cyhoeddwyd yr Adroddiad ar Alldro 2022-23 o fewn yr ymrwymiad tair wythnos: [Adroddiad ar alldro 2022 i 2023 | LLYW.CYMRU]

Argymhelliad 5

Er mwyn galluogi'r darllenydd i weld gwerth yr ystod o asedau gwahanol sydd wedi'u cynnwys yn y categori asedau ac i hwyluso gwaith craffu, dylai Llywodraeth Cymru gynnwys dadansoddiad o'r 'Asedau Ariannol Eraill' ar gyfer ei sefyllfa graidd yn ei chyfrifon.

Derbyn

Bydd dadansoddiad ychwanegol o 'Asedau Ariannol Eraill' yn cael ei ymgorffori yn sylwebaeth y Datganiad o'r Sefyllfa Ariannol yn Rhan 1 ar gyfer 2023-24.

Argymhelliad 6

Dylai Llywodraeth Cymru gynnwys gwybodaeth, yn ei chyfrifon, am effaith newidiadau i gyfansoddiad ei Grŵp ar ei thrafodiadau ariannol a'i balansau a adroddwyd.

Derbyn

Yn y dyfodol pan ddaw cyrff newydd o fewn Cyfrifon Cyfunol Llywodraeth Cymru bydd gwybodaeth ychwanegol yn cael ei darparu am yr effaith ar falansau allweddol megis incwm, gwariant cyffredinol ac effeithiau asedau net.

Argymhelliad 7

Dylai Llywodraeth Cymru ddarparu i'r Pwyllgor, ar yr adeg y mae'r Ysgrifennydd Parhaol yn cymeradwyo ac yn llofnodi Cyfrifon 2022-23 os nad cyn hynny, ddiweddariad am yr argymhellion a wnaed ganddo a'r Pwyllgor a'i rhagflaenodd yn dilyn gwaith craffu ar y cyfrifon nad yw wedi'u gweithredu eto. Dylai'r diweddariad hwn gynnwys esboniad pam nad yw Llywodraeth Cymru wedi gweithredu eto ar argymhelliad y Pwyllgor, yn ogystal â'r amserlen arfaethedig ar gyfer ei weithredu.

Derbyn

Er eglurder, mae'r ymateb i'r argymhelliad hwn wedi'i gynnwys yn Atodiad 2.

Argymhelliad 8

Mae'r Pwyllgor yn ailadrodd argymhelliad y Pwyllgor a'i rhagflaenodd ar ofynion y Llawlyfr Adroddiadau Ariannol. Dylai Llywodraeth Cymru hysbysu'r Pwyllgor o ofynion y Llawlyfr Adroddiadau Ariannol y mae'n ceisio cydymffurfio â hwy wrth lunio ei chyfrifon. Dylai hefyd hysbysu'r Pwyllgor am newidiadau i'w phenderfyniadau, neu yn sgil gofynion newydd y Llawlyfr Adroddiadau Ariannol, pan gyhoeddir y cyfrifon. Dylid darparu'r wybodaeth hon cyn gynted â phosibl cyn Cyfrifon 2023-24.

Derbyn

Nid yw Llywodraeth Cymru wedi gallu darparu manylion y gofynion FReM y mae'n anelu at gydymffurfio â hwy wrth baratoi ei chyfrifon yn flaenorol i'r Pwyllgor oherwydd effaith Covid-19 a'r effaith ddilynol ar amserlenni cyfrifyddu ar draws Sector Cyhoeddus Cymru. Mae adnoddau wedi'u blaenoriaethu i'r broses o gynhyrchu cyfrifon a gweithredu safonau cyfrifyddu newydd i'r Sector Cyhoeddus yng Nghymru.

Mae Llywodraeth Cymru yn dilyn y FReM ar gyfer paratoi ei chyfrifon ar gyfer y rhan fwyaf o agweddau ar y FReM ac eithrio pan fo gofynion yn gymwys yn benodol i Adrannau Llywodraeth y DU yn unig, neu le mae esemptiadau i Lywodraeth Cymru rhag cydymffurfio - i gydnabod bod gan Gymru fel gweinyddiaeth ddatganoledig gyd-destun polisi a rhanddeiliaid gwahanol. Mae hyn yn ymwneud yn bennaf â gofynion dadansoddi perfformiad ac adrodd am gynaliadwyedd.
Bydd Llywodraeth Cymru yn darparu hyn i'r Pwyllgor cyn cyfrifon 2023-24, yn awr bod manylion terfynol FReM ar gyfer 2023-24 wedi'u pennu ym mis Rhagfyr 2023.

Argymhelliad 9

Mae'r Pwyllgor yn gofyn i Lywodraeth Cymru ddarparu gwybodaeth ynghylch pwy a gymeradwyodd gais y Cyfarwyddwr Priodoldeb a Moeseg am ymddeoliad rhannol a sicrwydd nad yw'r materion a nodwyd gan y Pwyllgor mewn perthynas â threfniadau gweithio'r cyn-Ysgrifennydd Parhaol o 1 Ebrill 2018 yn gymwys yn yr achos hwn. Rydym yn gofyn am ragor o wybodaeth am y rôl hon ac rydym yn nodi ei bod bellach yn cael ei chyflawni'n rhan-amser.

Derbyn

Darperir ymateb cyfrinachol ar gyfer yr wybodaeth hon yn Atodiad 3 gan ei fod yn ymwneud â data personol.

Argymhelliad 10

Dylai Llywodraeth Cymru sicrhau ei bod yn cyhoeddi'r Datganiad Polisi Tâl ar gyfer y flwyddyn hyd at fis Mawrth erbyn i'r Ysgrifennydd Parhaol gymeradwyo a llofnodi'r Cyfrifon ar gyfer yr un flwyddyn ariannol. Dylai hyn ddechrau gyda'r Datganiad Polisi Tâl ar gyfer 2023 a'r Cyfrifon ar gyfer 2022-23. Bydd hyn yn sicrhau bod y Pwyllgor yn gallu craffu ar y Datganiad Polisi Tâl bob blwyddyn, ochr yn ochr â'r cyfrifon.

Derbyn

Ein bwriad bob amser yw cyhoeddi'r Datganiad Polisi Tâl yr un pryd â'r Cyfrifon blynyddol neu yn fuan wedyn er mwyn galluogi'r Pwyllgor i graffu ar y ddwy ddogfen ar yr un pryd.

Mae Datganiad Polisi Tâl 2023 bellach wedi'i gwblhau ac fe gytunwyd arno yn fewnol ac mae'n mynd drwy'r broses gyfieithu a dylunio. Bydd yn cael ei gyhoeddi ar wefan Llywodraeth Cymru cyn diwedd mis Chwefror 2024. .

Argymhelliad 11

Mae'r Pwyllgor yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn darparu gwybodaeth ynghylch pa mor fuan ar ôl pob cyfarfod Bwrdd y mae'n bwriadu sicrhau bod yr agenda a'r papurau ar gael i'r cyhoedd mewn modd amserol.

Derbyn

Mae Llywodraeth Cymru'n anelu at gyhoeddi'r cofnodion a'r papurau sydd wedi'u cymeradwyo a'u cyfieithu o gyfarfodydd y Bwrdd ar wefan Llywodraeth Cymru cyn gynted â phosibl a heb fod yn hwyrach na 6 wythnos ar ôl iddynt gael eu cymeradwyo gan y Bwrdd (a gynhelir yng nghyfarfod dilynol y Bwrdd).

Argymhelliad 12

Mae'r Pwyllgor yn ailadrodd argymhelliad y Pwyllgor a'i rhagflaenodd ar gyhoeddi cofnodion y Pwyllgor Archwilio a Sicrwydd Risg. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn cyhoeddi, o leiaf, agenda ei Phwyllgor Archwilio a Sicrwydd Risg, ynghyd â chrynodeb priodol o'r materion sy'n codi o'r cyfarfodydd hynny. Felly, dylai Llywodraeth Cymru sicrhau bod yr wybodaeth hon yn cael ei chyhoeddi'n ôl-weithredol ac yn brydlon yn y dyfodol.

Derbyn

Mae Llywodraeth Cymru yn ymwybodol o'r argymhelliad a dderbyniwyd yn flaenorol i gyhoeddi Agendâu ARAC a chrynodeb o'r materion sy'n cael eu trafod. Mae effaith Covid, newidiadau mewn arferion gwaith ac ad-drefnu o fewn Llywodraeth Cymru wedi effeithio ar waith Ysgrifenyddiaeth ARAC yn ystod y blynyddoedd diwethaf. O'r herwydd nid yw cyhoeddi wedi cael ei flaenoriaethu. Bydd Pennaeth Ysgrifenyddiaeth ARAC yn cymryd camau i roi'r argymhelliad ar waith.

Argymhelliad 13

Dylai Llywodraeth Cymru ddarparu esboniad pam na phenododd Gyfarwyddwr Anweithredol tan fis Mawrth 2022 yn dilyn ymddiswyddiad Jeff Farrar ym mis Awst 2021.

Derbyn

Ymddiswyddodd Jeff Farrar yn annisgwyl o'i rôl fel Cyfarwyddwr Anweithredol i Fwrdd Llywodraeth Cymru ym mis Awst 2021.

Parhaodd y tri Chyfarwyddwr Anweithredol arall i fod yn weithgar wrth ddarparu cyngor, her a sicrwydd i'r Bwrdd a'r Ysgrifennydd Parhaol.

Bwriad yr ymgyrch i recriwtio Cyfarwyddwr Anweithredol newydd yn dilyn ymddiswyddiad Jeff Farrar oedd caniatáu i olynydd Dame Shan Morgan fel Ysgrifennydd Parhaol fod yn rhan o'r broses o'r cychwyn cyntaf. Dechreuodd Dr Andrew Goodall yn y swydd ym mis Tachwedd 2021.

Argymhelliad 14

Dylai Llywodraeth Cymru rannu â'r Pwyllgor gasgliadau ei hadolygiad o'i pholisi gwrthdaro buddiannau cyn gynted ag y mae ar gael, gydag esboniad llawn o ddiwygiadau arfaethedig ac i ba raddau y maent yn mynd i'r afael ag adolygiad a chasgliadau ei Gwasanaethau Archwilio Mewnol.

Derbyn

Mae Llywodraeth Cymru wedi cytuno yn ddiweddar ar ddrafft terfynol y polisi Gwrthdaro Buddiannau diwygiedig (a elwir bellach yn Ddatganiad o Fuddiannau) gyda'r undebau llafur, rhwydweithiau staff a rhanddeiliaid eraill sydd â buddiant. Mae'r polisi diwygiedig yn bodloni holl argymhellion yr adolygiad o Wasanaethau Archwilio Mewnol. Bydd y polisi, pan gaiff ei gyfieithu, yn cael ei lansio ar ddechrau'r flwyddyn newydd gyda system electronig newydd yn cael ei datblygu'n fewnol i gofnodi a monitro datganiadau ar gyfer yr holl staff, gan gynnwys atebion o ddim.

Mae casgliadau'r adolygiad wedi arwain at ddiwygiadau i bolisi sy'n cwmpasu:

- **Buddiannau perthnasol teulu agos/ffrindiau/cymdeithion** – mae'r polisi yn cadarnhau mai dim ond natur y berthynas rhwng y trydydd parti a'n cyflogai gaiff ei gofnodi i gefnogi data angenrheidiol (e.e. priod, brawd neu chwaer, partner busnes).
- **Galwedigaethau / cyflogaeth allanol** – rydym wedi darparu rhagor o wybodaeth am yr hyn sy'n perthyn i'r categori hwn gan gynnwys yr hyn sy'n gyfystyr â 'cyflogaeth' ac 'otherwise remunerated' yn seiliedig ar adborth y Brifysgol a chanllawiau ychwanegol gan Swyddfa'r Cabinet Llywodraeth y DU. Mae'r polisi hefyd yn glir bellach na fyddai angen datgan ' incwm goddefol' e.e. cael taliadau rhent o dan y categori hwn fel arfer.
- **Proses datganiad** – y bwriad yw lansio ein system electronig, a enwir yn Datgan yr un pryd â'r polisi diwygiedig.
- **Cadw cofnodion/preifatrwydd** – mae Hysbysiad Preifatrwydd ar wahân yn cael ei ddatblygu a fydd yn cwmpasu datganiadau buddiannau allanol yn

ogystal â materion 'Ymddygiad' eraill. Bydd yr wybodaeth hon ar gael ar y fewnrwyd a bydd dolen yn cael ei chynnwys yn y polisi pan gaiff ei gyhoeddi.

- **Gofyniad cyhoeddi ar gyfer SCS 'paid or otherwise remunerated outside employment'** – gyda chyhoeddi canllawiau diwygiedig Swyddfa'r Cabinet, rydym wedi cael ein sicrhau bod hyn yn ofyniad gorfodol ar gyfer Llywodraeth Cymru. Dylid nodi (yn seiliedig ar gais Rhyddid Gwybodaeth blaenorol) ein bod yn rhag-weld mai ychydig iawn o staff SCS yn unig o fewn Llywodraeth Cymru fydd o fewn cwmpas y gofyniad hwn.
- **Enghreifftiau ychwanegol o senarios gwrthdaro/lliniaru (heb fod yn ariannol os oes modd**) – ychwanegwyd dwy enghraifft bellach at Atodiad B (gan gynnwys un ar atebion o ddim) ac mae teitl yr Atodiad hwn wedi'i newid i adlewyrchu hyn
- **Eglurder bod y polisi'n gymwys i'r holl staff beth bynnag fo'u gradd**
- **Eglurder ar sut y mae'r polisi hwn yn ymwneud â pholisi Llywodraeth Cymru ar wirfoddoli**
- **Rhybudd ymlaen llaw o ofynion cyhoeddi allanol** - mae hyn bellach yn cael ei ddangos yn y crynodeb o'r polisi a bydd y system Datgan hefyd yn atgoffa staff o'r categorïau o fuddiant a fydd yn cael eu cyhoeddi i Gov.Wales

Argymhelliad 15

Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn cynnwys gwybodaeth ychwanegol yn ei chyfrifon lle y mae'r Pennaeth Archwilio Mewnol yn darparu sicrwydd cyfyngedig neu ddim sicrwydd, yn ogystal â lle y mae'r Gwasanaethau Archwilio Mewnol yn nodi gwendidau sylfaenol. Dylai'r wybodaeth ychwanegol hon gynnwys sylwadau am ymateb y rheolwyr i'r canfyddiadau a sut y mae Llywodraeth Cymru yn bwriadu mynd i'r afael â'r materion a nodwyd.

Gwrthod

Mae'r Pennaeth Archwilio Mewnol (HIA) wedi adolygu Gweinyddiaethau Datganoledig eraill a hefyd sampl o gyfrifon Adrannau Llywodraeth y DU, i feincnodi'r sefyllfa ar draws llywodraeth ganolog y DU. Mae darlun cymysg gyda'r rhan fwyaf yn gogwyddo tuag at beidio datgelu mwy o fanylion nag y mae Llywodraeth Cymru eisoes yn eu datgelu. Yn wir, mae Llywodraeth Cymru eisoes yn datgelu mwy o wybodaeth yn gymharol am ganlyniadau archwilio mewnol.

Mae lefel y datgeliad wedi'i adolygu a'i ddatblygu ers 2017-18. Cyn hyn, roedd y Datganiad Llywodraethiant yn cynnwys barn (lefel) sicrwydd un gair y Pennaeth Archwilio Mewnol yn unig. Mae'r Datganiad Llywodraethiant bellach yn cynnwys barn flynyddol y Pennaeth Archwilio Mewnol a thabl yn dangos nifer yr aseiniadau a ddadansoddwyd yn ôl lefel y sicrwydd a roddwyd am bob un (o sicrwydd "sylweddol"

i “ddim sicrwydd”). Darperir sylwebaeth fer hefyd ar themâu cyffredin neu elfennau allweddol aseiniadau “cyfyngedig” a “dim sicrwydd”. Yn ogystal, mae materion rheolaethau wedi'u cynnwys mewn Datganiadau Llywodraethiant o dro i dro, wedi'u hysgogi gan waith y Gwasanaeth Archwilio Mewnol, hyd yn oed os nad yw cyfeiriadau penodol at ganfyddiadau archwilio mewnol wedi'u cynnwys yn y sylwebaethau ar y materion hynny.
Er hynny, ni fwriedir i archwiliad mewnol fod yn weithgarwch yr adroddir arno ond yn hytrach un sy'n hysbysu, cynghori, sicrhau ac yn adrodd yn fewnol i'r Swyddog Cyfrifyddu. Dyma pam y mae Safonau Archwilio proffesiynol byd-eang a safonau Sector Cyhoeddus yn cynnwys yn eu Cod Moesegol y gofyniad i archwilwyr mewnol “respect the value and ownership of information they receive and… not disclose information without appropriate authority unless there is a legal or professional obligation to do so”. Ym marn y Pennaeth Archwilio Mewnol nid oes unrhyw rwymedigaeth gyfreithiol na phroffesiynol i ddatgelu gwybodaeth yn y Datganiad Llywodraethiant ar ben yr hyn y mae FReM, Rheoli Arian Cyhoeddus Cymru a Safonau Archwilio Mewnol y Sector Cyhoeddus yn gofyn amdano.

Y rheswm dros y datgeliad cyfyngedig hwn yw'r risg i effeithiolrwydd gwaith archwilio mewnol os cyhoeddir gwybodaeth ychwanegol am ganlyniadau archwilio. Mae'r Pennaeth Archwilio Mewnol yn dibynnu ar gydweithrediad a thryloywder swyddogion i ddarparu archwiliad effeithiol ac mae arno angen lle diogel i gael sgyrsiau agored a gonest gyda swyddogion. Mae'r Pennaeth Archwilio Mewnol yn pryderu y gallai'r ‘man diogel’ hwn gael ei golli os adroddir ar ganlyniadau archwilio mewnol yn fanwl yn y Datganiad Llywodraethiant. Nid oes gan archwilwyr mewnol y pwerau na'r amddiffyniadau sydd gan archwilwyr allanol fel Archwilio Cymru i wneud eu gwaith yn effeithiol ond maent yn dibynnu ar yr ymddiriedaeth a'r hyder rhyngddynt hwy a'r swyddogion yn eu sefydliad. Mae'r Pennaeth Archwilio Mewnol yn anesmwyth ynghylch y niwed anfwriadol posibl i'r berthynas hon y gallai sylwebaeth fanylach ei achosi.

Gallai fod yn wir hefyd, ar brydiau, y gallai canfyddiadau a adroddir beri risg i Lywodraeth Cymru maent yn ymwneud â gwendidau ym maes TG neu reolaethau seiber neu wendidau mewn prosesau y bwriedir iddynt atal twyll a lle na fyddai Llywodraeth Cymru am i'r gwendidau hynny gael eu hecsbloetio.

Felly, byddai angen i werth ehangach cynnwys sylwebaeth fanylach gael ei fesur yn ofalus iawn yn erbyn yr effaith negyddol bosibl ar effeithiolrwydd y Gwasanaeth Archwilio Mewnol o ganlyniad i hynny. Y canlyniad gorau yw bod yn ddigon agored a thryloyw yn y Datganiad Llywodraethiant ynghylch materion rheolaethau allweddol neu risgiau nad ydynt wedi'u rheoli'n effeithiol fel rhan o'r sylwebaeth lliniaru risg, yn hytrach na mwy o wybodaeth am weithgarwch archwilio mewnol. Efallai y bydd yn rhoi mwy o sicrwydd i ddarllenydd bod materion rheolaethau o'r fath wedi'u datgelu pe bai'r Pennaeth Archwilio Mewnol yn cadarnhau hyn i'w gynnwys yn y sylwebaeth ar eu barn sicrwydd blynyddol.

Argymhelliad 16

Mae'r Pwyllgor yn ailadrodd argymhelliad y Pwyllgor a'i rhagflaenodd ar adrodd risgiau. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn cynnwys crynodeb o’r prif risgiau a newidiadau iddynt yn ystod cyfnod y cyfrifon. Dylai hyn nodi gwybodaeth am effaith bosibl y risgiau a sut y mae’r rheini’n cael eu lliniaru. Yn gyson ag argymhelliad y Pwyllgor a’n rhagflaenodd, nid ydym yn galw am gynnwys holl gofrestr risg Llywodraeth Cymru yn ei chyfrifon.

Derbyn

Ehangwyd y broses o adrodd ar risgiau corfforaethol yng Nghyfrifon 2022-23 gan gynnwys ffeithlun risg newydd sy'n rhoi crynodeb o'r prif risgiau ac unrhyw newidiadau iddynt yn ystod cyfnod adrodd y cyfrifon. Mae'r mesurau lliniaru sydd wedi'u rhoi ar waith i reoli risgiau sylweddol hefyd wedi'u cynnwys yn Rhan 2, y Datganiad Llywodraethiant Blynyddol. Byddai unrhyw adborth pellach a gaiff y Pwyllgor ar adrodd ar Risgiau Corfforaethol yn cael ei ystyried ar gyfer cyfrifon 2023-24.

Argymhelliad 17

Dylai Llywodraeth Cymru adolygu'r wybodaeth y mae'n ei chynnwys yn y cyfrifon am ei Fframwaith Perfformiad, oherwydd heb dargedau ar gyfer mesurau penodol, a sylwadau arnynt, nid yw'n bosibl deall sut y mae Llywodraeth Cymru yn perfformio.

Derbyn

Mae Fframwaith Perfformiad Llywodraeth Cymru yn cael ei adolygu ar hyn o bryd er mwyn sicrhau ein bod yn gwneud y defnydd gorau o'r data sydd gennym i gefnogi a gwella perfformiad sefydliadol Llywodraeth Cymru, ar draws yr ystod amrywiol o weithgareddau a gyflawnir gan y sefydliad. Fel rhan o'r adolygiad hwn, rydym yn ystyried ystod o wahanol ffactorau, gan gynnwys manteisio i'r eithaf ar gyfleoedd i wybodaeth am berfformiad lywio camau gweithredu perthnasol; adrodd ar berfformiad mor aml â phosibl i ExCo a'r Bwrdd; ystyried y dangosyddion y craffir arnynt a gwella effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd adrodd allbynnau.

Rydym hefyd yn ystyried y ffordd orau o fynd ati i gyhoeddi ein data yn allanol, er mwyn sicrhau y gellir cyfleu ystod a chymhlethdod yr wybodaeth berfformiad a gynhwysir yn ein hadroddiadau'n glir mewn fformat hygyrch a hawdd ei ddeall.

Rydym wrthi'n mesur ein perfformiad sefydliadol yn erbyn nifer o dargedau a byddwn yn ystyried lle y gallai defnydd pellach o dargedau fod o fudd. Dyma enghreifftiau o ddangosyddion a gyhoeddwyd yn flaenorol sydd â thargedau cysylltiedig:

- Rhyddid Gwybodaeth - mae'r ICO wedi gosod targed i 90% o geisiadau gael eu cwblhau o fewn y terfyn amser statudol.
- Cyllid Mewnol – Mae gennym darged i dalu 80% o'r anfonebau sydd wedi'u cyflwyno yn gywir o fewn pum niwrnod.
- Cydraddoldeb a Chynhwysiant – Mae targed o fewn Cynllun Gweithredu Cymru Wrth-hiliol i 6% o'n staff fod o leiafrif ethnig.

Argymhelliad 18

Dylai Llywodraeth Cymru adolygu'r ffordd y mae'n adrodd colledion i'r Senedd a rhoi esboniad o'r hyn y mae'n ei ystyried yn golled "ddifrifol", yn unol â pharagraff A4.9.6 o Rheoli Arian Cyhoeddus Cymru.

Derbyn

Byddwn yn adolygu'r ffordd y rhoddwyd gwybod i'r Senedd am yr holl golledion dros y pum mlynedd diwethaf, yn ystyried arferion da mewn mannau eraill ac yn adrodd yn ôl i'r Pwyllgor hwn erbyn 30 Mehefin 2024 ar ein canfyddiadau, gan gynnwys os ydym o'r farn bod angen diweddaru ein canllawiau cyfredol ar sut yr ydym yn rhoi gwybod am golledion neu'n diffinio colled ddifrifol.

Argymhelliad 19

Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn darparu diweddariad i'r Pwyllgor ar ôl cwblhau ei hadolygiad amhariadau er mwyn canfod gwerth cadwedig data a gwaith paratoi arall ar gyfer y cynlluniau ffyrdd.

Derbyn

O ganlyniad i'r Adolygiad Ffyrdd penderfynwyd peidio â bwrw ymlaen â thrydedd Groesfan Menai yr A55, Gwelliannau Coridor Sir y Fflint a chynlluniau Gwella Cyffordd 3-6 yr A483 ar eu ffurf bresennol.

Cyfanswm y gwariant hanesyddol sy'n ymwneud â Thrydedd Groesfan Menai yr A55, Gwelliannau Coridor Sir y Fflint a phrosiectau Gwella Cyffordd 3-6 yr A483 yw £5.9m. Aseswyd bod £5.7m ohono wedi darfod ac felly cafodd ei ddileu yn ystod y Flwyddyn Ariannol 2022-23.

Asesu a oes unrhyw werth cadwedig, cost sy'n gysylltiedig ag allbynnau corfforol o weithgareddau e.e. dylunio amlinellol, data arolygon ac allbynnau modelu traffig, yn dal i fod o werth posibl yn y dyfodol.

Er na fydd y costau hyn bellach yn cael eu cadw ar y fantolen fel asedau nid yw hynny'n golygu y bydd astudiaethau a setiau data yn cael eu diystyru. Bydd y data a gaiff ei greu drwy'r gwariant yn aros yn Llywodraeth Cymru a chyfeirir ato yn ôl yr angen mewn astudiaethau yn y dyfodol, gan gynnwys y cynlluniau amgen a nodwyd yn y Cynllun Cyflawni Cenedlaethol ar gyfer Trafnidiaeth i sicrhau'r gwerth mwyaf posibl i'r pwrs cyhoeddus.

Argymhelliad 20

Dylai Llywodraeth Cymru roi gwybodaeth i'r Pwyllgor am yr amserlen ar gyfer diweddaru Rheoli Arian Cyhoeddus Cymru, ynghyd â syniad o ran pryd y disgwylir iddo gael ei gyhoeddi.

Derbyn

Mae Llywodraeth Cymru yn ymwybodol o bwysigrwydd Rheoli Arian Cyhoeddus Cymru a'r angen iddo gael ei ddiweddaru. Er hynny, mae'n ddogfen hir a chymhleth lle mae llawer o'r canllawiau sylfaenol wedi newid yn sylweddol dros y blynyddoedd diwethaf. Rydym wrthi'n ystyried y goblygiadau o ran adnoddau a byddwn yn rhoi diweddariad pellach i'r Pwyllgor cyn toriad yr haf.

Argymhelliad 21

Mae’r Pwyllgor yn gofyn am ragor o wybodaeth am y taliadau ex-gratia a wnaed i Hardshell UK Limited a Surviva Limited, yn ychwanegol at yr hyn a ddarparwyd gan yr Ysgrifennydd Parhaol yn ei lythyr ar 6 Ebrill 2023. Dylai hyn nodi gwybodaeth am y trefniadau llywodraethu o ran y taliadau hyn, gan gynnwys y broses a fabwysiadwyd ar gyfer ystyried y ceisiadau a wnaed a phwy a wnaeth gymeradwyo’r taliadau. Dylai Llywodraeth Cymru hefyd ddarparu gwybodaeth am unrhyw waith sicrwydd arall a wnaed a’r wers a ddysgodd o’r broses hon.

Derbyn

Trefniadau Llywodraethiant:

Mae ystyried taliadau arbennig fel y rhai a wnaed i Hardshell a Surviva yn destun craffu gan uwch reolwyr a'r tîm llywodraethiant corfforaethol yn yr Is-adran o dan sylw a chan fod y mathau hyn o daliad yn anarferol, maent yn cael eu clirio gan y Canolfan Ragoriaeth Llywodraethiant Corfforaethol cyn cael eu cymeradwyo ar lefel Cyfarwyddwr, Cyfarwyddwr Cyffredinol a'r Gweinidogion.

Mae'r rheolau ar bwnc colledion, diddymiadau a thaliadau arbennig wedi'u cynnwys yn Rheoli Arian Cyhoeddus Cymru a chanllawiau manwl i staff a ddarperir drwy Ddogfen Bolisi a Chynllun Dirprwyo sydd ar gael ar y Fewnrwyd. Dylid nodi bod y ddogfen hon yn nodi'r angen y dylai'r swyddog cyfrifyddu cyfrifol, cyn cytuno i daliad arbennig, deimlo ei fod yn gallu cyfiawnhau'r taliad arfaethedig i'r Senedd os caiff ei herio.

Proses a fabwysiadwyd:

Cysylltodd y cwmnïau o dan sylw â Llywodraeth Cymru a dweud eu bod yn dioddef caledi o ganlyniad i ymateb i'r alwad i weithredu ar gyfer Cyfarpar Diogelu Personol (PPE), ond eu bod heb sicrhau unrhyw fusnes o ganlyniad.
Cadarnhaodd gwaith diwydrwydd dyladwy yn gyntaf fod sefyllfa ariannol y ddau fusnes wedi gwaethygu yn ystod y pandemig ac yn ail fod rhagdybiaeth resymol bod hyn yn gysylltiedig â'u buddsoddiad i ddatblygu gallu cyflenwi PPE.

Cynhaliodd swyddogion asesiad ar y cyd o'r sefyllfa bresennol yn ogystal â chynlluniau busnes yn y dyfodol o'r ddau gwmni, cyn gofyn am gymeradwyaeth briodol gan y Cyfarwyddwr Cyffredinol i ofyn am gytundeb y Gweinidogion i wneud taliadau arbennig.

O ran cyfrifo gwerth y taliadau arbennig, dywedodd Hardshell wrth swyddogion y byddai'r busnes yn methu oni bai ei fod yn gallu mynediad at gymorth ariannol o hyd at £447,000. Er mwyn osgoi mynd i ddwylo'r derbynwyr, dywedodd Surviva Wear fod arno angen £330,000 i dalu ei fenthyciadau, ôl-ddyledion ac ardrethi busnes heb eu talu disodli'r Ymchwil a Datblygu sy'n ofynnol i ddychwelyd y busnes yn ôl i gyflenwr cynhyrchion goroesi. Uchafswm y cymorth ariannol y gellid ei ystyried ar gyfer y naill gwmni neu'r llall oedd £330,000, yn unol â chymorth gwladwriaethol de minimis/rheoli cymorthdaliadau. Cymeradwyodd y Gweinidog, felly, daliadau o hyd at £330,000 i bob cwmni. Cafodd Surviva y £330,000 yn llawn. Gostyngwyd y taliad i Hardshell i £325,000 er mwyn cydymffurfio â'r rheol de minimis am fod y cwmni eisoes wedi cael cymorth ymgynghoriaeth Arloesedd SMART gan M&D.

Cyn ceisio cymeradwyaeth y Gweinidogion i wneud y taliadau i'r ddau fusnes, cynhaliwyd adolygiad manwl o'r broses a ddefnyddiwyd gan y cwmnïau i ymgymryd â'r ymarfer i ddatblygu gallu lleol i gynhyrchu a chyflenwi eitemau hanfodol o PPE.

Cymeradwywyd y cynnig i geisio cymeradwyaeth y Gweinidogion ar gyfer y taliadau gan Gyfarwyddwr Cyffredinol ESNR ar y pryd (yr Economi, Sgiliau a Chyfoeth Naturiol) ar 17 Mawrth 2022. Gwnaed y gymeradwyaeth derfynol ynghylch y taliadau gan Weinidog yr Economi ar 21 Mawrth 2022.

Gwers a ddysgwyd o'r broses:

Roedd yr amgylchiadau a oedd wedi arwain at y taliadau hyn a'r broses o wneud y penderfyniad i'w cymeradwyo yn destun Adolygiad Archwilio Mewnol y cyhoeddwyd yr adroddiad ar ei gyfer ym mis Chwefror 2023. Roedd yr adroddiad yn cynnwys tri phrif sylw, a rhoddwyd statws “Sylweddol” i ddau ohonynt. Er hynny, roedd Archwilio Mewnol yn gallu cadarnhau bod tystiolaeth ddigonol a llwybr archwilio yn cefnogi'r broses o wneud penderfyniadau ar gyfer y taliadau arbennig eu hunain. Mae'r cynllun gweithredu rheoli y cytunwyd arno ag Archwilio Mewnol yn dilyn yr Adolygiad yn cynnwys pedwar cam gweithredu clir. O'r rheini mae dau yn mynd rhagddynt ac mae dau wedi'u rhoi ar waith.

Argymhelliad 22

Dylai Llywodraeth Cymru ddarparu manylion am y nifer o gwmnïau y rhoddodd daliadau ex-gratia iddynt ar gyfer cyfarpar diogelu personol COVID-19 o gyllidebau heblaw’r un ar gyfer Prif Grŵp Gwariant yr Economi, yn ogystal â’u gwerth cyfanredol. Dylid darparu hyn fesul blwyddyn ariannol.

Derbyn

Mae Cofrestrau Colledion a Thaliadau Arbennig Llywodraeth Cymru wedi cael eu holi am bob taliad arbennig a nodwyd fel rhai sy'n gysylltiedig â COVID-19 am y cyfnodau ariannol canlynol:

2019-20
2020-21
2021-22
2022-23
2023-24

Ni wnaed unrhyw daliadau ex-gratia ar gyfer Cyfarpar Diogelu Personol COVID-19 i gwmnïau o unrhyw gyllidebau heblaw nag o MEG yr Economi.

Argymhelliad 23

Rydym yn argymell y dylai'r gwaith o weithredu cynllun gweithlu newydd Llywodraeth Cymru fynd rhagddo’n gyflym, gan ganolbwyntio ar y meysydd a awgrymwyd gan Archwilydd Cyffredinol Cymru. Dylid rhannu cynnydd Llywodraeth Cymru yn y maes hwn â'r Pwyllgor bob chwe mis nes y bydd y cynllun wedi'i gwblhau. Dylid rhannu'r cynllun terfynol ar gyfer y gweithlu â'r Pwyllgor pan fydd wedi'i gwblhau.

Derbyn

Cafodd cynllun gweithredu'r gweithlu ar gyfer blwyddyn un ei ddatblygu a'i gyhoeddi ym mis Ionawr 2023 gyda ‘phenodau’ allweddol o'r strategaeth bellach ar waith gan gynnwys Fframwaith Gwerthoedd ac Ymddygiadau newydd; Strategaeth Iechyd, Diogelwch a Llesiant; Cynllun Galluoedd a Sgiliau ac ymagwedd at Ddyrchafiad a Dilyniant. Mae blaenoriaethau ar gyfer 2024 yn cael eu trafod ar hyn o bryd fel rhan o flaenoriaethau cyffredinol WG2025. Bydd ein cynllun gweithredu blwyddyn un yn cael ei rannu gyda'r Pwyllgor.

Gwrthod

Nid yw Llywodraeth Cymru yn gweld yr angen i ddarparu diweddariadau ar gynnydd bob chwe mis gan fod hyn yn ymwneud â rhedeg y sefydliad yn weithredol.

Argymhelliad 24

Mae’r Pwyllgor yn gofyn am ddiweddariadau bob chwe mis ar weithrediad y Fframwaith Dirprwyo ac Atebolrwydd, o ystyried ein pryderon ynghylch cyflymder y broses weithredu. Byddem hefyd yn croesawu cadarnhad bod Llywodraeth Cymru yn bwriadu cynnal adolygiad ffurfiol o'i heffaith ar ddiwedd 2023-24. Os felly, dylid rhannu copi o'r adolygiad hwn â'r Pwyllgor.

Derbyn

Trwy gyflwyno Fframwaith Dirprwyo ac Atebolrwydd y Gweithlu cafodd y Cyfarwyddwr Cyffredinol awdurdod dirprwyedig a chyfrifoldeb dros benderfyniadau ar adnoddau oddi wrth yr Ysgrifennydd Parhaol. Mae gweithredu'r fframwaith a'i roi ar waith yn parhau gan ddefnyddio'r hyblygrwydd sydd ar gael i adlewyrchu'r newid yn y cyd-destun cyllidebol ac i gefnogi cynllunio ac adnoddau'r gweithlu.

Gwnaed ymrwymiad i adolygu'r fframwaith ac mae adolygiad wedi'i amserlennu i gael ei gynnal yn ffurfiol erbyn 25 Ebrill ar hyn o bryd.
Yn y cyfamser, bydd Panel Blaenoriaethu Adnoddau Llywodraeth Cymru yn parhau i fonitro'r trefniadau nes y caiff yr adolygiad ffurfiol ei gynnal. Bydd trosolwg o ganfyddiadau'r adolygiad pan gaiff ei gynnal yn cael ei rannu gyda'r Pwyllgor.

Gwrthod

Gan mai mater gweithredol i'r sefydliad yw'r fframwaith hwn, nid yw'r Ysgrifennydd Parhaol yn teimlo ei bod yn briodol rhoi'r wybodaeth ddiweddaraf i'r Pwyllgor bob chwe mis.

Argymhelliad 25

Dylai Llywodraeth Cymru roi’r wybodaeth ddiweddaraf i’r Pwyllgor am weithrediad y system gwybodaeth reoli Adnoddau Dynol newydd. Os oes rhagor o oedi o ran gweithredu, dylid hysbysu'r Pwyllgor o hyn a rhoi rhesymau iddo dros yr oedi.

Derbyn

Lansiwyd Pobl, system wybodaeth AD newydd Llywodraeth Cymru, ym mis Gorffennaf 2023. Mae gwaith i ymwreiddio'r system yn llawn, datblygu gallu adrodd ymhellach a galluogi gwelliannau busnes tymor hwy yn parhau.

Atodiad 2:
Craffu ar Gyfrifon Llywodraeth Cymru 2021-22
Ymateb i Argymhelliad 7

Argymhelliad 7

Dylai Llywodraeth Cymru ddarparu i'r Pwyllgor, ar yr adeg y mae'r Ysgrifennydd Parhaol yn cymeradwyo ac yn llofnodi Cyfrifon 2022-23 os nad cyn hynny, ddiweddariad am yr argymhellion a wnaed ganddo a'r Pwyllgor a’i rhagflaenodd yn dilyn gwaith craffu ar y cyfrifon nad yw wedi’u gweithredu eto. Dylai'r diweddariad hwn gynnwys esboniad pam nad yw Llywodraeth Cymru wedi gweithredu eto ar argymhelliad y Pwyllgor, yn ogystal â'r amserlen arfaethedig ar gyfer ei weithredu.

Derbyn

Ysgrifennais at y Pwyllgor ar 7 Tachwedd 2023 i esbonio pam na fyddai'r ymatebion i argymhellion yr adroddiadau hyn ar gael adeg llofnodi Cyfrifon 2022-23.

Mae argymhellion craffu cyfrifon Llywodraeth Cymru a wnaed gan y Pwyllgor a'i ragflaenydd o adroddiad 2017-18 i adroddiad 2020-21 wedi cael eu hystyried, gan gynnwys yr argymhellion ar gyfer Llywodraeth Cymru sydd wedi'u cynnwys ym mhumed adroddiad Etifeddiaeth y Senedd. Mae cyfanswm o 59 o argymhellion yn ymwneud â Llywodraeth Cymru wedi cael eu hasesu.

O'r 59 o argymhellion hyn, mae 9 heb eu hateb neu wedi'u hateb yn rhannol:

2017-18
Argymhelliad 14, cynnwys gwybodaeth ariannol fanwl (o fewn MEG) a darparu rhaglenni yn erbyn canlyniadau sy'n gysylltiedig â pherfformiad.

- Yn ogystal â'r argymhelliad hwn, mae argymhellion a thrafodaethau dilynol drwy gydol y broses graffu wedi'u cynnal rhwng Llywodraeth Cymru a'r Pwyllgor ar lefel y manylion i'w cynnwys mewn perthynas â gwariant, cyflawni a chanlyniadau. Ymdrinnir â hyn yn Argymhelliad 1 yn Adroddiad 2021-22 a'r ymateb yn Atodiad 1.

Argymhelliad 20, Cyfrif Llywodraeth Cymru gyfan

- Mae Llywodraeth Cymru wedi parhau i gydweithio â Llywodraeth yr Alban ar ei chynnydd tuag at Gyfrif Llywodraeth yr Alban gyfan ac wedi nodi'r heriau a wynebwyd hyd yma lle na fu modd i gyfrif o'r fath, y cytunwyd arno ag archwilwyr, gael ei gyhoeddi eto. Yn seiliedig ar y gwaith hwn nid yw Llywodraeth Cymru wedi nodi tystiolaeth ddarbwyllol eto o fanteision cynhyrchu Cyfrif Llywodraeth Cymru gyfan. Felly, mae Llywodraeth Cymru o'r farn y dylid rhoi blaenoriaeth ar hyn o bryd i weithio gydag Archwilio Cymru ar ddychwelyd cyfrifon sector cyhoeddus ar draws Cymru i linell amser

gynharach, ar ôl effaith oedi oherwydd Covid-19, ac ar y broses Alinio rhwng Cyllidebau a'r Cyfrifon Cyfunol.

2018-19

Argymhelliad 2, Llywodraeth Cymru i weithio gyda chyrff noddedig i adolygu gwybodaeth cyfarfodydd y Bwrdd a'r Pwyllgor Archwilio er mwyn datblygu isafswm cyson.

- Codwyd hyn gyda Fforwm yr Arweinwyr Cyhoeddus a gytunodd i sefydlu Grŵp i fwrw ymlaen â'r gwaith hwn. Ond wedi gwnaeth digwyddiadau Covid-19 oddiweddyd gwaith Fforwm yr Arweinwyr Cyhoeddus ac ni wnaeth y Grŵp bwrw ymlaen
- Caiff hyn ei godi yn y Fforwm Arweinwyr Cyhoeddus nesaf i drafod sut y dylid bwrw ymlaen ag ef.

Argymhelliad 3, Cyfrif Llywodraeth Cymru gyfan

- Gweler yr ymateb ar gyfer Argymhelliad 20 2017-18 uchod.

2019-20

Argymhelliad 2, Cydymffurfio â'r Llawlyfr Adroddiadau Ariannol

- Ymdrinnir â hyn yn Argymhelliad 8 yn Adroddiad 2021-22 a'r ymateb yn Atodiad 1.

Argymhelliad 11, Cyhoeddi Agendâu ARAC

- Ymdrinnir â hyn yn Argymhelliad 12 yn Adroddiad 2021-22 a'r ymateb yn Atodiad 1.

2020-21

Argymhelliad 8, Gweithredu i wella prosesau cadw cofnodion – wedi'i gwblhau yn rhannol

- Cafodd y Canllaw Cyflym i Reoli Gwybodaeth a Chofnodion ei ddiweddaru a'i lansio i'r holl staff.
- Mae diweddariadau wedi'u gwneud i ganllawiau cysylltiedig a thudalennau mewnrwyd i adlewyrchu'r newidiadau i'r Canllaw.
- Mae hyfforddiant cadw cofnodion hefyd wedi'i integreiddio i hyfforddiant iShare (System Rheoli Cofnodion Corfforaethol).
- Mae ein hymgyrch Blwyddyn Rheoli Gwybodaeth a Hysbysrwydd (KIM) 2024 wedi'i lansio. Ymgyrch blwyddyn o hyd yw hon i wella gwybodaeth a helpu i reoli, rhannu ac adfer gwybodaeth.
- Nid oes cwrs hyfforddi pwrpasol ar gadw cofnodion ar gyfer Llywodraeth Cymru wedi'i roi ar waith eto. Mae adnoddau hyfforddi yn benodol i ddatblygu cyrsiau pwrpasol yn cael eu hasesu a'u blaenoriaethu fel rhan o ofynion hyfforddi ehangach Llywodraeth Cymru, ac fel y nodwyd uchod bydd y Flwyddyn Rheoli Gwybodaeth yn darparu erthyglau, canllawiau a

digwyddiadau i godi dealltwriaeth o bwysigrwydd rheoli gwybodaeth yn dda a chymhwyso arferion gorau.

Argymhelliad 10, Swyddfa'r Cabinet yn gweithio ar y berthynas rhwng Swyddfa'r Cabinet ac Ysgrifenyddion Parhaol Llywodraeth Cymru a'r Alban

- Mae hyn yn aros am ymgysylltiad pellach gan Swyddfa'r Cabinet. Pan fydd ymgysylltu o'r fath yn digwydd, caiff y Pwyllgor yr wybodaeth ddiweddaraf.

Argymhelliad 15, Diweddariadau bob chwe mis ar y cynnydd sy'n cael ei wneud ar Fonitro Ôl-Gwblhau Grantiau Busnes Covid-19 i'w darparu i'r Pwyllgor.

- Wedi'i gwblhau ar gyfer diweddariad Ebrill 2023, mae diweddariad Hydref 2023 wedi'i ohirio a bydd diweddariad ym mis Tachwedd 2023 yn cael ei ddarparu i'r Pwyllgor cyn bo hir.

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

1 Cwr y Ddinas / 1 Capital Quarter
Caerdydd / Cardiff
CF10 4BZ
Tel / Ffôn: 029 2032 0500
Fax / Ffacs: 029 2032 0600
Textphone / Ffôn testun: 029 2032 0660
info@audit.wales / post@archwilio.cymru
www.audit.wales / www.archwilio.cymru

Mr Mark Isherwood AS
Cadeirydd y Pwyllgor
Cyfrifon Cyhoeddus a
Gweinyddiaeth Gyhoeddus

Cyfeirnod: AC388/caf
Dyddiad cyhoeddi: 19 Hydref 2023

Annwyl Mark

Trefniadau cyflenwi ar gyfer absenoldeb athrawon: gwaith dilynol 2023

Rwy'n ysgrifennu i rannu canfyddiadau fy ngwaith dilynol ar drefniadau cyflenwi ar gyfer absenoldeb athrawon. Cyhoeddais fy adroddiad blaenorol ym mis Tachwedd 2020, a oedd ynddo'i hun yn waith dilynol wedi i'm rhagflaenydd gyhoeddi adroddiad yn 2013.

Yn 2020, deuthum i'r casgliad canlynol: Mae Llywodraeth Cymru wedi cymryd camau i gefnogi staff cyflenwi, mynd i'r afael ag achosion sylfaenol absenoldeb athrawon o'r ystafell ddosbarth, gwella trefn rheoli absenoldeb a mynd i'r afael â rhai pryderon allweddol ynghylch contractau asiantaeth. Fodd bynnag, mae bylchau mewn data yn golygu ei bod yn dal yn anodd dweud a yw rhai o'r camau hyn yn cael yr effeithiau a fwriedir.'

Ni chynhaliodd y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus blaenorol ymchwiliad manwl i'r pwnc hwn. Ym mis Mai 2021, darparodd Llywodraeth Cymru ymateb i'm dau argymhelliad gan dderbyn y ddau yn rhannol.

- Yr argymhelliad cyntaf oedd 'sicrhau ansawdd a digonolrwydd athrawon cyflenwi ar gyfer ysgolion'. Roedd hyn yn cynnwys atgyfnerthu pwysigrwydd rheoli absenoldeb staff yn effeithiol, bod â mesurau llwyddiant tymor hwy, a chydweithio ag asiantaethau eraill ar hyfforddiant ac adnoddau. Roedd hefyd yn cynnwys deall a oedd ysgolion yn gallu trefnu digon o staff cyflenwi yng

nghyd-destun y galwadau a oedd yn dod i'r amlwg ar y pryd ac, ar gyfer ysgolion cyfrwng Cymraeg a phynciau penodol, prinder presennol athrawon cyflenwi.

- Roedd yr ail argymhelliad yn mynd i'r afael â'r fframwaith caffael cenedlaethol ar gyfer staff asiantaeth mewn addysg. Roedd y fframwaith a oedd ar waith ar y pryd yn mynd i'r afael â llawer o bryderon a fynegwyd ynghylch trefniadau contractio blaenorol. Fodd bynnag, roedd ei gyfradd isafswm cyflog ar gyfer athrawon cyflenwi'n debygol o roi pwysau ar gyllidebau ysgolion. Roedd yr argymhelliad yn ymwneud â hyrwyddo a defnyddio'r fframwaith a'r trefniadau monitro i sicrhau bod gwaith yn cael ei wneud o fewn disgrifiadau rôl.

Rwy'n ystyried bod nawr yn amser da i asesu cynnydd a hynny am y rhesymau canlynol:

- Ym mis Mawrth 2021, cyhoeddodd y Pwyllgor Deisebau adroddiad ar ei ymchwiliad i ddeiseb 'Rhoi Chwarae Teg i Athrawon Cyflenwi'. Gwnaeth bedwar argymhelliad, yr oedd rhai ohonynt yn adleisio fy rhai innau. Gan ffafrio datrysiad yn y sector cyhoeddus, argymhellodd y Pwyllgor y dylai Llywodraeth Cymru roi ystyriaeth bellach i drefniadau amgen ar gyfer cynorthwyo ysgolion i ddod o hyd i athrawon cyflenwi a'u cyflogi. Roedd y dewisiadau amgen a awgrymwyd yn cynnwys cyflogi'n uniongyrchol a chyflwyno trefniadau cyflenwi canolog neu ranbarthol.

- Yn ei Rhaglen Lywodraethu ar gyfer 2021-2026, ymrwymodd Llywodraeth Cymru i ddatblygu model cynaliadwy ar gyfer darpariaeth athrawon cyflenwi sydd â gwaith teg yn ganolog iddo. Mae contract wedi'i osod i gefnogi Pwll Cyflenwi Cenedlaethol newydd Cymru a fydd yn cael ei gyflwyno o hydref 2023.

- Mae Llywodraeth Cymru wedi gofyn i Gorff Adolygu Cyflogau Annibynnol Cymru (IWPRB) adolygu telerau ac amodau athrawon cyflenwi. Yn flaenorol, dywedodd Corff Adolygu Cyflogau Annibynnol Cymru y byddai goblygiadau sylweddol o ganlyniad i gynnwys contractwyr unigol ac asiantaethau o fewn cylch gwaith y Ddogfen Cyflog ac Amodau Athrawon Ysgol (Cymru). Bydd adroddiad Corff Adolygu Cyflogau Annibynnol Cymru, a ddisgwylir ym mis Rhagfyr 2023, yn bwrw golwg ar athrawon cyflenwi sy'n cael eu cyflogi'n uniongyrchol gan ysgolion ac awdurdodau lleol. Ni fydd yn cynnwys y mwyafrif o'r athrawon cyflenwi sy'n cael eu cyflogi'n bennaf gan asiantaethau.

- Yn ystod ein gwaith, roedd Llywodraeth Cymru wedi bod yn caffael contract fframwaith cenedlaethol newydd ar gyfer athrawon cyflenwi a staff dros dro eraill yn barod ar gyfer blwyddyn academaidd 2023/24.

Mae ein dull archwilio wedi cynnwys cyfweliadau â swyddogion Llywodraeth Cymru, Cyngor y Gweithlu Addysg, a chynrychiolwyr athrawon cyflenwi. Fe wnaethom adolygu ystod o ddogfennau polisi Llywodraeth Cymru ynghyd â'i hymateb i argymhellion yr Archwilydd Cyffredinol a rhai'r Pwyllgor Deisebau. Fe wnaethom ddadansoddi data gwariant perthnasol ac ystyried cwmpas y contract fframwaith cenedlaethol newydd, er nad ydym wedi archwilio manylion y trefniadau caffael. Fe wnaethom hefyd gyhoeddi arolwg byr yn gofyn am farn cyfarwyddwyr addysg awdurdodau lleol, gan gael saith ymateb.

Er bod y llythyr hwn yn nodi canfyddiadau allweddol o'n gwaith dilynol lefel-uchel, nid ydym wedi bwriadu iddo fod yn gofnod cynhwysfawr o ddatblygiadau cyffredinol yn y maes hwn ers fy adroddiad blaenorol.

Yn seiliedig ar y gwaith a wnaed, rwyf wedi dod i'r casgliad bod Llywodraeth Cymru wedi cymryd ystod o gamau gweithredu perthnasol mewn ymateb i'm hargymhellion yn 2020 a dderbyniodd gan mwyaf. Fodd bynnag, gan adlewyrchu materion tebyg i'r rhai a godwyd yn fy adroddiad blaenorol, mae bylchau mewn data, er enghraifft ar y niferoedd sy'n manteisio ar gyfleoedd dysgu proffesiynol, diffyg gwerthuso hyd yma a diffyg darlun clir o'r hyn sy'n gyfystyr ag ansawdd da a chyflenwad digonol ar draws y system addysg, yn golygu nad yw'n glir a yw'r holl gamau gweithredu wedi bod yn effeithiol. Mae'r pwyntiau bwled isod yn crynhoi fy nghanfyddiadau.

- Ar sicrhau ansawdd a digonolrwydd athrawon cyflenwi ar gyfer ysgolion:
  - Mae Llywodraeth Cymru wedi rhoi cyhoeddusrwydd i'w chanllawiau ar reoli presenoldeb y gweithlu ysgolion ac wedi gwella'r fethodoleg ar gyfer casglu data ar absenoldeb oherwydd salwch ymhlith athrawon ond nid oes data o hyd ar gyfraddau absenoldeb am resymau eraill.
  - Yn y pen draw, ysgolion sy'n gyfrifol am sicrhau bod trefniant cyflenwi ar gael yn yr ystafell ddosbarth ac am ansawdd yr addysgu, ond nid yw Llywodraeth Cymru wedi nodi sut y bydd yn gwybod a yw ei chamau gweithredu ategol hi ei hun yn effeithiol.
  - Mae Llywodraeth Cymru wedi cymryd camau i ddarparu mynediad at gyfleoedd dysgu proffesiynol ar gyfer athrawon cyflenwi a staff cyflenwi ond nid oes data ar y niferoedd sy'n manteisio arnynt nac effaith hynny.
  - Mae adroddiadau o hyd am brinder darpariaeth gyflenwi addas mewn rhai ardaloedd, pynciau ac mewn ysgolion cyfrwng Cymraeg, tra bo nifer yr athrawon cyflenwi cofrestredig ar y cyfan wedi gostwng.

- Ar y contract fframwaith cenedlaethol ar gyfer staff asiantaeth mewn addysg a datblygiadau ehangach perthnasol:
  - Er nad yw wedi sefydlu unrhyw drefn fonitro systematig, ers mis Hydref 2020 nid yw Llywodraeth Cymru wedi cael gwybod am unrhyw achosion lle gofynnwyd i athrawon cyflenwi neu staff cyflenwi eraill weithio y tu allan i'w rôl a hysbysebwyd ac mae wedi atgyfnerthu ei disgwyliadau.
  - Mae'r defnydd o'r contract fframwaith cenedlaethol wedi cynyddu ychydig o gyfradd a oedd eisoes yn uchel, felly mae mwy o drefniadau cyflenwi'n cael budd o'i ofynion diogelu a chyflogaeth.
  - Gwariodd ysgolion ac awdurdodau lleol £101 miliwn ar staff asiantaeth mewn addysg trwy'r contract fframwaith yn 2022-23. Roedd hyn ychydig dros 10% yn fwy mewn termau real nag yn 2021-22 a thros dair gwaith yn fwy nag yn 2018-19 o dan y contract blaenorol.
  - Mae cyflog ar gyfer athrawon cyflenwi sy'n gweithio trwy asiantaeth wedi cynyddu, gyda'r gyfradd ddyddiol isaf ar gyfer athrawon cyflenwi a gyflogir trwy'r contract yn codi i £152 ym mis Mai 2023.
  - Mae Llywodraeth Cymru wedi sefydlu contract fframwaith cenedlaethol newydd, gan adeiladu ar drefniadau 2019/20 – 2022/23 ond gyda gwelliannau pellach yn yr arlwy dysgu proffesiynol a threfniadau diogelu cyflogaeth.
  - Mae cynrychiolwyr athrawon cyflenwi'n ofalus obeithiol ynghylch opsiwn newydd Llywodraeth Cymru i ysgolion ac awdurdodau lleol gyflogi athrawon cyflenwi'n uniongyrchol trwy Bwll Cyflenwi Cenedlaethol Cymru sy'n cynnig mynediad at y gronfa bensiwn athrawon, ond nid yw'n hysbys faint sy'n debygol o fanteisio ar yr opsiwn, a bydd costau'n uwch nag ar hyn o bryd.

Mae **Atodiadau 1 a 2** yn rhoi rhagor o fanylion ac mae **Atodiad 3** yn cynnwys rhywfaint o ddadansoddiad ariannol ategol. Nid wyf yn cyflwyno argymhellion penodol pellach i Lywodraeth Cymru. Fodd bynnag, byddwn yn disgwyl y bydd Llywodraeth Cymru'n parhau i fonitro'r defnydd o'i chontract fframwaith a'i effeithiolrwydd yn ogystal â gwerthuso'r opsiwn newydd i gyflogi athrawon cyflenwi'n uniongyrchol i sicrhau ei fod yn effeithiol i ysgolion ac athrawon cyflenwi. Yn yr un modd, byddwn yn disgwyl i Lywodraeth Cymru adolygu effeithiolrwydd ei harlwy dysgu proffesiynol a'r Hawl Genedlaethol ar gyfer Dysgu Proffesiynol mewn perthynas ag athrawon cyflenwi a staff cyflenwi eraill. Hefyd, rwy'n dal i gredu y

byddai o werth pe bai Llywodraeth Cymru’n disgrifio sut y byddai trefniadau cyflenwi a chapasiti o ansawdd da’n edrych yn y system addysg.

Rwy'n anfon copi o’r llythyr hwn at Gadeirydd y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg.

Yn gywir

ADRIAN CROMPTON
Archwilydd Cyffredinol Cymru

cc. Jayne Bryant AS, Cadeirydd – Y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg

Atodiad 1: Sicrhau ansawdd a digonolrwydd athrawon cyflenwi ar gyfer ysgolion

1 Mae'r atodiad hwn yn darparu ein hasesiad o gynnydd yn erbyn y cyntaf o'r argymhellion yn adroddiad yr Archwilydd Cyffredinol yn 2020[1].

Yn 2020, fe wnaethom argymell bod Llywodraeth Cymru'n gwneud y canlynol:

- Atgyfnerthu yn ei phroses o ddatblygu a gweithredu polisi bod rheoli absenoldeb staff mewn modd effeithiol yn hanfodol er mwyn sicrhau canlyniadau cadarnhaol i ddysgwyr.
- Nodi mesurau llwyddiant tymor hwy clir er mwyn barnu'r cynnydd o ran gwella ansawdd a digonolrwydd athrawon cyflenwi.
- Gweithio gyda Chyngor y Gweithlu Addysg, consortia addysg rhanbarthol ac asiantaethau i hyrwyddo'r hyfforddiant a'r adnoddau sydd ar gael i athrawon cyflenwi a gweithwyr cymorth dysgu, yn arbennig yn rhan o'i gwaith o baratoi'r proffesiwn addysgu ar gyfer cyflwyno gwelliannau i'r cwricwlwm o fis Medi 2022.
- Egluro a all ysgolion drefnu digon o staff cyflenwi i ryddhau staff i baratoi ar gyfer cyflwyniad y cwricwlwm newydd o fis Medi 2022, yn ogystal ag ymateb i alwadau sy'n deillio o bandemig y coronafeirws. Mae hyn yn arbennig o bwysig ar gyfer ysgolion cyfrwng Cymraeg a phynciau lle mae prinder athrawon cyflenwi eisoes.

2 Derbyniodd Llywodraeth Cymru bwyntiau un, tri a phedwar yn ein hargymhelliad. Ni dderbyniodd bwynt 2 yn llawn. Dywedodd y byddai rhoi'r argymhelliad hwn ar waith ar y cyfan yn cael ei gyflawni trwy ddatblygu polisi parhaus ac yn y dyfodol ar ddysgu proffesiynol ac Addysg Gychwynnol i Athrawon (AGA), y Cyfrifiad Blynyddol o'r Gweithlu Ysgolion (SWAC), ac arolwg gweithlu Cyngor y Gweithlu Addysg (CGA). Tynnodd sylw hefyd at y cyllid ychwanegol yr oedd yn ei ddarparu ar gyfer ysgolion i recriwtio staff ychwanegol i reoli'r ymateb i COVID-19.

[1] Archwilydd Cyffredinol Cymru, Trefniadau Cyflenwi ar gyfer Absenoldeb Athrawon: Gwaith Dilynol, Tachwedd 2020

Mae Llywodraeth Cymru wedi rhoi cyhoeddusrwydd i'w chanllawiau ar reoli presenoldeb y gweithlu ysgolion ac wedi gwella'r fethodoleg ar gyfer casglu data ar absenoldeb oherwydd salwch ymhlith athrawon ond nid oes data o hyd ar gyfraddau absenoldeb am resymau eraill

3 Dywedodd Llywodraeth Cymru wrthym ei bod yn bwriadu atgyfnerthu wrth ddatblygu a gweithredu polisi bod rheoli absenoldeb staff yn effeithiol yn hanfodol i sicrhau deilliannau cadarnhaol i ddysgwyr. I'r perwyl hwn, mae wedi rhoi cyhoeddusrwydd i'w chanllawiau anstatudol ar reoli presenoldeb y gweithlu ysgolion yn effeithiol[2] yn 'Dysg', ei newyddlen ar gyfer y gymuned addysg. Roedd Llywodraeth Cymru wedi diweddaru'r canllawiau ym mis Chwefror 2020 yn rhannol i adlewyrchu newidiadau a ddeilliodd o'r contract fframwaith cenedlaethol ar gyfer staff asiantaeth mewn addysg a gyflwynwyd ym mis Medi 2019. Bydd angen iddi ystyried a oes angen diweddaru'r canllawiau i adlewyrchu'r contract fframwaith newydd o fis Medi 2023 a newidiadau eraill (gweler **paragraffau 38-47**). Diweddarwyd gwybodaeth i athrawon cyflenwi ar ei phlatfform digidol ar gyfer ysgolion a gweithwyr addysg proffesiynol (Hwb) ym mis Gorffennaf 2023 i gynnwys gwybodaeth am Bwll Cyflenwi Cenedlaethol newydd Cymru a fframwaith 2023/24 – 2025/26.

4 Mae Llywodraeth Cymru wedi annog awdurdodau lleol ac ysgolion i ddefnyddio'r contract fframwaith ar gyfer staff asiantaeth, gan amlygu ei ofynion o ran diogelu ac ansawdd a buddion cyflogaeth, gan gynnwys isafswm cyflog ar gyfer athrawon cyflenwi (gweler **paragraff 34**). Mae pob awdurdod lleol yn ei ddefnyddio i ryw raddau er mai ychydig iawn o ddefnydd ohono y mae dwy ardal – Ynys Môn a Gwynedd – yn ei wneud (gweler **Atodiad 3, Arddangosyn 2**). Mae ysgolion yn y ddwy ardal hyn wedi parhau i gyflogi athrawon cyflenwi'n uniongyrchol o bwll o staff a weinyddir gan yr awdurdod lleol.

5 Mae ein hadroddiadau blaenorol wedi amlygu'r diffyg gwybodaeth am gyfraddau absenoldeb athrawon o'r ystafell ddosbarth am resymau heblaw salwch. Mae hyn yn parhau i fod yn wir.

---

[2] Llywodraeth Cymru, Rheoli presenoldeb gweithlu ysgolion yn effeithiol, Dogfen ganllawiau rhif: 258/2020, Chwefror 2020

6 O 2020/21, fe wnaeth Llywodraeth Cymru wella'r fethodoleg ar gyfer casglu data ar absenoldeb oherwydd salwch, gan ehangu cwmpas y data yr oedd yn ei gasglu[3]. Mae'r drefn adrodd bellach ar sail blwyddyn academaidd hefyd yn hytrach na blwyddyn galendr. Mae'r newidiadau hyn yn golygu na allwn gymharu data ar absenoldeb athrawon oherwydd salwch yn uniongyrchol o 2020/21 ymlaen â blynyddoedd cynharach. Mae data ar gyfer 2021/22[4] yn dangos bod absenoldeb oherwydd salwch yn uwch yn 2021/22 nag oedd yn 2020/21 ar sawl dangosydd. Er enghraifft:

- Yn 2021/22, cafodd 39,000 o gyfnodau o absenoldeb oherwydd salwch naill ai eu hagor neu eu cau. Mae hyn yn fwy na dwywaith cymaint ag yn 2020/21 (17,475).
- Yn 2021/22, cymerodd 65.2% o athrawon o leiaf un cyfnod o absenoldeb oherwydd salwch. Unwaith eto, mae hyn yn uwch nag yn 2020/21 (40%).
- Yn 2021/22, collodd 8.3% o athrawon fwy nag 20 niwrnod gwaith o ganlyniad i absenoldeb oherwydd salwch, i fyny o 5.5% yn 2020/21.
- Yn 2021/22, collwyd cyfartaledd o 12.8 o ddiwrnodau gwaith am bob athro/athrawes a gymerodd absenoldeb, i fyny o 11.9 yn 2020/21.

7 Fodd bynnag, rhaid cymryd gofal wrth ddehongli unrhyw duedd gan bod blwyddyn academaidd 2020/21 yn annodweddiadol oherwydd effaith pandemig COVID-19. Er enghraifft, mae Llywodraeth Cymru wedi nodi, cyn y pandemig, ac o dan y trefniadau casglu data blaenorol, bod y ffigwr

---

[3] Yn flaenorol, roedd ffigyrau'n seiliedig ar gasglu data cyfanredol gan awdurdodau lleol. Daw'r ffigyrau diweddaraf o'r Cyfrifiad Blynyddol o'r Gweithlu Ysgolion. Maent yn defnyddio data a gedwir trwy gydol y flwyddyn mewn systemau Adnoddau Dynol/cyflogres. Maent hefyd bellach yn cynnwys data gan ysgolion sydd wedi optio allan o gytundebau lefel gwasanaeth ar gyfer y gyflogres a/neu Adnoddau Dynol gyda'u hawdurdod lleol. Gweler Llywodraeth Cymru, Data'r Cyfrifiad Blynyddol o'r Gweithlu Ysgolion: gwybodaeth gefndir a gwybodaeth am ansawdd a methodoleg, Gorffennaf 2023.

[4] Gweler Llywodraeth Cymru, Canlyniadau Cyfrifiad Gweithlu Ysgolion: ym mis Tachwedd 2022, Gorffennaf 2023, a StatsCymru, Absenoldeb athrawon trwy salwch (SWAC) a ddiweddarwyd ddiwethaf ym mis Gorffennaf 2023.

ar gyfer cyfran yr athrawon a gymerodd o leiaf un cyfnod o absenoldeb oherwydd salwch y flwyddyn yn amrywio rhwng 61.1% a 62.1% yn y tair blwyddyn galendr rhwng 2017 a 2019.

Yn y pen draw, ysgolion sy'n gyfrifol am sicrhau bod trefniant cyflenwi ar gael yn yr ystafell ddosbarth ac am ansawdd yr addysgu, ond nid yw Llywodraeth Cymru wedi nodi sut y bydd yn gwybod a yw ei chamau gweithredu ategol hi ei hun yn effeithiol

8 Ni dderbyniodd Llywodraeth Cymru ein hargymhelliad yn llawn ynghylch pennu rhai mesurau llwyddiant eglur dros y tymor hwy y gellir eu defnyddio i farnu'r cynnydd o ran gwella ansawdd a digonolrwydd athrawon cyflenwi. Ei rhesymeg oedd mai mater i arweinwyr ysgolion unigol yw mesur ansawdd neu allu staff ysgolion (yn aelodau o staff parhaol a thros dro)[5]. Fodd bynnag, disgrifiodd ymateb Llywodraeth Cymru sut yr oedd yn bwriadu mynd i'r afael â phrinderau, meithrin capasiti, a hybu ansawdd. Mae wedi cefnogi ysgolion ac awdurdodau lleol, er enghraifft trwy gyhoeddi canllawiau, rheoli a datblygu'r contract fframwaith, a darparu mynediad at ddysgu proffesiynol ar gyfer staff cyflenwi.

9 Rydym yn deall y gwahanol gyfrifoldebau am ddarparu athrawon cyflenwi a sicrhau ansawdd, ond rydym yn dal i gredu y byddai'n werth i Lywodraeth Cymru ddisgrifio sut y byddai trefniadau cyflenwi a chapasiti o ansawdd da'n edrych ar draws y system addysg. Byddai hyn yn ei gwneud yn bosibl craffu ar effeithiolrwydd a gwerthuso effeithiolrwydd ei gweithredoedd o ran cyflawni'r canlyniadau a ddymunir.

---

[5] Mae Llywodraeth Cymru yn gwahaniaethu cyfrifoldebau addysg ar draws tair haen. Llywodraeth Cymru, Addysg yng Nghymru: Cenhadaeth ein Cenedl, Cynllun Gweithredu 2017-21, Medi 2017.

Mae Llywodraeth Cymru wedi cymryd camau i ddarparu mynediad at gyfleoedd dysgu proffesiynol ar gyfer athrawon cyflenwi a staff cyflenwi ond nid oes data ar y niferoedd sy'n manteisio arnynt nac effaith hynny

10 Fe wnaeth ein hadroddiadau yn 2013[6] a 2020 amlygu'r angen am ddysgu proffesiynol ar gyfer athrawon cyflenwi a staff cyflenwi eraill a disgrifio'r rhwystrau a wynebir ganddynt. Canfu ein hadroddiad yn 2022 ar y Cwricwlwm newydd i Gymru[7] fod athrawon a chynorthwywyr addysgu cyflenwi'n wynebu mwy o anawsterau nag athrawon eraill wrth geisio cael gafael ar adnoddau.

11 Ers ein hadroddiad yn 2020, mae Llywodraeth Cymru wedi parhau i drefnu bod deunyddiau dysgu proffesiynol ar gael i athrawon cyflenwi ac eraill ar Hwb, y gall athrawon cyflenwi gael mynediad ato. Hefyd, darparodd gyllid a oedd yn gyfanswm o £915,000 yn 2019-20 a 2020-21 i Gyngor y Gweithlu Addysg i ddatblygu gwefan Addysgwyr Cymru, sy'n cyfeirio defnyddwyr cofrestredig at ddeunyddiau dysgu proffesiynol ar Hwb ac mewn mannau eraill. Fodd bynnag, nid yw'n hysbys i ba raddau y mae athrawon cyflenwi'n manteisio ar y deunyddiau hyn ac nid yw eu heffeithiolrwydd wedi cael ei werthuso.

12 Mae Llywodraeth Cymru wedi parhau i hyrwyddo pasbort dysgu proffesiynol Cyngor y Gweithlu Addysg fel offeryn i athrawon cyflenwi gofnodi a myfyrio ar eu dysgu proffesiynol. Mae'n ofynnol i unrhyw athro newydd gymhwyso sy'n gweithio tuag at gofrestru ddefnyddio'r pasbort i ddarparu tystiolaeth o ddysgu. Fodd bynnag, ni wyddys faint o athrawon cyflenwi neu gynorthwywyr addysgu eraill sy'n ei ddefnyddio.

13 Mae'r contract fframwaith cenedlaethol yn nodi y dylai asiantaethau ddarparu 'cyfleoedd a chymorth dysgu proffesiynol rheolaidd a pherthnasol, yn rhad ac am ddim... gan gydnabod y dirwedd addysg sy'n newid yng Nghymru'. Mae'n pennu lefel isafswm o hyfforddiant gorfodol (lefel un diogelu, codi a chario, cymorth cyntaf a rheoli ymddygiad). Mae gwybodaeth a ddychwelwyd i Lywodraeth Cymru ar gyfer 2021/22 yn awgrymu bod asiantaethau ar y fframwaith yn cynnig amrywiaeth eang o gyfleoedd dysgu a datblygu. Roedd

---

[6] Archwilydd Cyffredinol Cymru, Trefniadau Cyflenwi ar gyfer Absenoldeb Athrawon, Medi 2013

[7] Archwilydd Cyffredinol Cymru, Y Cwricwlwm newydd i Gymru, Mai 2022

natur y gweithgareddau a oedd yn cael eu cynnig yn amrywio ac, i bawb, roeddent yn mynd y tu hwnt i'r gofyniad lleiaf. Fodd bynnag, nid yw'r data'n ei gwneud yn glir faint o staff cyflenwi a gyflogir trwy asiantaeth sy'n ymgysylltu â'r gweithgareddau sydd ar gael, nac ychwaith pa un a oedd yr asiantaethau'n gwerthuso eu heffaith.

14 Ym mis Chwefror 2022, cynigiodd Llywodraeth Cymru gyflwyno Hawl Genedlaethol newydd ar gyfer Dysgu Proffesiynol (yr Hawl)[8]. Dull cenedlaethol o fynd ar drywydd dysgu proffesiynol gydol gyrfa ar gyfer y gweithlu ysgolion, gan gynnwys athrawon a gweithwyr cymorth dysgu cyflenwi, ydyw. Mae manylion yr Hawl, a gyhoeddwyd ym mis Medi 2022, yn dangos ei bod yn cynnwys mynediad at ddysgu proffesiynol a disgwyliad y bydd athrawon ac eraill yn mynd ati'n frwd i ymgysylltu â datblygiad proffesiynol mynd ar ei drywydd.

15 Cafodd asiantaethau cyflenwi eu cynnwys yng nghyfarfodydd Llywodraeth Cymru i ddatblygu'r Hawl ar y cyd rhwng mis Ebrill a mis Mehefin 2022. Mae'r contract fframwaith cenedlaethol newydd o fis Medi 2023 yn cynnwys gofyniad i asiantaethau gynnwys mynediad at yr Hawl yn eu telerau cyflogaeth. Gan nad yw'r fframwaith yn weithredol eto, nid yw'n glir sut y bydd mynediad at yr Hawl yn cael ei wireddu'n ymarferol.

Mae adroddiadau o hyd am brinder darpariaeth gyflenwi addas mewn rhai ardaloedd, pynciau ac mewn ysgolion cyfrwng Cymraeg, tra bo nifer yr athrawon cyflenwi cofrestredig ar y cyfan wedi gostwng

16 Yn ystod pandemig COVID-19, daeth Llywodraeth Cymru'n ymwybodol bod rhai ysgolion yn ei chael hi'n anodd dod o hyd i drefniadau cyflenwi digonol. Mae wedi dweud wrthym, er bod athrawon cyflenwi ar gael gan y rhan fwyaf o asiantaethau, bod staff yn amharod i symud rhwng ysgolion. Cyhoeddodd Llywodraeth Cymru ganllawiau i gynghorau ac ysgolion i ystyried sut yr oeddent yn cyflogi athrawon cyflenwi yn ystod y pandemig. Anogodd ysgolion i roi contractau hirdymor os oedd angen parhaus am drefniadau cyflenwi. Dywedodd Llywodraeth Cymru wrthym fod asiantaethau hefyd wedi ceisio cynyddu'r gweithlu, er enghraifft trwy gysylltu â phobl a arferai weithio fel

---

[8] Llywodraeth Cymru, Hawl Genedlaethol ar gyfer Dysgu Proffesiynol, Medi 2022

athrawon cyflenwi'n flaenorol. Roedd rhai'n cynnig cymhellion lle'r oedd hi'n arbennig o anodd dod o hyd i athrawon cyflenwi.

17 Fe wnaeth pob un o'r saith cyfarwyddwr addysg a ymatebodd i'n harolwg sôn am yr anawsterau presennol wrth geisio canfod athrawon cyflenwi addas. Yn benodol, ac yn gyson â'r materion a nodwyd yn ein hadroddiad blaenorol, fe amlygon nhw enghreifftiau a oedd yn effeithio ar ardaloedd gwledig, ysgolion uwchradd, ysgolion cyfrwng Cymraeg, a rhai pynciau. Mae'r bylchau hyn hefyd yn adlewyrchu meysydd lle bu diffygion o ran recriwtio i addysg gychwynnol i athrawon, er enghraifft ar gyfer addysg uwchradd ac addysg cyfrwng Cymraeg[9].

18 Mae Llywodraeth Cymru wedi bod yn darparu cymhellion i hyfforddi mewn meysydd lle ceir prinder ers sawl blwyddyn. Ym mis Ebrill 2023, cyhoeddodd gymhellion ychwanegol ar gyfer athrawon cyfrwng Cymraeg, gan gynnwys taliad cadw o £5,000 ar gyfer athrawon uwchradd sydd wedi cwblhau tair blynedd o addysgu ar ôl ennill statws athro cymwysedig. Bydd athrawon cyflenwi sy'n gallu dangos eu bod wedi cwblhau'r hyn sy'n cyfateb i dair blynedd o addysgu uwchradd ac sy'n parhau i weithio mewn ysgolion uwchradd cyfrwng Cymraeg yn gallu gwneud cais am y fwrsariaeth.

19 Mae nifer yr athrawon cyflenwi cofrestredig wedi gostwng o 4,635 yn 2020 i 3,867 yn 2023, gostyngiad o 16.6%[10]. Cymerodd rhai athrawon cyflenwi waith mewn sectorau eraill yn ystod pandemig COVID-19 yn 2019/20 a 2020/21[11].

---

[9] Mae Cyngor y Gweithlu Addysg yn pennu dyraniadau ar gyfer addysg gychwynnol i athrawon (AGA) bob blwyddyn. Dim ond 66% o'r dyraniad oedd y nifer a ddechreuodd AGA uwchradd yn 2021/22. Gostyngodd y nifer a oedd yn hyfforddi yn Gymraeg ychydig yn 2021/22 o'i gymharu â'r flwyddyn flaenorol ond fel arall oedd yn uwch nag a fu ers 2010/11. Mae nifer yr hyfforddeion ar gyfer addysg gynradd wedi bod yn uwch na'r dyraniad yn 2020/21 a 2021/22 yn dilyn sawl blwyddyn pan oedd yn llai na'r nifer yr oedd ei angen. Ystadegau Cymru Addysg Gychwynnol i Athrawon yng Nghymru, 2021/22, SB 19/23, Mai 2023.

[10] Cyngor y Gweithlu Addysg, Ystadegau Blynyddol ar gyfer y Gweithlu Addysg yng Nghymru, 2023

[11] Cyfyngwyd ar waith ar gyfer athrawon cyflenwi a staff cyflenwi eraill o ganlyniad i gau ysgolion a thrwy gyndynrwydd ar ran ysgolion a/neu athrawon i symud rhwng

O fis Gorffennaf 2020, cafodd rhai athrawon a gweithwyr cymorth dysgu cyflenwi eu recriwtio i rolau newydd a grëwyd gan ysgolion gan ddefnyddio cyllid o raglen 'Recriwtio, Adfer a Chodi Safonau' Llywodraeth Cymru i gefnogi disgyblion yr effeithiwyd arnynt fwyaf gan y pandemig[12]. Erbyn mis Mawrth 2023, roedd £165.5 miliwn wedi cael ei ddosbarthu trwy'r rhaglen i ysgolion a lleoliadau blynyddoedd cynnar, gan greu 2,452 o rolau yn ôl yr amcangyfrif, yn bennaf mewn cymorth dysgu. Mae'r buddsoddiad hwn yn parhau ond ar lefel is ar gyfer 2023-24 (£37.5 miliwn) a 2024-25 (£28.5 miliwn).

20 Dywedodd ein hadroddiad yn 2020 y byddai angen trefniadau cyflenwi er mwyn galluogi athrawon i baratoi ar gyfer cyflwyno'r cwricwlwm newydd. Amcangyfrifodd Llywodraeth Cymru y byddai cost y trefniadau cyflenwi hyn yn £10.8 miliwn yn 2020/21 (roedd amcangyfrifon yn amrywio o £5.4 miliwn i £16.1 miliwn). Nid oedd yn glir i ni a oedd digon o athrawon cyflenwi ar gael. Er mwyn caniatáu mwy o amser ar gyfer paratoadau angenrheidiol, fe wnaeth Llywodraeth Cymru ddeddfu ar gyfer diwrnod hyfforddiant mewn swydd ychwanegol yn 2019/20, 2020/21 a 2021/22. Byddir yn parhau â hyn am dair blynedd academaidd bellach o 2022/23. Mae'r diffyg gwybodaeth am resymau dros ddefnyddio trefniadau cyflenwi (gweler **paragraff 5**) yn golygu nad ydym yn gwybod ar gyfer faint o'r diwrnodau disgwyliedig hyn y darparwyd trefniadau cyflenwi yn 2020/21 a 2021/22.

---

ysgolion neu ddosbarthiadau. Mae'n bosibl bod staff cyflenwi sy'n gweithio i asiantaethau wedi bod yn gymwys i gael rhywfaint o gymorth ariannol o dan gynllun ffyrlo Llywodraeth y DU. Nid oedd staff cyflenwi hunangyflogedig yn gymwys i gael cymorth ffyrlo ac fe dalwyd i'r rhai ar gontractau cyfnod penodol mewn ysgolion nes i'r contract ddod i ben.

[12]Andrews, G., Bajjada, T., Howells, J., KilBride, K., Morgan, N., Richardson, M., Wise, C., Bebb, H., Bryer, N. a Roberts, M., Gwerthusiad o'r Rhaglen Recriwtio, Adfer a Chodi Safonau ac o Raglen y Blynyddoedd Cynnar, Llywodraeth Cymru, adroddiad Ymchwil Gymdeithasol y Llywodraeth rhif 50/2023, Mai 2023

Atodiad 2: Y contract fframwaith cenedlaethol ar gyfer staff asiantaeth mewn addysg a datblygiadau ehangach perthnasol

21 Mae'r atodiad hwn yn darparu ein hasesiad o gynnydd yn erbyn yr ail o'r argymhellion yn adroddiad yr Archwilydd Cyffredinol yn 2020. Mae hefyd yn cynnwys dadansoddiad wedi'i ddiweddaru ar wariant ar drefniadau cyflenwi trwy'r contract fframwaith cenedlaethol a sylwebaeth ar ddatblygiadau ehangach eraill sy'n berthnasol i'r fframwaith.

22 Ac yntau’n cwmpasu'r cyfnod rhwng mis Medi 2019 a mis Gorffennaf 2022 i ddechrau, manteisiodd Llywodraeth Cymru ar y cyfle i estyn y fframwaith hwnnw o flwyddyn tra’r oedd yn mynd trwy broses gaffael ar gyfer trefniadau newydd o fis Medi 2023[13].

23 Wrth ystyried tueddiadau mewn gwariant o dan y fframwaith, mae'n bwysig cydnabod effeithiau posibl pandemig COVID-19 a'u heffaith ar y gallu i ddwyn cymhariaeth rhwng blynyddoedd tebyg. Mae hyn yn cynnwys cau ysgolion yn ystod 2019/20 a 20/21. Canfu gwerthusiad[14] nad oedd ysgolion fel rheol yn gwario arian a oedd ar gael trwy'r rhaglen Recriwtio, Adfer a Chodi Safonau ar drefniadau cyflenwi. Serch hynny, efallai y bu rhywfaint o wariant ychwanegol yn gysylltiedig ag ymdrechion adfer.

---

[13] Gwasanaeth Caffael Cenedlaethol (GCC) Llywodraeth Cymru sefydlodd y fframwaith. Ers 2019, mae Llywodraeth Cymru wedi gwneud newidiadau i'r ffordd y mae'n rheoli caffael, gan gynnwys contractau cenedlaethol sy'n cynnwys cyrff eraill. Nid yw'r GCC yn bodoli fel endid mwyach. Mae'r trefniadau ar gyfer y contract fframwaith cenedlaethol ar gyfer staff asiantaeth bellach yn cael eu rheoli fel rhan o raglen ehangach Cyfarwyddiaeth Fasnachol a Chaffael Llywodraeth Cymru. Caiff ei ddatblygu a’i osod mewn partneriaeth gyda llywodraeth leol.

[14] Gweler **troednodyn 12**.

Yn 2020, fe wnaethom argymell bod Llywodraeth Cymru'n gwneud y canlynol:

- rhoi trefniadau monitro ar waith ar gyfer gweithredu'r contract er mwyn sicrhau bod athrawon cyflenwi, goruchwylwyr cyflenwi a gweithwyr cymorth dysgu yn gweithio'n unol â disgrifiad eu swyddogaethau;
- annog ysgolion i ddefnyddio ei chontract cenedlaethol ar gyfer staff asiantaeth er mwyn elwa ar ei safonau ansawdd a'i drefniadau diogelu; ac yn
- monitro'r gyfradd sy'n manteisio ar ei chontract cenedlaethol ar gyfer staff asiantaeth er mwyn gweld a yw ysgolion yn newid i ddefnyddio asiantaethau y tu hwnt i ofynion y contract.

24 Derbyniodd Llywodraeth Cymru bwyntiau dau a thri yn yr argymhelliad hwn. Nododd nad oedd yn derbyn pwynt 1, er ei bod wedi cymryd rhai camau gweithredu penodol (gweler isod).

Er nad yw wedi sefydlu unrhyw drefn fonitro systematig, ers mis Hydref 2020 nid yw Llywodraeth Cymru wedi cael gwybod am unrhyw achosion lle gofynnwyd i athrawon cyflenwi neu staff cyflenwi eraill weithio y tu allan i'w rôl a hysbysebwyd ac mae wedi atgyfnerthu ei disgwyliadau

25 Roedd ymateb Llywodraeth Cymru i'n hargymhelliad yn pwysleisio cyfrifoldebau ysgolion a'u cyrff llywodraethu am bennu'r mathau o rolau cyflenwi y mae eu hangen a sicrhau bod aelodau staff yn gweithio yn unol â'r rôl y'u penodwyd iddi. Nododd Llywodraeth Cymru nad oedd yn bwriadu sefydlu unrhyw drefn fonitro systematig ei hun. Fodd bynnag, nododd ei bod eisoes wedi coladu data ar wariant yn erbyn gwahanol rolau i helpu i fonitro tueddiadau ac amrywiadau. Nododd Llywodraeth Cymru hefyd ei bod wedi cyhoeddi cyngor i asiantaethau i ofyn iddynt sicrhau bod hysbysebion am staff cyflenwi'n nodi'n glir beth yw'r rôl, y gofynion a'r cyflog.

26 Mae contract fframwaith 2019/20 – 2022/23 yn ei gwneud yn ofynnol i hysbysebion nodi'r categori o staff cyflenwi y mae ei angen. Mae Llywodraeth Cymru wedi annog ysgolion, unigolion ac asiantaethau i roi gwybod am achosion lle gofynnwyd i staff cyflenwi weithio y tu allan i'w rôl benodol. Dywedodd Cyfarwyddiaeth Fasnachol Llywodraeth Cymru wrthym nad yw wedi cael gwybod am unrhyw achosion o'r fath ers mis Hydref 2020.

Mae'r defnydd o'r contract fframwaith cenedlaethol wedi cynyddu ychydig o gyfradd a oedd eisoes yn uchel, felly mae mwy o drefniadau cyflenwi'n cael budd o'i ofynion diogelu a chyflogaeth

27 Ysgolion sy'n gyfrifol am benderfyniadau staffio, gan gynnwys pa drefniant cyflenwi y byddant yn ei ddefnyddio ar gyfer absenoldeb. Nid yw'n ofynnol iddynt ddefnyddio'r contract fframwaith cenedlaethol i sicrhau staff asiantaeth. Fodd bynnag, mae Llywodraeth Cymru wedi ei hyrwyddo i ysgolion ac awdurdodau lleol fel eu bod yn cael budd o'i ofynion i gefnogi diogelu, ansawdd gwell ac amodau cyflogaeth gwell i staff cyflenwi. Mae'r amodau gwell yn cynnwys isafswm cyflog ar gyfer athrawon cyflenwi (gweler **paragraff 34**).

28 Yn ein hadroddiad yn 2020, fe wnaethom amlygu risg y gallai ysgolion geisio cwtogi ar gostau trwy newid i asiantaethau y tu allan i'r fframwaith nad yw'n ofynnol iddynt dalu isafswm cyflog i athrawon cyflenwi. Amcangyfrifodd y Gwasanaeth Caffael Cenedlaethol fod yr asiantaethau recriwtio addysg a oedd ar fframwaith 2019/20 - 2022/23[15] i ddechrau yn arfer rhoi cyfrif am oddeutu 90% o'r gwariant cyffredinol gydag asiantaethau. Mae Llywodraeth Cymru'n amcangyfrif bod cyfran y gwariant ar y cyfan gydag asiantaethau trwy'r fframwaith wedi cynyddu o 89.6% yn 2019-20 i 92% yn 2021-22. Mae hyn yn awgrymu nad yw'r risg hon wedi dod yn ffaith. Mae **Atodiad 3** yn darparu dadansoddiad pellach o wariant.

29 Amlygodd ein hadroddiad blaenorol risg hefyd y gallai ysgolion ddefnyddio mwy o staff heb gymhwyso ar gyfer cyflenwi, yn hytrach nag athrawon, wrth i'r gwahaniaeth mewn costau dyfu. Canfu ein dadansoddiad o wariant trwy'r fframwaith fod athrawon cyflenwi yn rhoi cyfrif am gyfran ychydig yn llai o ddyddiau cyflenwi a archebwyd trwy'r contract yn 2021-22 (37%) o'i gymharu â 2019-20 (40%). Heb wneud gwaith manylach, ni allwn wybod i ba raddau y mae ysgolion wedi bod yn defnyddio staff heb gymhwyso i leihau costau neu am resymau eraill.

---

[15] Roedd dwy o'r 27 o asiantaethau a oedd ar fframwaith 2019/20 – 2022/23 i ddechrau wedi ei adael ar adeg ein hadroddiad yn 2020. Roedd y ddau fframwaith flaenorol ar gyfer 2012/13 – 2014/15 a 2015/16 – 2018/19 yn cynnwys un cwmni yn unig, New Directions Education Ltd, sy'n dal i ddenu tua thraean o wariant y fframwaith.

Gwariodd ysgolion ac awdurdodau lleol £101 miliwn ar staff asiantaeth mewn addysg trwy'r contract fframwaith yn 2022-23. Roedd hyn ychydig dros 10% yn fwy mewn termau real nag yn 2021-22 a thros dair gwaith yn fwy nag yn 2018-19 o dan y contract blaenorol

30 Heb gael gwybodaeth gan ysgolion a chynghorau unigol, ni allwn gyfrifo cyfanswm y gwariant ar drefniadau cyflenwi, a fyddai'n cynnwys gwariant trwy asiantaethau y tu allan i'r contract fframwaith cenedlaethol a chyflogaeth uniongyrchol gan ysgolion. Mae Llywodraeth Cymru'n monitro gwariant trwy'r contract fframwaith.

31 Yn 2022-23, gwariodd ysgolion ac awdurdodau lleol £101 miliwn ar drefniadau cyflenwi trwy'r fframwaith. Roedd hyn 10.7% yn fwy mewn termau real (gan lwfio am chwyddiant) nag yn y flwyddyn flaenorol (gweler **Atodiad 3, Arddangosyn 1**). Roedd dros dair gwaith yn fwy nag yn 2018-19, blwyddyn ariannol lawn olaf y contract blaenorol pan oedd gwariant yn £28.8 miliwn mewn termau real. Mae'r ffigyrau hyn yn cynnwys gwariant ar staff nad ydynt yn gweithio yn yr ystafell ddosbarth fel gofalwyr a staff gweinyddol ac arlwyo (gweler **paragraff 50**).

32 Bydd sawl ffactor wedi cyfrannu at y cynnydd mewn gwariant trwy'r fframwaith, gan gynnwys:

- nifer uwch o ddiwrnodau pan fo angen trefniadau cyflenwi – yn 2022-23, prynodd ysgolion ac awdurdodau lleol 647,125 o ddiwrnodau o gyflenwi trwy'r contract, 9% yn fwy nag yn 2021-22 (593,368);
- cynnydd yn y tâl dyddiol a godir ar ysgolion am athrawon a chynorthwywyr addysgu cyflenwi (gweler **Atodiad 3, Arddangosyn 3**), sy'n adlewyrchu cynnydd yn yr isafswm cyflog ar gyfer athrawon cyflenwi sy'n uwch na chyfradd chwyddiant (gweler **paragraff 34**); a
- chynnydd yn y gyfran o gyfanswm y gwariant ar asiantaethau sy'n digwydd trwy'r fframwaith (gweler **paragraff 28**).

33 Mae'r contract fframwaith yn ei gwneud yn ofynnol i asiantaethau ddatgan uchafswm ffi'r asiantaeth a darparu anfonebau ar gyfer ysgolion sy'n nodi elfennau'r ffioedd yn glir. Nid ydym wedi gwirio a yw'r gofynion hynny'n cael eu hateb. Nododd ein hadroddiad yn 2020 fod uchafswm ffioedd, yn ôl Llywodraeth Cymru, yn amrywio rhwng £15 a £50 y dydd o dan gontract fframwaith 2015/16 – 2018/19. Dywedodd Llywodraeth Cymru wrthym fod uchafswm ffioedd yn

amrywio rhwng £20 a £50 yng nghytundeb 2019/20 – 2022/23 . Mae Llywodraeth Cymru'n amcangyfrif mai £20.49 oedd ffi gyfartalog asiantaethau ar gyfer athrawon cyflenwi yn 2021-22, sef 11% o gyfanswm y tâl dyddiol a oedd yn cael ei godi (gweler **Atodiad 3, Arddangosyn 4**). Dywedodd Llywodraeth Cymru wrthym fod uchafswm ffioedd yn 2023/24 yn amrywio rhwng £20 a £70.

Mae cyflog ar gyfer athrawon cyflenwi sy'n gweithio trwy asiantaeth wedi cynyddu, gyda'r gyfradd ddyddiol isaf ar gyfer athrawon cyflenwi a gyflogir trwy'r contract yn codi i £152 ym mis Mai 2023

34 Mae contract fframwaith 2019/20 – 2022/23 yn gosod isafswm cyflog ar gyfer athrawon cyflenwi sy'n cyfateb i bwynt gwaelod y brif raddfa ar gyfer athrawon yng Nghymru. Roedd hyn yn £128 y dydd yn 2019/20 (gweler **Atodiad 3, Arddangosyn 5**). Cododd i £150 y dydd o 1 Medi 2022 – 11 Mai 2023 a £152 o 12 Mai 2023[16], yn rhannol oherwydd bod athrawon cyflenwi a gyflogir trwy'r fframwaith wedi cael budd o benderfyniad Llywodraeth Cymru i dalu o leiaf yr un faint â'r cyflog yn Lloegr. Ym mis Medi 2019, ymrwymodd Llywodraeth y DU i godi cyflog cychwynnol athrawon newydd gymhwyso i £30,000 erbyn 2022/23. Cafodd hyn ei ohirio tan 2025 yn ddiweddarach ond, o ganlyniad, mae pwynt isaf y raddfa gyflog wedi codi ar gyfradd uwch na chyflog cyfartalog athrawon. Mae nifer y diwrnodau gwaith yn y flwyddyn yn effeithio ar y gyfradd ddyddiol hefyd felly mae gwyliau cyhoeddus ychwanegol yn 2021/22 (un) a 2022/23 (dau) wedi cynyddu'r gyfradd ddyddiol ychydig yn y blynyddoedd hynny. Nid yw'n hysbys pa mor aml y mae ysgolion yn talu mwy na'r isafswm i athrawon cyflenwi.

35 Ni wnaeth Llywodraeth Cymru gynnwys isafswm cyflog ar gyfer staff cyflenwi eraill yn ei chontract fframwaith 2019/20 – 2022/23 ac nid yw'n cynnwys hyn yn

---

[16] Cytunodd Llywodraeth Cymru ar ddyfarniad cyflog diwygiedig ar gyfer 2022/23 ym mis Ebrill 2023. Daeth Gorchymyn Cyflog ac Amodau Athrawon Ysgol (Cymru) 2022 i rym ar 12 Mai 2023. Fe wnaeth y dyfarniad diwygiedig godi pwynt isafswm graddfa gyflog athrawon o £28,866 i £29,278 ac fe ôl-ddyddiwyd hyn i 1 Medi 2022. O ganlyniad, cynyddodd cyflog dyddiol athrawon cyflenwi a gyflogir trwy'r contract fframwaith i £152. Cafodd y cynnydd mewn cyflog dyddiol trwy'r fframwaith ei roi ar waith o 12 Mai 2023 ac ni chafodd ei gymhwyso'n ôl-weithredol.

ei chontract newydd o fis Medi 2023. Nid oes graddfa gyflog genedlaethol ar gyfer staff ysgolion nad ydynt yn athrawon. Mae rhai awdurdodau lleol wedi ymrwymo i fod yn gyflogwyr cyflog byw cenedlaethol sydd wedi arwain at gyflog uwch i gynorthwywyr addysgu, ac a allai fod wedi bod o fudd i staff cyflenwi hefyd[17].

Mae Llywodraeth Cymru wedi sefydlu contract fframwaith cenedlaethol newydd, gan adeiladu ar drefniadau 2019/20 – 2022/23 ond gyda gwelliannau pellach yn yr arlwy dysgu proffesiynol a threfniadau diogelu cyflogaeth

36 Yn ystod ein gwaith dilynol, mae Llywodraeth Cymru wedi bod trwy'r broses gaffael ar gyfer contract fframwaith newydd a fydd yn cwmpasu'r cyfnod rhwng 2023/24 a 2025/26. Gan weithio gyda llywodraeth leol, dyfarnodd y contract ym mis Gorffennaf 2023. Bydd asiantaethau'n parhau i dalu ffi o 0.5% am bob diwrnod a brynir trwy'r fframwaith cenedlaethol i Lywodraeth Cymru i dalu am gost rheoli'r fframwaith. Nid yw Llywodraeth Cymru wedi cadarnhau faint a gafodd o dan y trefniant hwn.

37 Mae fframwaith 2023/24 – 2025/26 yn cynnwys 41 o asiantaethau ar y cyfan, gyda rhwng 14 a 34 o asiantaethau yn ardal pob awdurdod lleol. Mae ei delerau'n debyg fwy neu lai i gontract 2019/20 – 2022/23 ond gyda rhai elfennau ychwanegol:

- Bydd asiantaethau'n ymgorffori'r Hawl Genedlaethol ar gyfer Dysgu Proffesiynol (gweler **paragraff 14**) yn eu telerau cyflogaeth.
- Bydd Arolygiaeth Safonau'r Asiantaeth Gyflogaeth yn ystyried rhai elfennau o ofynion y fframwaith wrth arolygu asiantaethau yng Nghymru ac yn rhannu ei hadroddiadau gyda Llywodraeth Cymru. Bydd yn ofynnol hefyd i asiantaethau bartneru gyda Jobs Aware, sefydliad sy'n rhoi cyngor am ddim i weithwyr nad ydynt yn barhaol. Rhaid iddynt arddangos logo Jobs Aware ar slipiau cyflog.

---

[17] O fis Ebrill 2023, yr isafswm cyflog byw cenedlaethol i bobl 23 oed a throsodd yw £10.42 yr awr. Mae rhai cyflogwyr yn talu isafswm 'cyflog byw go iawn' yn wirfoddol a hwnnw'n cael ei gyfrifo ar sail wahanol i'r isafswm cyflog statudol. Ym mis Gorffennaf 2023, mae hyn yn £10.90 i bobl 18 oed a throsodd y tu allan i Lundain.

Mae cynrychiolwyr athrawon cyflenwi'n ofalus obeithiol ynghylch opsiwn newydd Llywodraeth Cymru i ysgolion ac awdurdodau lleol gyflogi athrawon cyflenwi'n uniongyrchol trwy Bwll Cyflenwi Cenedlaethol Cymru sy'n cynnig mynediad at y gronfa bensiwn athrawon, ond nid yw'n hysbys faint sy'n debygol o fanteisio ar yr opsiwn, a bydd costau'n uwch nag ar hyn o bryd

38 Ym mis Mawrth 2021, cyhoeddodd y Pwyllgor Deisebau adroddiad ar ei ymchwiliad 'Rhoi Chwarae Teg i Athrawon Cyflenwi' ynghylch cyflog ac amodau athrawon cyflenwi[18]. Gwnaeth bedwar argymhelliad, yr oedd rhai ohonynt yn ymdrin â materion tebyg i'r rhai yr ymdriniwyd â hwy gan ein hargymhellion ninnau yn 2020. Argymhellodd y Pwyllgor y dylai Llywodraeth Cymru ystyried trefniadau amgen ar gyfer athrawon cyflenwi, gan ddweud ei fod o'r farn y byddai datrysiad sector cyhoeddus yn cynnig manteision sylweddol o'i gymharu ag asiantaethau recriwtio.

39 Yn ei hymateb i argymhellion y Pwyllgor, fe wnaeth Llywodraeth Cymru amlygu'r ffaith bod Tasglu Gweinidogol ar gyfer Modelau Cyflenwi wedi ystyried yr opsiynau cyflawni yn y dyfodol ar gyfer athrawon cyflenwi yn 2017 ond nad oedd wedi dod o hyd i un model cyflenwi yr oedd yn ei ystyried yn ymarferol yng Nghymru[19]. Fodd bynnag, dywedodd Llywodraeth Cymru y byddai'n ystyried adolygiad annibynnol arall i gyflogi athrawon cyflenwi i oleuo unrhyw gynigion ar gyfer modelau amgen posibl.

40 Yn y cyfamser, gofynnodd Llywodraeth Cymru i Gorff Adolygu Cyflogau Annibynnol Cymru (IWPRB) ystyried a ddylai cylch gwaith Corff Adolygu Cyflogau Annibynnol Cymru gynnwys cyflog ac amodau athrawon cyflenwi. Ym mis Mai 2021, adroddodd Corff Adolygu Cyflogau Annibynnol Cymru y byddai goblygiadau sylweddol o ganlyniad i gynnwys contractwyr ac asiantaethau unigol yn y Ddogfen Cyflog ac Amodau Athrawon Ysgol

---

[18] Pwyllgor Deisebau Senedd Cymru, Deiseb P-05-805 Rhoi Chwarae Teg i Athrawon Cyflenwi, Mawrth 2021

[19] Tasglu Gweinidogol ar gyfer Modelau Cyflenwi, Adroddiad i Ysgrifennydd y Cabinet dros Addysg, Chwefror 2017

(Cymru)[20]. Wedi hynny gofynnodd Llywodraeth Cymru i Gorff Adolygu Cyflogau Annibynnol Cymru ystyried telerau ac amodau athrawon cyflenwi ochr yn ochr ag adolygiad mwy cyffredinol o gyflog ac amodau athrawon[21]. Bu oedi gyda'r adolygiad ehangach ac mae disgwyl adroddiad ar delerau ac amodau athrawon cyflenwi a gyflogir yn uniongyrchol gan ysgolion ym mis Rhagfyr 2023. Ni fydd yn ystyried telerau ac amodau staff cyflenwi sy'n gweithio trwy asiantaethau[22].

41 Ym mis Mehefin 2021, yn ei Rhaglen Lywodraethu 2021-26, fe gynhwysodd Llywodraeth Cymru ymrwymiad i 'ddatblygu model cynaliadwy ar gyfer darpariaeth athrawon cyflenwi sydd â gwaith teg yn ganolog iddo'[23]. Ym mis Rhagfyr 2022, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru ei bod yn bwriadu cyflawni'r ymrwymiad trwy gaffael platfform e-archebu i gefnogi model cyflogaeth lle mae awdurdodau lleol ac ysgolion yn cyflogi athrawon a chynorthwywyr addysgu cyflenwi yn uniongyrchol[24]. Cynhaliwyd y broses gaffael hon ochr yn ochr â'r contract fframwaith newydd ac mae Llywodraeth Cymru yn bwriadu cyflwyno'r platfform o fis Medi 2023.

42 Bydd Pwll Cyflenwi Cenedlaethol Cymru'n galluogi awdurdodau lleol ac ysgolion i gael mynediad at bwll talent neu gronfa ddata o unigolion i gysylltu â hwy pan fydd angen staff dros dro arnynt. Bydd athrawon cyflenwi'n cofrestru gyda'r pwll cyflenwi yn hytrach na chyda phob awdurdod lleol. Bydd ganddynt fynediad at y cynllun pensiwn athrawon. Mae Llywodraeth Cymru wedi dweud y

[20] Corff Adolygu Annibynnol o Gyflogau Cymru, Corff Adolygu Cyflogau Annibynnol Cymru: trydydd adroddiad 2021, Mai 2021

[21] Gweinidog y Gymraeg ac Addysg, Cyflog ac amodau athrawon ysgol cylch gwaith blwyddyn 4: materion i'w hadrodd, Rhagfyr 2021

[22] Ym mis Mawrth 2022, dywedodd 81% o athrawon cyflenwi fod y rhan fwyaf o'u cyflogaeth trwy asiantaeth o'i gymharu â 77% yn 2021 a 58% ym mis Mawrth 2018. Gweler Cyngor y Gweithlu Addysg, Mewnwelediadau data, Data athrawon Ysgol Cyflenwi, 2022.

[23] Llywodraeth Cymru, Rhaglen Lywodraethu, 2021-26, Mehefin 2021 (diweddarwyd Rhagfyr 2021)

[24] Bydd trydydd parti yn cynnal gwiriadau cyflogaeth cyn y gall athrawon cyflenwi a chynorthwywyr addysgu gofrestru gyda'r e-blatfform.

bydd telerau ac amodau yn adlewyrchu unrhyw newidiadau i delerau ac amodau athrawon cyflenwi y mae'n eu gwneud mewn ymateb i adroddiad Corff Adolygu Cyflogau Annibynnol Cymru (gweler **paragraff 40**). Bydd Pwll Cyflenwi Cenedlaethol Cymru'n dechrau mewn un awdurdod lleol ac yn cael ei gyflwyno'n raddol. Mae cynrychiolwyr athrawon cyflenwi'n ofalus obeithiol ynghylch Pwll Cyflenwi Cenedlaethol Cymru, er y bydd ei effaith yn dibynnu ar y defnydd gan awdurdodau lleol ac ysgolion.

43 Datblygodd Llywodraeth Cymru ei dull yn dilyn trafodaethau gyda Chymdeithas Llywodraeth Leol Cymru a Chymdeithas Cyfarwyddwyr Addysg Cymru. Mae Llywodraeth Cymru'n talu cost graidd darparu'r gwasanaeth hyd at £231,750 + TAW y flwyddyn. Bydd y gost derfynol yn dibynnu ar y defnydd o'r platfform gan ysgolion ac awdurdodau lleol.

44 Ar gyfer ysgolion, fodd bynnag, bydd y trefniadau newydd yn ddrutach na'r trefniadau fframwaith, oherwydd cyfraniadau cyflogwyr uwch i'r cynllun pensiwn athrawon[25] a'r gofyniad statudol i dalu cyflog i unrhyw athro a gyflogir yn uniongyrchol 'yn unol â'r raddfa' fel bod eu cyflog yn adlewyrchu eu blynyddoedd o waith. Rydym wedi cyfrifo, pe bai'r holl athrawon cyflenwi a gyflogwyd o dan y fframwaith yn 2022-23 wedi cael eu cyflogi o dan y trefniadau newydd, y byddai cyfanswm y gost wedi cynyddu o leiaf £2.3 miliwn[26]. Mae hyn yn tybio bod athrawon cyflenwi a gyflogir fel hyn yn cael eu talu ar isafswm pwynt prif raddfa gyflog athrawon. Mewn gwirionedd, mae'r gost ychwanegol yn debygol o fod yn uwch gan y bydd athrawon cyflenwi'n cael cyflog 'yn unol â'r raddfa'.

45 Mae'r model newydd yn debyg i 'byllau cyflenwi' a ddarperir ar hyn o bryd gan o leiaf ddau awdurdod lleol (gweler **paragraff 4**). Mae'r awdurdodau lleol hynny'n cynnal cofrestr o athrawon a chynorthwywyr addysgu cyflenwi y mae ysgolion yn cysylltu â hwy'n uniongyrchol. Canfu ein hadroddiad yn 2013 fod llawer o

---

[25] Mae'r cyfraniad cyflogwyr i'r cynllun pensiwn athrawon yn 23.68% o gyflog yn hytrach na chyfartaledd o 3% o gyfraniadau cyflogwyr ar gyfer staff asiantaeth.

[26] Mae hyn yn tybio'r cyfraniad cyflogwyr cyfredol o 3% gan asiantaethau a ffi asiantaeth gyfartalog o £20.49 (gweler **Atodiad 3, Arddangosyn 4**). Nid yw'r amcangyfrif yn cynnwys cost datblygu'r meddalwedd na ffioedd trwyddedau.

gynghorau wedi rhoi'r gorau i ddarparu pyllau cyflenwi, gan nodi costau gweinyddu uchel a/neu ddiffyg defnydd.

46 Nid yw'n hysbys ar ba gyfradd y bydd ysgolion yn defnyddio'r opsiwn cyflogi newydd. Dywedodd cyfarwyddwyr addysg a ymatebodd i'n harolwg y gallai'r trefniadau newydd wella ansawdd pe bai ysgolion yn meithrin perthynas ag athrawon penodol trwy eu cyflogi'n rheolaidd fel athrawon cyflenwi. Dywedodd rhai cyfarwyddwyr y gallai'r broses newydd fod yn symlach na'r trefniadau cyfredol ar gyfer cyflogi athrawon cyflenwi ac eraill yn uniongyrchol. Fodd bynnag, roedd eraill yn ansicr a fydd ysgolion yn dewis defnyddio'r opsiwn newydd; dywedon nhw y bydd ei lwyddiant yn dibynnu'n rhannol ar sicrhau bod digon o athrawon a chynorthwywyr addysgu wedi cofrestru ar ei gyfer a sicrhau nad yw'r broses o'i weinyddu'n feichus i ysgolion.

47 Ar hyn o bryd mae Cyngor Sir Ynys Môn yn cynnal pwll cyflenwi ar gyfer ei ysgolion ond dywedodd wrthym ei fod yn bwriadu symud ei drefniadau mewnol i'r platfform newydd o hydref 2023. Mae wedi hysbysu undebau a staff cyflenwi presennol ynghylch hyn ac wedi gofyn i staff cyflenwi am ganiatâd i drosglwyddo eu gwybodaeth i'r system newydd. Unwaith y bydd yn barod, bydd y cyngor yn darparu arddangosiadau a hyfforddiant i ysgolion. Mae swyddogion y cyngor o'r farn y bydd yn rhyddhau capasiti gweinyddol sylweddol. Dywedodd Cyngor Sir Powys, sydd eisoes â threfniant gyda chwmni recriwtio i ddarparu 'pwll cyflenwi' i'w ysgolion, wrthym fod hwn yn opsiwn poblogaidd i athrawon cyflenwi. Mae ysgolion Powys hefyd yn defnyddio'r contract fframwaith (gweler **Atodiad 3, Arddangosyn 2**) gan nad yw'r pwll yn ateb eu holl ofynion.

Atodiad 3: Dadansoddiad ariannol sy'n berthnasol i'r contract fframwaith cenedlaethol ar gyfer staff asiantaeth mewn addysg

48 Mae'r atodiad hwn yn cynnwys yr arddangosion y cyfeirir atynt yn **Atodiad 2**. Mae'n defnyddio'r data diweddaraf sydd ar gael. Medrodd Llywodraeth Cymru ddarparu cyfanswm gwariant ar gyfer 2022-23. Fodd bynnag, ni ddarparodd ddadansoddiad manylach o wariant, er enghraifft yn ôl categori o staff.

49 Mae rhywfaint o’r dadansoddiad yn cyfeirio at flynyddoedd ariannol (e.e. fformat 2022-23). Dangosir data sy'n ymwneud â chyflog mewn blynyddoedd academaidd (e.e. fformat 2022/23) gan bod cyflog athrawon yn cael ei bennu o 1 Medi.

50 Mae'r cyfansymiau’n cynnwys gwariant ar staff nad ydynt yn yr ystafell ddosbarth, er enghraifft gofalwyr, staff gweinyddol neu weithwyr asiantaeth arlwyo. Yn ein hadroddiad blaenorol, fe wnaethom nodi bod 11% o gyfanswm y gwariant trwy’r fframwaith, rhwng mis Hydref 2019 a mis Mawrth 2020, ar staff asiantaeth nad oeddent yn yr ystafell ddosbarth.

Arddangosyn 1: gwariant gan ysgolion ac awdurdodau lleol trwy gontract fframwaith Llywodraeth Cymru ar gyfer staff dros dro addysg, 2019-20 i 2022-23 (yn nhermau arian parod ac mewn termau real yn ôl prisiau 2022-23) [1, 2, 3]

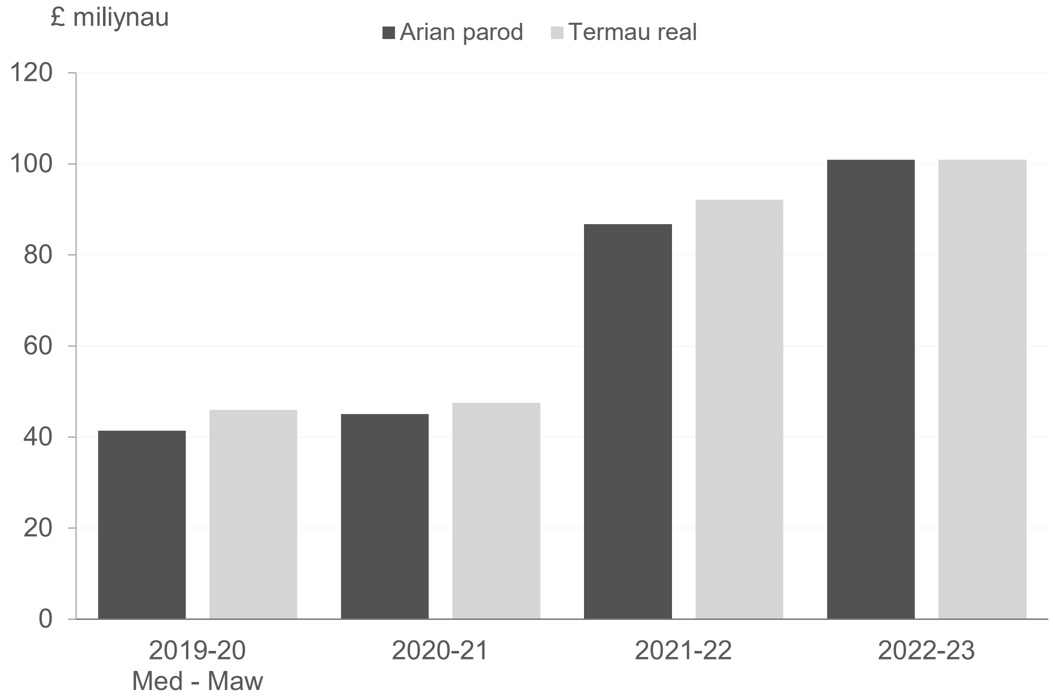

Nodiadau:

1 Mae'r ffigwr ar gyfer 2019-20 yn cwmpasu'r cyfnod rhwng mis Medi 2019 a mis Mawrth 2020 gan bod y contract fframwaith newydd wedi dechrau ar ddechrau'r flwyddyn academaidd.

2 Mae 2019-20 ac, yn enwedig, 2020-21, yn cynnwys cyfnodau pan oedd ysgolion ar gau yn bennaf oherwydd pandemig COVID-19. Dychwelodd yr holl ddisgyblion i'r ysgol o ddechrau tymor yr haf ar 12 Ebrill 2021.

3 Mae dadansoddiad mewn termau real yn cymhwyso datchwyddyddion Cynnyrch Domestig Gros Trysorlys EM, Mehefin 2023

Ffynhonnell: Dadansoddiad Archwilio Cymru o ddata Llywodraeth Cymru

Arddangosyn 2: gwariant ysgolion ac awdurdodau lleol trwy'r contract fframwaith ar gyfer staff dros dro addysg, fesul awdurdod lleol, 2021-22 [1, 2, 3]

Awdurdod Lleol	2021-22 (£)	Gwariant fesul disgybl (£)[3]
Blaenau Gwent	3,023,291	323
Pen-y-bont ar Ogwr	7,498,907	324
Caerffili	7,664,095	276
Caerdydd	7,825,671	138
Sir Gâr	6,265,882	228
Ceredigion	1,138,528	119
Abertawe	4,926,405	137
Conwy	2,262,149	144
Sir Ddinbych	3,637,211	227
Sir y Fflint	4,123,159	177
Gwynedd	109,405	6
Ynys Môn	16,431	2
Merthyr Tudful	2,624,976	288
Sir Fynwy	1,775,074	154
Castell-nedd Port Talbot	5,501,844	259
Casnewydd	2,967,069	109
Sir Benfro	2,385,872	139
Powys	2,724,655	159
Rhondda Cynon Taf	9,714,548	250
Torfaen	1,867,424	131
Bro Morgannwg	2,922,850	125
Wrecsam	3,852,686	200
Cymru	**84,828,130**	**180**

Nodiadau:

1 Dywedodd Llywodraeth Cymru wrthym fod y ffigwr cyfanswm gwariant ychydig yn is na'r hyn a gynrychiolir yn **Arddangosyn 1** oherwydd gwallau mewn data a gyflwynwyd gan gyflenwyr sy'n atal taliadau rhag cael eu dyrannu i awdurdodau lleol, er enghraifft gwallau sillafu neu gofnodi data'n anghywir. Mae hyn yn effeithio ar 2.2% o'r cyfanswm gwariant.

2 Nid oedd Llywodraeth Cymru wedi darparu data 2022-23 ar adeg ysgrifennu.

3 Nifer y disgyblion o StatsCymru, Disgyblion yn ôl awdurdod lleol a grŵp oed 2021/22, diweddariad Awst 2022

Ffynhonnell: Dadansoddiad Archwilio Cymru o ddata Llywodraeth Cymru

Arddangosyn 3: tâl dyddiol cyfartalog a godir ar ysgolion fesul categori staff, Hydref 2019-Mawrth 2020[1] ac Ebrill 2021-Mawrth 2022 (yn nhermau arian parod) [1, 2]

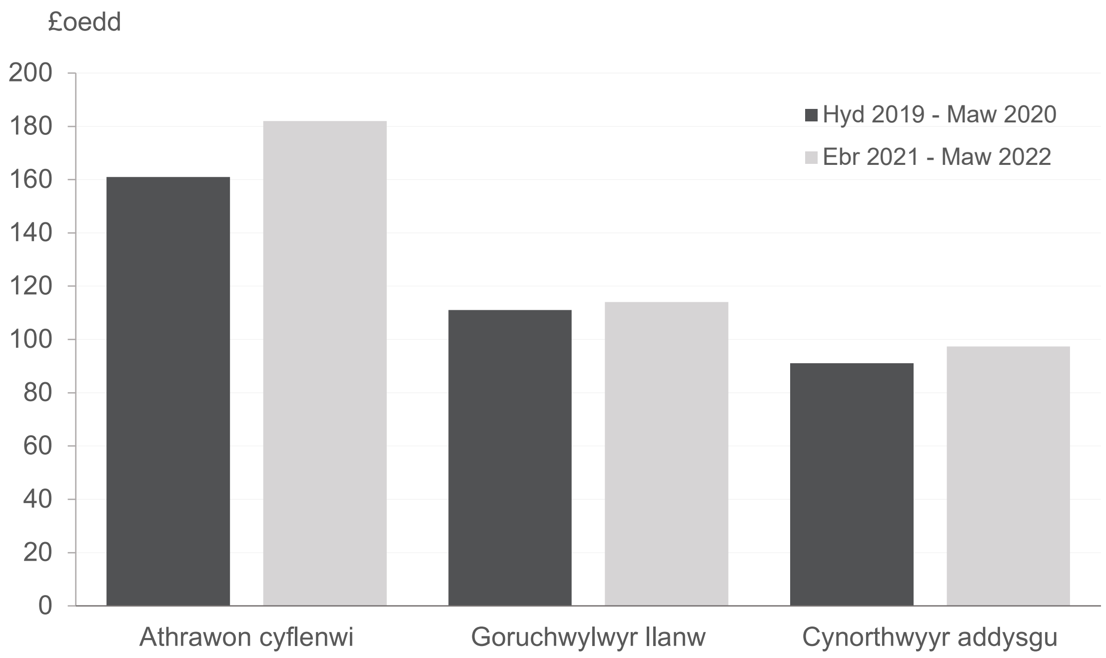

Nodiadau:

1 Nid yw'r data ar gael fesul categori ar gyfer Medi 2019.

2 Nid oedd Llywodraeth Cymru’n gallu darparu data ar gyfer 2022-23 ar adeg ysgrifennu.

Ffynhonnell: Dadansoddiad Archwilio Cymru o ddata Llywodraeth Cymru

Arddangosyn 4: amcangyfrif o fanylion y tâl dyddiol a godir gan asiantaethau am athrawon cyflenwi (2021-22) [1, 2]

Manylion taliadau (amcangyfrifon)	£	% o'r cyfanswm
Tâl i'r athro/athrawes (cyflog + tâl gwyliau)[2]	140.14	77.0
Yswiriant Gwladol (gan gynnwys trothwy di-dreth)	15.73	8.6
Pensiwn (3%)	4.20	2.3
Ardoll prentisiaethau (0.5%)	0.70	0.4
Ardoll fasnachol Llywodraeth Cymru (0.5%)	0.70	0.4
Ffi asiantaeth	20.49	11.3
Cyfanswm	**181.96**	**100**

Nodiadau:

1 Nid oedd Llywodraeth Cymru'n gallu darparu data ar gyfer 2022-23 ar adeg ysgrifennu.

2 Mae'n tybio cyflog cyfartalog o £140.14. Roedd yr isafswm cyflog yn £138.56 ym mis Mawrth-Awst 2021, gan godi i £141.72 ym mis Medi 2021-Mawrth 2022.

Ffynhonnell: Data Llywodraeth Cymru

Arddangosyn 5: isafswm cyflog dyddiol i athrawon cyflenwi o dan y contract fframwaith ar gyfer staff dros dro mewn addysg, 2019/20 i 2022/23, ac amcangyfrif o'r cyflog cyfartalog ar gyfer 2018/19 (yn nhermau arian parod ac mewn termau real yn ôl prisiau 2022/23)

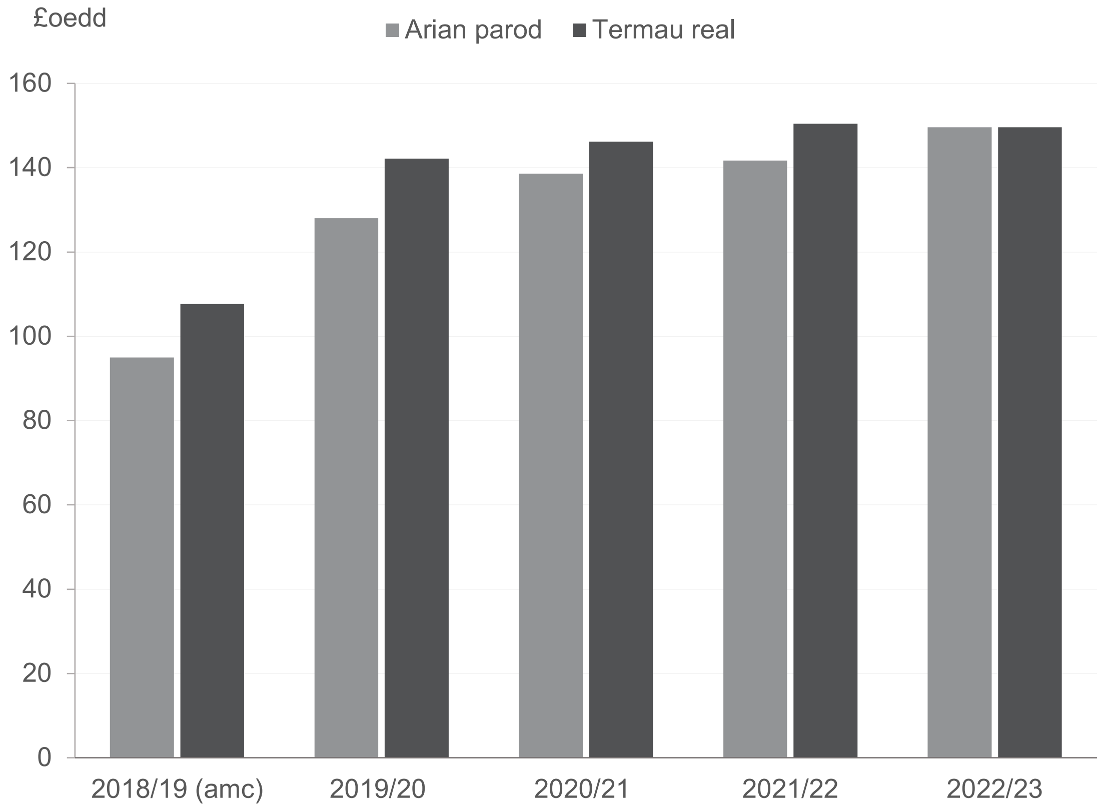

Nodyn: Amcangyfrifodd Llywodraeth Cymru fod cyflog cyfartalog athrawon cyflenwi yn 2018/19 yn £95 (2018/19 oedd y flwyddyn academaidd olaf cyn contract fframwaith 2019/20 – 2022/23). Mae cyflog ar gyfer 2022/23 yn seiliedig ar y dyfarniad cyflog cychwynnol o 1 Medi 2022 (gweler **paragraff 34** a **throednodyn 16**).

Ffynhonnell: Dadansoddiad Archwilio Cymru o ddata Llywodraeth Cymru

DIWEDD

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon